

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI**

**FEDERICO GRAVINA’NIN “DESCRIPCIÓN DE CONSTANTINOPLA”
ADLI YAPITINDA DÖNEMİN İSTANBUL’U**

Yüksek Lisans Tezi

İbrahim Özgür ÇİÇEK

Ankara – 2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI**

**FEDERICO GRAVINA’NIN “DESCRIPCIÓN DE CONSTANTINOPLA”
ADLI YAPITINDA DÖNEMİN İSTANBUL’U**

Yüksek Lisans Tezi

İbrahim Özgür ÇİÇEK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet Necati KUTLU

Ankara – 2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI**

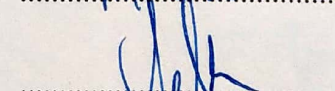
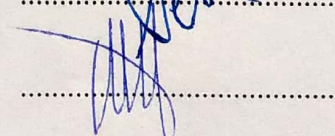
İbrahim Özgür ÇİÇEK

**FEDERICO GRAVINA'NIN *DESCRIPCIÓN DE CONSTANTINOPLA*
ADLI YAPITINDA DÖNEMİN İSTANBUL'U**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Necati KUTLU

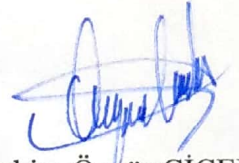
Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Mehmet Necati KUTLU	
Prof. Dr. Şebnem ATAKAN	
Dr. Öğr. Üyesi Olcay ÖZTUNALI	

Tez Sınavı Tarihi 21.08.2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (27.01.2020)

İbrahim Özgür ÇİÇEK

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	ii
ÖNSÖZ	iii
GİRİŞ.....	1
1. TARİHSEL ARKA PLAN	3
1.1 XVIII. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU.....	3
1.2 XVIII. YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU VE İSPANYA KRALLIĞI İLİŞKİLERİ	10
1.3 FEDERICO GRAVINA Y NÁPOLİ.....	18
1.3.1 YAŞAMI.....	19
1.3.2 TRAFALGAR SAVAŞI VE YAŞAMININ SON AYLARI	23
1.3.3 TÜRKİYE GÖREVİ	25
2. <i>DESCRIPCIÓN DE CONSTANTINOPLA</i> ’YA DAİR.....	39
2.1 ESERİN ÖZETİ.....	39
2.2 İSTANBUL.....	41
2.2.1 ŞEHRİN TARİHİ	41
2.2.2 ŞEHRİN TASVİRİ	42
2.2.3 ŞEHRİN SEMTLERİ.....	47
2.2.4 ŞEHRİN MİMARİ ESERLERİ	49
2.3 SARAY, DEVLET YAPISI VE SARAY HALKI.....	60
2.4 ASKERİ YAPI	81
2.5 YABANCI TEMSİLCİLİKLER VE AZINLIKLAR.....	86
SONUÇ	95
EKLER	97
KAYNAKÇA.....	104
ÖZ	109
ABSTRACT	110

KISALTMALAR

Bkz. : Bakınız

Çev. : Çevirmen

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

İsp. : İspanyolca

s. : Sayfa

Tr. : Türkçe

ÖNSÖZ

2018 yılı Ekim ayında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalının 42. Kuruluş Yılı Sebebiyle gerçekleştirilen *I. Uluslararası İspanyol ve Latin Amerika Edebiyatları, Kültürleri Sempozyumu*’nda Prof. Dr. Mehmet Necati KUTLU tarafından sunulan “*Bir Arşiv Belgesi Işığında İspanya Nezdinde Görevlendirilen İlk Türk Elçisine Dair Yeni Bir Yaklaşım*” başlıklı bildiride İspanya Krallığı nezdinde görevlendirilen ilk Türk Elçi olarak bilinen Ahmet Vâsıf Efendi’den yaklaşık 200 sene önce Ahmet Çavuş isimli bir Elçi’nin görevlendirildiğini duyduğumda seyahatnameler ve sefaretnameler konusu fazlasıyla ilgimi çekmeye başladı.

Ahmet Vâsıf Efendi hakkında kaynak taraması yaparken de İspanya’dan dönüşünde kendisine eşlik etme görevi verilen İspanyol Deniz Subayı Federico Gravina karşıma çıktı. Bahse konu kişiyi biraz araştırdığım zaman İspanya Deniz Kuvvetleri’nin 12. Komutanı olduğunu ve Fransız Deniz Kuvvetleri’ne bağlı kuvvetlerle beraber İngiliz Donanması’na karşı 21 Ekim 1805 tarihinde gerçekleştirilen Trafalgar Savaşı’nda donanması ile birlikte yer aldığını ve bu savaşta aldığı yaralar nedeniyle hayata gözlerini yumduğunu öğrendim. İlerleyen araştırmalarım sonucunda şahsın Osmanlı İmparatorluğunun başkenti İstanbul’da geçirdiği günlerini İspanya Kralı III. Carlos’a (20 Ocak 1716 – 14 Aralık 1788) sunmak üzere raporladığını ve bu raporların José María Sánchez Molledo tarafından derlenerek *Descripción de Constantinopla* (İstanbul’un Anlatımı) adıyla 2001 yılında basıldığını buldum. Kitabı ararken 2008 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi İspanyol Dili ve Edebiyatı eski Anabilim Dalı Başkanı Sayın Prof. Dr. Yıldız ERSOY CANPOLAT’ın çevirisiyle Türkçeye de kazandırıldığını ve bunun da pek bilinmediğini üzümlere fark ettim.

Bu alışmanın Federico Gravina ve eserinin Türkiye’de tanınmasına katkıda bulunabileceğini ve bir İspanyol Deniz Subayı gözüyle dönemin Osmanlı başkenti İstanbul’a ait izlenimlerinin söz konusu alanda çalışan diğerk araştırmacılara da yardımcı olabileceğini umuyorum.

Bu tezin bazı bölümlerinde kullanılan ve Federico Gravina tarafından kaleme alınmış olan *Descripción de Constantinopla* (İstanbul’un Anlatımı) adlı eserin Türkçeye çevrilmiş metninde yer alan imla hataları, içerik hataları ve tercüme hataları o kadar yoğundu ki gereken yerlerde özgün metin üzerinden çalışmayı mecburi kılmıştır. İspanyol Dilinde yetkin olan araştırmacılar zaten iki metin arasındaki söz konusu hataları ve farkları gözlemleyebilecek ve değerdendireceklerdir.

Araştırma sırasında, kaynak temini ve konuyla ilgili çalışmalarda yardımını ve desteğini esirgemeyen hocam ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Faköltesi İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı Sayın Prof. Dr. Mehmet Necati KUTLU’ya, beni her zaman gözetten ve destekleyen hocalarım Sayın Prof. Dr. Nil ÜNSAL’a, Sayın Prof. Dr. Hale TOLEDO’ya, Sayın Prof. Dr. Şebnem ATAKAN’a, Sayın Dr. Öğr. Üyesi Julia MARTÍNEZ GONZÁLEZ’e ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi E. Ceren ÇERÇİOĞLU’na ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Faköltesindeki değerkli meslektaşlarıma, dostlarıma, öğrencilerime ve canım aileme tüm yardımları, yönlendirmeleri, fedakârlıkları ve destekleri için teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

14 Eylül 1782 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ve İspanya Krallığı arasında imzalanan Dostluk ve Ticaret Antlaşması sonrası Sultan I. Abdülhamid'in İspanya'ya bir Elçi göndermesi gerekliliği doğmuştur. Bu görev için Bâbîâli'de vakanüvis olarak çalışan Ahmet Vâsıf Efendi görevlendirilmiştir. İspanya Krallığı nezdinde görevlendirilen ilk Türk Elçi olarak bilinen Ahmet Vâsıf Efendi, 21 Ağustos 1787 tarihinde ayak bastığı İspanya'dan 1 Nisan 1788 tarihinde Kartaca Limanı'nda kalkan Santa Rosa fırkateyni ile ayrılmıştır. İspanya Kralı III. Carlos tarafından bahsi geçen Türk Elçi'yi en uygun ve olabildiğince rahat bir şekilde İstanbul'a götürme emri alan Albay Federico Gravina, Santa Rosa fırkateyni ile çıktığı yolculuk sonunda 12 Mayıs 1788 tarihinde İstanbul'a varmıştır.

Federico Gravina, emrindeki subaylarla beraber otuz bir gün boyunca İstanbul'da kalmış ve dönemin Osmanlı İmparatorluğunun başkenti İstanbul'a dair gerçekleştirdiği nesnel gözlemleri sonucunda İspanya Kralı III. Carlos'a sunmak üzere kaleme aldığı *Federico Gravina tarafından kumanda edilen ve Türk Elçisinin ülkesine döndüğü Rosa fırkateyninin deniz subayları tarafından kaleme alınan İstanbul'un Anlatımı* başlıklı raporu tamamlamıştır.

Söz konusu raporun yer aldığı elyazmaları 162 folyo ve 6 bölümden oluşmakta olup Madrit'te bulunan İspanya Kraliyet Sarayı Kitaplığında bulunmaktadır. İspanyol tarihçi José María Sánchez Molledo tarafından derlenen elyazmaları 2001 yılında *Descripción de Constantinopla* (İstanbul'un Anlatımı) adıyla basılmıştır. 2008 yılında da Yıldız Ersoy Canpolat tarafından *İstanbul'un Anlatımı* başlığıyla Türkçeye kazandırılmıştır.

Bahsi geçen iki eser temel alınarak Federico Gravina'nın Türkiye'ye geldiği 1788 yılında Osmanlı İmparatorluğunun başkenti İstanbul'da nasıl bir atmosferin hâkim olduğunu, İstanbul'un ve Osmanlı Sarayı'nın bir İspanyol Deniz Subayı gözüyle anlatımını, Osmanlı İmparatorluğunun ordusunu, başkentte yaşayan yabancı temsilcilerin ve azınlıkların durumunu aktarılmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümün ilk kısmında öncelikle Osmanlı İmparatorluğunun XVIII. yüzyıl başından Gravina'nın İstanbul'a geldiği 1788 yılına kadar olan kısmı kısaca ele almak gerekmektedir. Bu aşamada o dönemde hüküm süren Osmanlı Padişahları temel alınarak gerçekleşen olaylar anlatılmıştır. XVIII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu tarihi kısmının yazımında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Halil İnalcık Kütüphanesinin zengin kaynaklarından faydalanılmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Caroline Finkel, Alphonse de Lamartine, Robert Mantran, Necdet Sakaoğlu, Johann Wilhelm Zinkeisen gibi yazarlardan yararlanılmıştır.

Bunun yanı sıra XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ve İspanya Krallığı ilişkilerinden ve bu yüzyıldan önce gerçekleşmiş bazı önemli olaylardan da bu bölümde bahsedilmiştir. İkili ilişkilerden bahsettiğimiz bu kısım birinci bölümün ikinci alt başlığında yer almaktadır. Bu bölümde kaynak olarak Faik Reşit Unat, José María Sánchez Molledo, Hüseyin Serdar Tabakoğlu ve M. Helena Sánchez Ortega gibi yerli ve yabancı yazarlardan faydalanılmıştır.

XVIII. yüzyılın boyunca gerçekleşen olayların iki ülkedeki yansımalarından bahsedildikten sonra Federico Gravina'nın yaşamından, yaralandığı ve aldığı yaralar nedeniyle öldüğü Trafalgar Savaşı'ndan ve Türkiye'ye görevinden bahsedilmiştir. Oluşturulmak istenen bölgesel ve kişisel bu tarihsel arka planın Gravina'yı ve eserini daha iyi anlamamız için faydalı olacağı düşünülmektedir.

İkinci bölüm ise tamamen Federico Gravina tarafından kaleme alınan ve José María Sánchez Molledo¹ tarafından yayımlanan elyazmalarından oluşan *Descripción de Constantinopla* (İstanbul'un Anlatımı) adlı eserin incelenmesine ayrılmıştır. Bu son bölüm, söz konusu eserin özeti ile başlamaktadır. Eser hakkında gerekli temel bilgiler verilerek oluşturulan altyapıdan sonra Gravina'nın Osmanlı İmparatorluğunun başkenti İstanbul'un tarihsel gelişiminden, XVIII. yüzyıldaki tasvirinden ve mevcut yerleşim yerlerinden bahsedilerek şehirde yer alan mimari yapılara da değinilmiştir.

Bu bölümlerden sonra Osmanlı İmparatorluğunun Topkapı Sarayı'na dair Federico Gravina'nın yapmış olduğu gözlemlere yer verilmiştir. Bu alt bölümde saray, devlet yapısı ve sarayda yaşayanlar hakkında anlatılanlar aktarılmıştır. Son alt bölümde de İstanbul'da yer alan yabancı temsilcilikler ve şehirde yaşayan azınlıklar hakkındaki yorumlara yer verilmiş, Gravina tarafından aktarılan unsurların teyit ya da tenkidi yapılmaya çalışılmıştır.

Yapılan araştırmalar ve gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda ortaya çıkan verilerin XVIII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu ve imparatorluk başkenti İstanbul'a dair araştırma yapmak isteyen araştırmacılara bir alt yapı oluşturulması amaçlanmaktadır.

---

¹ Dr. José María Sánchez Molledo, 13 Temmuz 1958 yılında doğan İspanyol tarihçi ve yazar.

1. TARİHSEL ARKA PLAN

1.1. XVIII. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU

Osmanlı İmparatorluğu, XVIII. yüzyıla 26 Ocak 1699 tarihinde imzalanan Karlofça Antlaşması'nın² ağırlığı ile girmiştir. 1683 - 1699 yılları arasında süren Osmanlı - Kutsal İttifak savaşları sonucunda imzalanan bir barış antlaşması olan Karlofça ile Osmanlı İmparatorluğu batıda büyük ölçüde toprak kaybetmiştir. Kutsal İttifak, Papa XI. Innocentius (16 Mayıs 1611 – 12 Ağustos 1689) tarafından Osmanlı İmparatorluğuna karşı Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu, Venedik Cumhuriyeti, Malta Krallığı, Lehistan – Litvanya Birliği ve Rus Çarlığından oluşturulmuştur. Bu antlaşma ile Osmanlı'da duraklama dönemi sona ererken Rusya ile 10 Ocak 1792 tarihinden imzalanan Yaş Antlaşmasıyla sona erecek olan gerileme dönemi başlamıştır.³

XVIII. yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğunda yedi padişah tahta çıkmıştır. Biz bu bölümde Gravina'nın İstanbul'a geldiği 1788 yılına kadar hüküm sürmüş olan altı Osmanlı Padişahı'ndan söz edeceğiz. Bu Osmanlı Padişahları tahta çıkma sırasına göre Sultan II. Mustafa, Sultan III. Ahmed, Sultan I. Mahmud, Sultan III. Osman, Sultan III. Mustafa ve Sultan I. Abdülhamid'dir.

XVIII. yüzyıl boyunca hüküm süren Osmanlı Padişahları'ndan ilki, 6 Şubat 1695 - 22 Ağustos 1703 tarihleri arasında tahtta kalmış olan 22. Osmanlı Padişahı ve 101. İslam halifesi olan II. Mustafa'dır (5 Haziran 1664 – 20 Aralık 1703).⁴ Padişah II. Mustafa, savaş hazırlıkları için sürekli olarak Edirne'de bulunmaktaydı. İmparatorluğu Edirne'den

---

² Alphonse de Lamartine. *Osmanlı Tarihi 3 Sona Doğru*. Çev. Dr. Reşat Uzmen. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2005 s. 227.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı. *Osmanlı Tarihi, III. Cilt 1. Kısım: II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Antlaşmasına Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003 s. 585-595.

⁴ Necdet Sakaoğlu. *Bu Mülkün Sultanları 36 Osmanlı Padişahı* İstanbul: Oğlak Yayınları, 2000 s. 338.

yönetmesi sebebiyle Edirne fiilen başkent konumundaydı. II. Mustafa döneminde Kutsal Roma İmparatorluğu, Avusturya, Venedik ve Lehistan'ın oluşturduğu Kutsal İttifak Devletleri ve Rusya ile imzalanan Karlofça Antlaşması sonucunda Banat bölgesi ve Temeşvar hariç, bütün Macaristan ve Erdel Prenslığı Avusturya'ya bırakılmıştır. Lehistan'a Ukrayna ve Podolya bırakılırken, Mora ve Dalmaçya kıyıları da Venediklilere bırakılmıştır. Padişah II. Mustafa, 1703 yılında İstanbul'da baş gösteren ve Edirne'de son bulan Edirne Vakası ya da Feyzullah Efendi Vakası olarak da adlandırılan yeniçeri isyanı sonucunda tahttan indirilmiş⁵ ve yerine kardeşi Padişah III. Ahmed tahta çıkmıştır. II. Mustafa, Edirne'nin başkent olduğu dönem de dâhil olmak üzere bu şehirde tahtan indirilen ilk Osmanlı Padişahı'dır.

Kardeşi II. Mustafa'dan tahtı devraldığı 22 Ağustos 1703 tarihinden Patrona Halil önderliğinde gerçekleştirilen ve aynı adla anılan yeniçeri isyanıyla tahttan indirildiği 1 Ekim 1730 tarihine kadar hüküm süren Padişah III. Ahmed (31 Aralık 1673 – 1 Temmuz 1736) XVIII. yüzyılda yaklaşık 27 yıl hüküm sürerek en uzun süre tahta kalan Osmanlı İmparatorluğu Padişahı'dır. 1715 - 1718 Osmanlı - Avusturya - Venedik Savaşı'nın sonunda 22 Temmuz 1718 tarihinde imzalanan barış antlaşması Pasarofça⁶ ile Osmanlı İmparatorluğu Avusturya'ya toprak verirken Venedik'ten toprak almıştır.⁷ Pasarofça Antlaşması'nın ardından zevk ve sefa devri olarak da adlandırılan Lale Devri, III. Ahmed döneminde başlamış ve anılan dönem padişahın saltanatının da sonunu getiren Patrona Halil İsyanı'yla sona ermiştir. 1723 - 1727 yılları arasında İran ile yapılan ve kaybedilen savaş "Patrona"⁸ Halil İsyanı'nın sebeplerinden birisi olarak gösterilebilir. 1728 yılında

---

⁵ Sakaoğlu. s. 350.

⁶ Sakaoğlu, s. 359.

⁷ Robert Mantran ed. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. Çev. Server Tanilli. İstanbul: Say Yayınları, 1992 s. 326.

⁸ İtalyanca kökenli patrona sözcüğü, günümüzde Koramiral rütbesine karşılık gelmektedir.

ilk devlet matbaası da Macar asıllı müteferrika⁹, matbaacı ve çevirmen olan İbrahim Müteferrika'nın (1674 – 1745) öncülüğünde Sultan III. Ahmed döneminde açılmıştır.

Patrona Halil İsyanı sonrası tahttan çekilmek zorunda kalan III. Ahmed, tahtı yeğeni I. Mahmud'a (2 Ağustos 1696 - 13 Aralık 1754) bırakmıştır. 22. Osmanlı Sultanı II. Mustafa'nın oğlu olan I. Mahmud'un saltanatı, amcası III. Ahmed'in tahttan indirildiği 1 Ekim 1730 tarihinden öldüğü 13 Aralık 1754 tarihine kadar sürmüştür. 24 yıl tahtta kalan I. Mahmud, XVIII. yüzyıl Osmanlı Sultanları arasından amcası III. Ahmed'den sonra en uzun süre hüküm süren 2. Osmanlı Padişahı'dır. Döneminde humbaracı bölüğünün yenileştirilmesi için Fransız subay Kont de Bonneval'i (1675 - 1747) görevlendirmiştir. Daha sonra Müslüman olarak Humbaracı Ahmet Paşa adını almış olan Bonneval, ulemanın baskısı sonucu kapanmış olan ve topçuluk alanında mühendis yetiştirmek amacıyla açılmış olan hendesehaneyi (mühendishane) kurmuştur.¹⁰ İran ve Osmanlı İmparatorluğu arasında yapılan 1730 - 1732 Savaşı'nın Osmanlı İmparatorluğunun kesin zaferiyle sonuçlanmasına rağmen savaştan sonra imzalanan Ahmet Paşa Antlaşması'nın şartları sarayı memnun etmemiştir. Bu memnuniyetsizlik sonucunda ve İran'da iktidarın el değiştirmesiyle İran ile tekrar savaşa girilmiştir. 1735 - 1736 yılları arasında süren savaş Osmanlı İmparatorluğunun mağlubiyetiyle sonuçlanmış ve 17 Ekim 1736 tarihinde İstanbul Antlaşması imzalanmıştır. Ancak bu antlaşmanın şartları da iki tarafı memnun etmeyince 1744 - 1746 Osmanlı - İran Savaşı baş göstermiştir. Bu savaş sonucunda imzalanan Karden Antlaşması'yla¹¹ iki ülke arasındaki sınırlar 1639 yılında imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndaki durumuna geri dönmüştür. 1739 yılında Rusya ile imzalanan barış antlaşmasına¹² aracı olan Fransız Elçi Louis Sauveur de Villeneuve¹³ (6 Ağustos 1675 – 18 Haziran 1745) de Kanuni Sultan Süleyman

⁹ Osmanlı Sarayı'nda padişah ya da sadrazamın işlerine bakan görevli.

¹⁰ Mantran, 1992, s. 339.

¹¹ Mantran, 1992, s. 327.

¹² Mantran, 1992, s. 327.

¹³ 1728 – 1741 yıllarında arasında görev yapan Osmanlı İmparatorluğu nezdinde Fransa Büyükelçisidir.

tarafından 1536 yılında Fransa'ya tek taraflı olarak tanınan ve süresi bittiğinde tekrar yenilenen kapitülasyonları sürekli hale getiren bir ferman ile ödüllendirilmiştir.¹⁴ Daha sonraki yüzyıllarda birçok ülkeye daha tanınan bu haklar 24 Temmuz 1923 tarihinden imzalanan Lozan Antlaşması'na kadar Osmanlı ekonomisine zarar vermeye devam etmiştir. I. Mahmut 13 Aralık 1754 tarihinde Cuma namazı dönüşü vefat etmiştir.¹⁵

I. Mahmud'un vefatından sonra tahta kardeşi III. Osman (2 Ocak 1699 – 30 Ekim 1757) çıkmıştır. XVIII. yüzyıl Osmanlı sultanları arasında en kısa süre saltanat süren ve aynı zamanda da tahta çıkan en yaşlı Osmanlı Sultanı olan III. Osman, kardeşi I. Mahmud'un öldüğü 13 Aralık 1754 tarihinden kendisinin hayata gözlerini kapadığı 30 Ekim 1757 tarihine kadar tahtta kalmıştır. Hüküm sürdüğü iki yıl, on ay, on sekiz gün boyunca yedi sadrazam değiştirmiştir.¹⁶ Dönemi boyunca İmparatorluk içinde ve dışında barış hüküm sürmüştür.

Yirmi yedi yıl kafes hayatı süren III. Mustafa (28 Ocak 1717 – 21 Ocak 1774), amcası II. Mustafa'nın oğlu olan III. Osman'ın vefat etmesi üzerine 30 Ekim 1757 tarihinde 26. Osmanlı Padişahı olarak tahta çıkmıştır. Macar asıllı Fransız subay François Baron de Tott (17 Ağustos 1733 - 24 Eylül 1793) III. Mustafa döneminde Osmanlı ordusunun topçu sınıfını modernize etmiş ve askere Avrupalı metotlarla eğitim vermiştir. Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde ilk kez Batılı tarzda mühendislik eğitimi vermek üzere III. Mustafa tarafından 1773 yılında kurulan Mühendishane-i Bahrî-i Hümayûn (İmparatorluk Deniz Mühendishanesi)¹⁷ günümüzdeki İstanbul Teknik Üniversitesi'nin de temellerini oluşturmaktadır.¹⁸ Rusya'nın Lehistan'ın içişlerine karışması sonucu III. Mustafa, Rusya'ya savaş ilan etmiş ve böylece *1768 - 1774 Osmanlı*

---

¹⁴ Sakaoğlu, s. 375.

¹⁵ Sakaoğlu, s. 385.

¹⁶ Sakaoğlu, s. 397.

¹⁷ Sakaoğlu, s. 415.

¹⁸ <http://www.arsiv.itu.edu.tr/hakkimizda/itu-tarihi>

- *Rus Savaşı* başlamıştır.¹⁹ Ancak III. Mustafa'nın ömrü savaşın sonucunu görmeye yetmemiş ve 21 Ocak 1774 tarihinde vefat etmiştir. Savaşı kaybeden Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ile 21 Temmuz 1774 tarihinde Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalamıştır.²⁰ Antlaşma şartlarına göre Kırım'a bağımsızlık verilmiş, Osmanlı Devleti tarihinde ilk kez savaş tazminatı ödemek zorunda kalmış ve yine ilk kez Türk ve Müslüman olan bölgelerini kaybetmiş, Avrupalı ülkelere tanınan kapitülasyonlar Rusya'ya da tanınmış, Rusya'ya Karadeniz'de donanma bulundurma, İmparatorluk başkentinde daimi elçi bulundurma, Balkanlar'da istedikleri yere konsolosluk açma, Rus ticaret gemilerine Karadeniz ve Akdeniz'de serbestçe dolaşım hakkı²¹ verilmiş ve Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan Ortodokslar Rusya'nın himayesi altına girmiştir.²²

Sultan III. Mustafa'nın vefatıyla tahta çıkan ve altı ay sonra 21 Temmuz 1774 tarihinde ağır şartlar taşıyan Küçük Kaynarca Antlaşması'nı²³ onaylamak zorunda kalan I. Abdülhamid (20 Mart 1725 – 7 Nisan 1789) ağabeyi III. Mustafa'nın vefat etmesiyle 21 Ocak 1774 tarihinde tahta çıkmıştır. Yeniçeri, lağımçı ve humbaracı ocakları onun döneminde ıslah edilmiştir. Döneminde 1775 - 1779 *Osmanlı - İran Savaşı* gerçekleşmiş, üç yıl boyunca Basra, İran işgalinde kalmış ancak Kerim Han Zend'in²⁴ (22 Mayıs 1705 – 1 Mart 1779) ölümünden sonra İran'da çıkan karışıklıklardan faydalanan Osmanlı ordusu şehri geri almıştır. Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında Rusya ile sular durulmamış, Rusya'nın Kırım'ı topraklarına katma arzusu devam etmiştir. Kırım'da Rusya tarafından çıkarılan karışıklık sonrası Rusya yanlısı olan Kırım Hanı Şahin Giray'ın (1745 – 1787) Rus kuvvetlerini çağırması sonrası Rusya 9 Temmuz 1783

---

¹⁹ Sakaoğlu, s. 412.

²⁰ Mantran, 1992 s. 329.

²¹ Mantran, 1995 s. 122.

²² Sakaoğlu, s. 421.

²³ Sakaoğlu, s. 418.

²⁴ İran'da 1751 – 1779 yılları arasında hüküm süren Zend Hânedanı'nın kurucusu ve ilk hükümdarı.

tarihinde Kırım'ı topraklarına katmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, Küçük Kaynarca Antlaşması'yla kaybetmiş olduğu toprakları özellikle de Kırım'ı geri almak için başlatmış olduğu 1787 - 1792 *Osmanlı - Rus Savaşı* sırasında Ruslar, Özi Kalesi'nin ele geçirmiş ve kaledeki halkı öldürmüştür. Bu haberin üzüntüsüyle felç kalan Padişah I. Abdülhamid'in 7 Nisan 1789 tarihinde vefat ettiği yazılmaktadır.²⁵

Federico Gravina'nın İstanbul'a gelmiş olduğu 1788 yılına kadar dönemin Osmanlı İmparatorluğu ve önemli olaylarına değindikten sonra şimdi de XVIII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu ve İspanya Krallığı ilişkilerine yakından bakmakta fayda olduğu düşüncesindeyiz.

---

²⁵ Sakaoğlu, s. 423.

1.2. XVIII. YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU VE İSPANYA KRALLIĞI İLİŞKİLERİ

XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ve İspanya Krallığı arasındaki ilişkilerin temeli İspanya Kralı III. Carlos tarafından başlatılmıştır. III. Carlos İspanya Kralı olmadan önce Sicilyateyn²⁶ Kralı VI. Carlos olarak Osmanlı İmparatorluğuyla 7 Nisan 1740 tarihinde 21 madde ve bir sonuç bölümünden oluşan bir Ticaret ve Denizlerde Dolaşım Antlaşması imzalamıştır.²⁷

XVIII. yüzyıl öncesi ikili ilişkilerden kısaca bahsedecek olursak, XVI. yüzyılda gerçekleşen Preveze Deniz Savaşı (28 Eylül 1538) ve İnebahtı Deniz Savaşı (7 Ekim 1571) Osmanlı İmparatorluğu – İspanya ilişkilerini düşmanca bir tarafa sürüklemiştir.

XVII. yüzyıl boyunca da iki ülke arasında barış düşünceleri filizlenmiş olsa da bu ilişkilerin başlangıcı İstanbul'daki İngiltere ve Fransa Elçileri tarafından engellenmiştir.²⁸

İspanya Kralı II. Carlos'un arkasında veliaht bırakmadan ölmesi sonucu başlayan ve 1701 – 1713 yılları arasında süren veraset savaşları nedeniyle ikili ilişkiler XVIII. yüzyılın başlarında da istenilen seviyelere gelememiştir.

III. Carlos'un 10 Ağustos 1759 tarihinde İspanya tahtına çıkmasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler tekrar canlanmaya başlamıştır. III. Carlos, 1760 yılında İstanbul'daki Sicilyateyn Elçisi Guillermo Ludolf aracılığıyla İspanya tahtına çıktığını ve daha önce Sicilyateyn Krallığı sırasında imzaladığı barış antlaşmasının bir benzerini İspanya Kralı olarak Osmanlı İmparatorluğuyla imzalamak arzusunda olduğunu iletmiştir.

²⁶ Napoli ve Sicilya Krallıkları için kullanılan terim.

²⁷ Uğur Kurtaran. "I. Mahmud Dönemi'nde Avrupalı Devletler ile Yapılan Ticaret Antlaşmaları ile Verilen İmtiyazlara Dair Değerlendirmeler." *OTAM* 41, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017, s. 239.

²⁸ Kemal Beydilli. "İspanya." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 23. Cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, s. 165.

Görüşmelerin başlamasına rağmen, ikili ilişkiler belirli bir süreden sonra durmuştur. Dönemin sadrazamı Râgıp Paşa'nın²⁹ 1763 yılında vefat etmesiyle söz konusu görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

III. Carlos 1779 yılında Alicanteli bir tüccar olan Don Juan de Bouligny'yi İstanbul'a göndermiştir.³⁰ Bazı Osmanlı tarih kitaplarında söz konusu elçinin adı Polini olarak geçmektedir. Ancak iki ülke arşiv kayıtlarına ve yapılan araştırmalara göre söz konusu elçi Don Juan de Bouligny'dir. İspanya'nın amacı Osmanlı İmparatorluğu ile kuracağı barış ile hem söz konusu imparatorluk ile doğrudan ilişkiler kurmak hem de Garp Ocakları olarak adlandırılan Cezayir, Tunus ve Trablusgarp'ı eyaletlerinin İspanyollara karşı yürüttüğü saldırılara son vermektir.

Osmanlı İmparatorluğu da iyice artan Rusya baskısını biraz olsun kırabilmek için İspanya'nın desteğine ihtiyaç duymaktaydı. 1770 yılında Rus Donanması Cebelitarık Boğazı'nı geçerek Çeşme Deniz Muharebesi sonucunda tüm Osmanlı Donanması'nı yok etmiştir. İspanya'nın Cebelitarık Boğazı'nı Osmanlı İmparatorluğunun düşmanlarına kapatması fikri söz konusu antlaşmayı Osmanlı İmparatorluğu için cazip hale getirmekteydi. Bununla birlikte anılan tarihte Cebelitarık Boğazı'nın kontrolü İngiltere'deydi.

Yaklaşık olarak üç yıl süren çetin görüşmelerden sonra 14 Eylül 1782 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ve İspanya Krallığı arasında Dostluk ve Ticaret Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma da 1740 yılında imzalanan antlaşma gibi 21 madde ve bir sonuç bölümünden oluşmaktadır, ayrıca bir de tarafsızlık maddesi içermektedir.³¹ 24

²⁹ 1698 – 1763 yılları arasında yaşamış ve 11 Ocak 1757 – 8 Nisan 1763 tarihleri arasında Sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamı.

³⁰ Ertuğrul Önalp. “La Crónica de Ahmet Vasıf Efendi, Primer Embajador Turco en la Corte Española (1787-1788).” *OTAM* 10, Ankara: Ankara Üniversitesi, 1999, s. 176.

³¹ Alejandro de Cantillo. *Tratados de Paz y de Comercio*. Madrid: Alegría y Charlain, 1843, s. 568 – 572.

Aralık 1782 tarihinde İspanya Kralı III. Carlos tarafından; 24 Nisan 1783 tarihinde de Babıâli tarafından onaylanan antlaşma 14 Kasım 1783 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³²

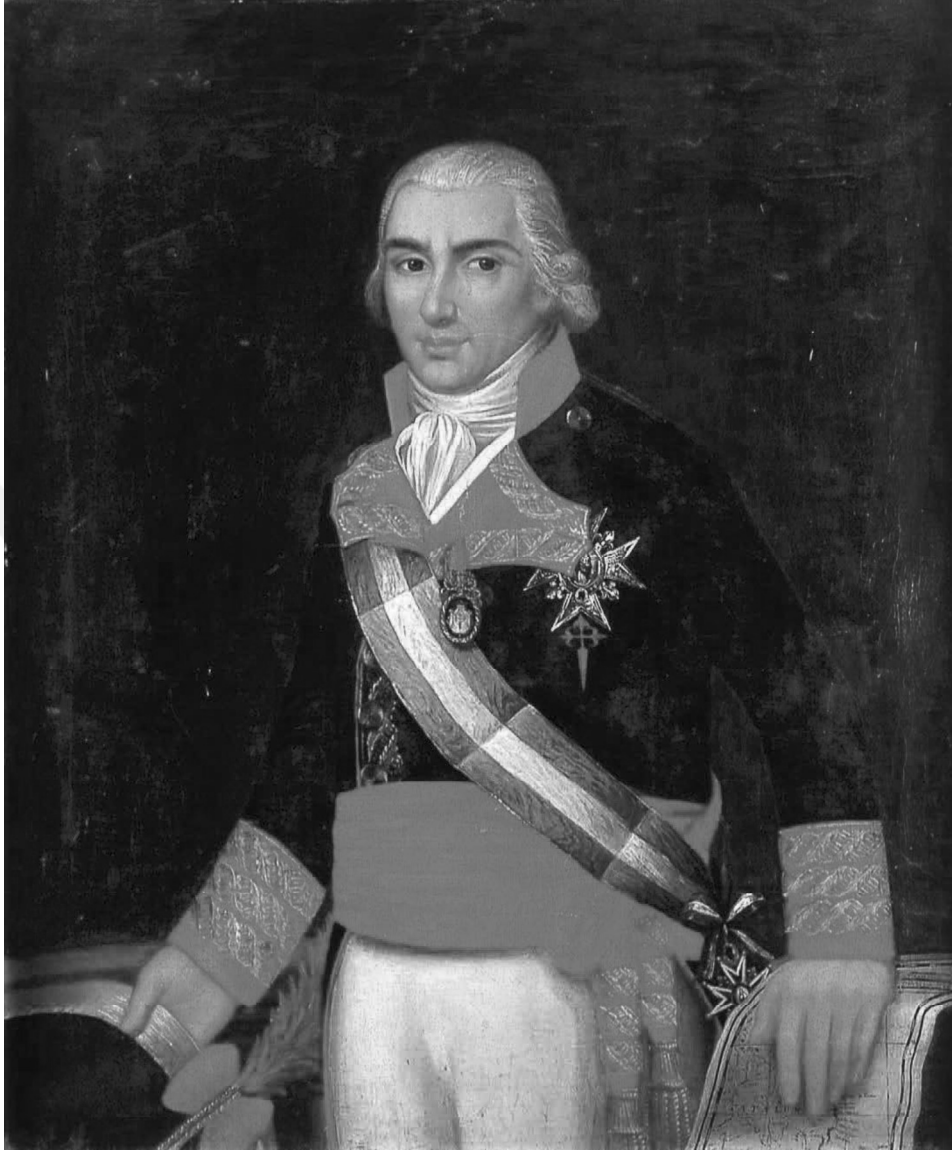
Hüseyin Serdar Tabakoğlu, Osmanlı İmparatorluğu ve İspanya Krallığı arasında imzalanan antlaşmanın maddelerini hem Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivinde yer alan İspanya Nişân Defteri'ndeki kayıtları esas alarak ve hem de İspanyolca versiyonuyla karşılaştırmasını yaparak kontrol etmiş, sadeleştirilmiş ve özet halinde eserinde belirtmiştir. Söz konusu antlaşmanın maddelerine ekler bölümünden ulaşılabilir.³³

---

³² Federico Gravina. *Descripción de Constantinopla*. Der. José María Sánchez Molledo, Madrid: Miraguano Ediciones, 2001, s. 15.

³³ Bknz. Ek 1.

1.3. FEDERICO CARLOS GRAVINA Y NÁPOLI (1756-1806)

Görsel 1 - Federico Gravina y Nápoli'nin Portesi³⁴

³⁴ İspanya Deniz Müzesi Koleksiyonu. (PID bdh0000029476)

1.3.1. YAŞAMI

Federico Carlos Gravina y Nápoli 12 Ağustos 1756 tarihinde Palermo’da dünyaya gelmiş, 9 Mayıs 1806’da Cádiz’de dünyaya gözlerini yummuştur. İspanya Deniz Kuvvetleri’nde subay olarak geliştirdiği mesleki yaşamını bahse konu kuvvetin 12. Komutanı olarak tamamlamıştır.

İspanya asalet unvanları arasında en önemlilerinden biri olarak kabul edilen *Grande de España de Primera Clase*³⁵ unvanını taşıyan babası San Miguel Dükü Juan Gravina y Moncada (?-1807) ve annesi Resetena Prensi’nin kızı Düşes Leonor Napoli y Monteaporto (?-1799)’dur. Son derece önemli ailelerden gelmelerinin yanı sıra Gravina’nın ailesinin bir diğer özelliği İspanyol Monarşisi’ne önemli hizmetlerde bulunmuş olmalarıydı. Bu çerçevede ileride ülkenin Deniz Kuvvetleri Komutanlığını üstlenecek olan Gravina’nın resmi nitelikli seyahatlerinden ilki de şaşırtıcı bir şekilde henüz 3 yaşındayken gerçekleşmiştir. Küçük çocuk 1759 yılında tahta çıkmak üzere Napoli’den Madrit’e doğru yola çıkan III. Carlos’a (1716-1788) eşlik eden babası Juan Gravina y Moncada ile birlikte bu yolculuğa katılmıştır. 1805 yılında o döneme kadar tek bir devlet konumunda olan İspanya ve Napoli Krallıkları bölündüğünde Gravina ailesi İspanya Kralı’na başvurarak bu ülkenin vatandaşlığını muhafaza etmek istediklerini bildirmiş ve bu istekleri kabul görmüştür.

Federico Gravina’nın çocukluk dönemine ait bilgiler oldukça sınırlı olmakla birlikte babasının, Madrid’de Napoli Büyükelçisi olarak görev yapan kardeşi Prens Raffaele aracılığıyla, 1775 yılında İspanya Kralı’ndan oğlunun İspanya Donanması’na

---

³⁵ İspanyol soyluluk hiyerarşisinde en yüksek mertebeyi ifade eden unvandır. Unvan sıralamasında Principe de Asturias (Asturias Prensi) ve Infante / Infanta de España (İspanya Prensi / Prensesi) unvanlarından sonra gelir. Önceki cümlede geçen iki unvandan ilki İspanya taht varisi olan prense, ikinci unvan ise kralın diğer evlatlarına mahsus olduğundan Grande de España unvanı hiyerarşik olarak en üst soyluluk unvanı olarak kabul edilir. <http://www.diputaciondelagrandeza.es/>

katılmasının kabulünü istediği ve bu isteğinin uygun bulunduğu bilinmektedir. Manuel Benítez Martín tarafından hazırlanan ve İspanya'nın önemli biyografilerini barındıran *Diccionario Biográfico Español*'da (İspanyol Biyografi Sözlüğü) Gravina'nın yaşamının bu dönemine şöyle değinilmiştir: “Babası, Kral III. Carlos'tan amcası Santa Elisabetta Dükü Büyükelçi Prens Raffaele aracılığıyla oğlu Federico Gravina y Nápoli'nin Kraliyet Donanmasına kabul edilmesini talep etti.”³⁶

İspanyol Biyografi Sözlüğü'nde Gravina'nın amcası olarak adı geçen Prens Raffaele, 2008 Ocak ayında basılan Cuadernos de Ayala adlı yayında Prens Raffadali olarak geçmekte ve kendisinden kısaca şu şekilde bahsedilmektedir: “1 Mayıs 1650 doğumlu Prens Raffadali, *Grandeza de España* unvanına sahip, Santa Elisabetta Dükü, İspanya Krallığı Danimarka Büyükelçisi, *Ordre de la Toison d'or* (Orden del Toisón de Oro)³⁷ ve *Reale ordine di San Gennaro* (Real Orden de San Jenaro)³⁸ Şövalyesi”³⁹. Bu ifadeden elde ettiğimiz bir diğer bilgi ise Gravina'nın amcasının daha önce Danimarka nezdinde de Büyükelçi olarak görev yaptığıdır.

Yaptığımız araştırma sonucunda ulaştığımız başka bir kaynak olan *Revista de Historia Naval*'de (Deniz Tarihi Dergisi) ise Federico Gravina'nın amcası olarak Girolamo Gravina imzasıyla Cebelitarık'ta bulunan Antonio Barceló'ya hitaben yazılan bir mektup bulunmaktadır. İspanyol Biyografi Sözlüğü'nde yer alan mektuptan dört yıl

---

³⁶ Manuel Benítez Martín. “Biografía de Federico Carlos Gravina y Nápoli”, *Diccionario Biográfico Español*, 2019, Web.

³⁷ Tr. Altın Post Birliği. 1430 yılında Burgonya Dükü Filips de Goede tarafından kurulan birlik. Şu anki İspanya Kralı VI. Felipe ve Avusturya İmparatoru I. Şarl'ın torunu Karl von Habsburg birliğin iki büyük ustası konumundadırlar.

³⁸ Tr. Aziz Januarius'un Kraliyet Birliği. 1738 yılında III. Carlos tarafından kurulan birlik.

³⁹ Alfonso y Luis de Ceballos-Escalera Gila ve diğerleri. “Elenco de concesiones de la dignidad de Grande de España.” *Cuadernos de Ayala* No.33, Enero-Marzo 2008, Madrid, s. 29.

sonra yazılan bu mektup⁴⁰ Santa Elisabetta Dükü imzasıyla Napoli Büyükelçisi Don Girolamo Gravina⁴¹ tarafından kaleme alınmıştır.⁴²

Gravina, Roma'da Papa VIII. Clemens (1536 - 1605)⁴³ tarafından Avrupa'nın tüm milletlerinden asilzade çocukların eğitimi için kurulan Clementino Koleji'nde⁴⁴ aldığı olağanüstü eğitimin sonucunda 18 Aralık 1775 yılında büyük bir onurla geçtiği titiz bir incelemeyle Deniz Harp Okulu öğrencisi (Bahriyeli) olmuş ve San José gemisinde ilk kez güverteye çıkmıştır.⁴⁵

Genç subay, İspanyol Bahriyesine intisap ettikten birkaç ay sonra asteğmenliğe terfi etmiş ve 6 hat gemisi ve 15 firkateynden oluşan bir filotillanın parçası olan Santa Clara firkateyniyle Portekiz ile üzerinde ihtilaf bulunan İspanyol topraklarını savunmak için Amerika kıtasına gitmiştir. Gravina bu görev boyunca, ilk bağımsız vazifesini Santa Catalina yakınlarındaki bir adada bulunan La Asunción Kalesi'ni⁴⁶ teslim alarak kusursuz bir şekilde gerçekleştirmiştir.

1777 yılında mürettebatın çoğunun öldüğü bir kazada Gravina, gemisini la Plata Nehri'nin ağzında karaya oturarak hayatını mucizevi bir şekilde kurtarmıştır. Bu kaza, genç subayın üstleri nezdinde değerini pekiştirmiş ve soğukkanlılığını ispatlamıştır. 1778 yılında İspanya'ya dönerek teğmenliğe terfi etmiş olan Gravina, Cezayirli korsanlara karşı üç yelkenli gemilerde görev almıştır. Gravina yaşamının bundan sonraki döneminde ise Yüzbaşı rütbesine yükselmiş ve ilk defa münferiden bir teknenin yönetimini üstlenmiştir. Gravina'nın yönetimine verilen bu ilk gemisi, Cebelitarık ablukasına katılan San Luis üç

---

⁴⁰ Bknz. Ek 2.

⁴¹ Gravina'nın amcasının adı İspanyol Biyografi Sözlüğü'nde Prens Raffaele olarak geçmekle beraber yaptığımız araştırma kapsamında ulaştığımız kaynaktaki ismin Giroloma Gravina olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu ismin daha doğru olduğu tarafımızca değerlendirilmiştir.

⁴² "Documento: A propósito de Federico Gravina." *Revista de Historia Naval* Año XXX, No.118, Madrid, 2012, s. 125-128.

⁴³ Asıl adı Ippolito Aldobrandini olan ve 1592 - 1605 yılları arasında Papalık yapmış İtalyan din adamı.

⁴⁴ 1594 - 1873 yılları arasında faaliyet gösteren eğitim kurumu. Kendrick, (1999): s. 9-11.

⁴⁵ Benítez Martín, 2019.

⁴⁶ Venezuela'nın Margarita Adası'ndaki kale. Santa Rosa Kalesi olarak bilinse de esas adı Santa Rosa de La Eminencia Kalesi'dir.

yelkenlisi olmuştur. Genç subayın başarıları kısa zamanda binbaşı rütbesiyle ödüllendirilmiş ve Algeciras Körfezi⁴⁷ komutanlığına getirilmiştir.

Gravina, San Felipe Kalesi'nde kendini göstererek İngiliz kontrolü altındaki Minorka'ya karşı düzenlenen sefere katılmıştır. Bu görevden ve Cebelitarık'taki yeni eylemlerinden sonra, Federico Gravina mükemmel kariyerine nihayet albay rütbesini alana kadar devam etmiştir.

Genç Albay, 1785 yılında Cezayir kıyılarında bu ülkenin güçlerine karşı savaşan filonun komutasını almıştır. Gravina, Cezayir kuvvetlerini teslim alarak yorulmak bilmez faaliyetleriyle kendisini göstermiştir.

1788 yılında İspanya'ya giden Osmanlı İmparatorluğu Elçisi Ahmet Vâsıf Efendi'yi İstanbul'a götürmüştür,⁴⁸ Gravina bu görevinden sonra Tuğamiralliğe terfi etmiştir. 14 Aralık 1788 tarihinde İspanya hükümdarı Kral III. Carlos'un ölümü sonrasında Gravina, Paz adlı firkayetniyle üç aydan kısa bir sürede Cádiz - Cartagena de Indias - Havana - Cádiz yolculuğunu yaparak sömürge topraklarına bu acı haberi ilk götüren subay olmuştur.

Tuğamiral Gravina, 1790 yılında ilk defa bir hat gemisi olan Paula'nın komutasını devralmış ve bu sayede bir Cezayir şehri olan Vahran'ın tahliyesine katılmış ve Afrika topraklarını terk eden ordunun geri çekilmesinde onları koruyarak Cartagena'ya doğru yelken açmıştır.

Gravina, takım komutanlığına terfi ettikten sonra, gemicilik ve deniz taktikleri konusundaki bilgilerini genişletmek amacıyla İngiltere'ye gitmiş ve burada en yüksek onur ile kabul edilmiştir. Federico Gravina İngiltere'den döndükten sonra, Akdeniz'e

---

⁴⁷ Cebelitarık Körfezi olarak da bilinen İber Yarımadası'nın güneyinde Cebelitarık Boğazı'nın kuzeyinde yer alan körfez.

⁴⁸ Nida Nebahat Nalçacı, Nazmiye Çetinkaya. *İstanbul'un 100 Seyyahı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., 2011, s. 144 – 145.

geçmiş ve Fransız Devrimi'ne karşı savaşta aktif ve önemli bir rol oynayan dört hat gemisinin idaresini üstlenmiştir. Komutasındaki Amiral gemisi 112 ağır toplu San Hermenegildo'ydu.

Gravina 1796 yılında Koramiralliğe terfi ettirildikten sonra İspanya, Fransa ile San Ildefonso Antlaşması'nı⁴⁹ imzalamış ve Büyük Britanya'ya karşı savaş ilan etmiştir. Anılan antlaşmanın temelleri 22 Temmuz 1795 tarihinde imzalanan ve 1793 – 1795 yılları arasında İspanya ve Fransa arasında geçen Rosellón Savaşı'nı bitiren Basel Antlaşması'yla atılmıştır. Bu antlaşma sonucunda İspanya ve Fransa ortak düşmanları Büyük Britanya'ya karşı birlik olma kararı almışlardır.

Federico Gravina, San Ildefonso Antlaşması'nın imzalanmasıyla Paris'e İspanya Büyükelçisi olarak atanmıştır. Bu diplomatik görevini kendisinin talep ettiği tek bir şartla kabul etmiştir Gravina: Ülkesi savaşa girdiği takdirde, denizciliğe ve askeri faaliyetlere geri dönecekti.

1.3.2. TRAFALGAR SAVAŞI VE YAŞAMININ SON AYLARI

“Gravina çatışmada hem zeki hem de kararlıdır. Eğer Villeneuve⁵⁰ bu özelliklere sahip olsaydı, Finisterre tam bir zafer olurdu.”⁵¹

Napolyon Bonapart

⁴⁹ 18 Ağustos 1796 tarihinde İspanya ve Fransa arasında imzalanan askeri işbirliği antlaşması.

⁵⁰ Pierre-Charles-Jean-Baptiste-Silvestre de Villeneuve (31 Aralık 1763 – 22 Nisan 1806) Fransız deniz subayı. Trafalgar Savaşında Fransız ve İspanyol donanmalarının komutanı.

⁵¹ Napolyon Bonapart'ın 11 Ağustos 1805 tarihli mektubu.

<https://www.napoleon-histoire.com/correspondance-de-napoleon-aout-1805/2/>

İspanya'nın Büyük Britanya ile olan anlaşmazlıkları nedeniyle Gravina Cádiz'e geçmiş ve İspanyol savaş filosunun komutasını almıştır. 15 Şubat 1805 tarihinde 80 ağır toplu Argonaut hat gemisine flamasını asmıştır.

İmparator Napolyon'un Büyük Britanya'yı istila etmeyi amaçladığı bilinmektedir. Godoy⁵² hükümetinin emirlerini⁵³ takiben Gravina, İngiliz filosunu yanlış yönlendirmek için Fransız-İspanyol filosunu Karayip sularına kadar yönlendiren Fransız Amiral Villeneuve'nin emri altına girmiştir. Amaç, Napolyon'un Texel ve Boulogne'da İngiltere'ye saldırımları için beklettiği 180.000 askere İngiliz kıyılarına geçiş imkânı sağlamak amacıyla İngiliz filosunun çoğunu Manş Denizi'nden çıkarmaktı.

Bu aldatmaca kısmen işe yaramıştır. Amiral Horatio Nelson⁵⁴ tarafından komuta edilen İngiliz filosu onu engellemeyi başaramadan karma filoyu aramak için ayrılmıştır. Ancak, Fransız-İspanyol filosu, dönüşünde Cabo Finisterre⁵⁵ savaşına denk gelmiş ve İspanyol hat gemileri Firme ve San Rafael'i kaybetmiştir. Bundan sonra, Napolyon'un orijinal planına aykırı olarak, filo Villeneuve'nin emriyle Cádiz'e sığınmıştır. 180.000 Fransız askeri, hiçbir zaman güverteye çıkamamış ve Avrupa içlerine yerleşmişlerdir. O askerlerin büyük bir çoğunluğu Austerlitz Savaşı'na katılmıştır.

Cádiz'de Federico Gravina ve Cosme de Churrua (San Juan Nepomuceno hat gemisi kaptanı) veya General Cisneros (devasa Santísima Trinidad kaptanı) gibi diğer İspanyol yüksek komutanlar, Fransız komutanları ile sert tartışmalara girmişlerdir. Fransızlar Cádiz'den ayrılmayı seçmişler, İspanyollar ise beklemeyi önermişlerdir çünkü rüzgâr elverişsizdi ve bölgeye bir fırtına yaklaşmaktaydı. Sonunda 20 Ekim 1805

---

⁵² Manuel Godoy y Álvarez de Faria (12 Mayıs 1767 – 4 Ekim 1851) 1792 - 1797 ve 1801 - 1808 yılları arasında görev yapmış İspanya Başbakanı.

⁵³ Luis González Santos. *Godoy Príncipe de la paz, siervo de la guerra*. İspanya: Silex, 1985, s. 121 – 123.

⁵⁴ 29 Eylül 1758 - 21 Ekim 1805 tarihleri arasında yaşamış ve Trafalgar savaşı sırasında hayatını kaybetmiş İngiliz deniz subayıdır.

⁵⁵ İspanya'nın Galiçya bölgesinde yer alan yarımada. 22 Temmuz 1805 tarihinde İngilizler ve Fransız-İspanyollar arasında gerçekleşmiş olan ve İngilizlerin kazandığı deniz savaşı.

tarihinde Cádiz'den yola çıkan filo ertesi gün İngiliz filosuna karşı alınan felaket bir Fransız-İspanyol yenilgisinin olacağı Trafalgar Savaşı'nı gerçekleştirmiştir. Bu savaşta Federico Gravina yaralanmış, bir kolunu kaybetmiş ve bu yara aylar sonra onun ölümüne neden olmuştur. Deneyimli subay buna rağmen, Príncipe de Asturias hat gemisiyle Cádiz'e ulaşmayı başarmıştır.

Federico Gravina, Deniz Kuvvetleri Komutanlığına atandığında en yüksek askeri saygınlığa ulaşmıştır. Bununla birlikte yaraları kötüleşmiş ve sonunda 9 Mayıs 1806 tarihinde 49 yaşında hayata gözlerini kapamıştır. Mezarı Cádiz'de, San Fernando'daki Panteón de Marinos Ilustres'tedir.

1.3.3. TÜRKİYE GÖREVİ

İspanyol Tuğamiral Gabriel de Aristizábal ve İstanbul'daki ilk İspanyol daimi Elçisi Juan Bouligny y Paret tarafından 1784 yılında gerçekleştirilen ziyarete karşılık Sultan I. Abdülhamid'in de III. Carlos'a bir elçi yollaması gerekliliği doğmuştur. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğunun o dönemde İspanya topraklarında daimi bir temsilciliğini bulunmamaktaydı. 1787 yılının başlarında Bouligny, Padişahın Elçisi olarak Ahmet Vâsıf Efendi'nin yollanacağını Madrit'e bildirmiştir.

Bağdat doğumlu olan Ahmet Vâsıf Efendi, Bağdat, Halep ve Van'da öğrenim görmüştür. Bir süre Bağdat'ın ileri gelenlerinin özel kütüphanelerinde görev aldıktan sonra Gül Ahmet Paşa'nın oğlu Ali Paşa'nın emrinde çalışmıştır. 1768 - 1774 yılları arasında süren Kırım Savaşı'nda Abaza Ahmet Paşa'nın mektupçusu olarak görev yaparken Ruslara esir düşmüştür. Savaştan sonra Padişah I. Abdülhamid'in dikkatini çeken Vâsıf Efendi, Babıali'de vakanüvis olarak çalışmaya başlamıştır.

Ahmet Vâsıf Efendi⁵⁶ 26 Temmuz 1787'de Barcelona'ya gelmiş bununla birlikte Türkiye'de sürmekte olan veba salgını nedeniyle karantinaya alınmış ve 21 Ağustos 1787 tarihine kadar karaya ayak basamamıştır.⁵⁷ Beraberindeki kalabalık heyette iki sekreter, bir imam, bir hazinedar, bir seyis, bir kâhya, yedi hizmetçi, on beş uşak, beş aşçı ve iki tatlı ustası, iki kahveci, dört müzisyen, bir berber, bir yeniçeri ve Valensiyalı bir tercüman bulunmaktaydı.⁵⁸

12 Eylül 1787 tarihli *Diario* Gazetesinde Ahmet Vâsıf Efendi ve beraberindekiler için şu cümleler yazılmıştır:

“Uzun boylu, gür, çember sakallı, cana yakın ve kırk beş yaşlarındaydı; Türkiye’de, kırk kadın ve onlara hizmet eden on köleden oluşan bir haremi vardı, kendisi ve maiyeti yolculukları boyunca, özel zevklerini belirterek, istedikleri yiyecekleri hazırlatarak aşırı oburluklarını gösterdiler, yemeklerin renklendirilmesi için baharata hiçbir biçimde hindiba ve domuz yağı konulmamasına özen gösterildi.”

30 Eylül 1787 tarihinde Kral’ın San Ildefonso’daki yazlık sarayında huzura çıkan Ahmet Vâsıf Efendi, yanında getirdiği birisi inci ve yakutlarla süslü diğer ikisi gümüşle yaldızlanmış toplam üç sandalye, yirmi balya doğu kahvesi, koku sürmek ve gül suyu koymak için elmaslarla süslü iki altın gülabdan, elmas kakmalı akik kaşıklı bir şekerlik, aynı biçimde elmaslarla işlenmiş Hint kamışından bir baston, her biri yüz yirmi drahmilik⁵⁹ yirmi tane gül esansı, kakmalı altı av tüfeği ve doğuya özgü biçimde işlenmiş değişik türden otuz altı top kumaşı Kral III. Carlos’a sunmuştur.⁶⁰

⁵⁶ Mehmet Necati Kutlu, “İspanyol Belgelerine Göre İspanya Nezdinde Görevlendirilen (Eyüp’te Medfun) İlk Osmanlı Elçisi Ahmet Vâsıf Efendi.” *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu IV Tebliğler*, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 2000, s. 107.

⁵⁷ Faik Reşit Unat, “Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri.” Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992, s. 144 – 147.

⁵⁸ M. Helena Sánchez Ortega. “Las relaciones Hispano-Turcas en el Siglo XVIII” *Hispania: Revista Española de Historia* 49, 1989, s. 176.

⁵⁹ 3,594 miligramlık ölçü birimi. “Venezuelalı General Francisco de Miranda’nın Türkiye Anıları”. Çev. Mehmet Necati Kutlu. Ankara: Türkiye’deki Venezuela Bolivar Cumhuriyeti Büyükelçiliği Yayınları, 2012, s. 43.

⁶⁰ Gravina, Federico. *İstanbul’un Anlatımı*. Çev. Yıldız Ersoy Canpolat. İstanbul: YKY, 2008, s. 20.

Mücteba İlgürel ise yapmış olduğu çalışmada Ahmet Vâsıf Efendi'nin götürdüğü hediyeleri Osmanlı Arşiv Kayıtlarına göre şöyle sıralamıştır:

“Enderun hazinesinden verilenler:

Mücevher kebir altın raht ve takım vesaire, 1.

İnci ve zümrüd ile işleme kesme, 1

Sim yaldızlı kebir kemer raht ma' takım-ı saire, 1.

Mercan ve Urusk ve boga ve sim donanmalı tüfenk, 3.

Itriyat, 80 (miskal).

Mücevher buhurdan ma' gülabdan (1 çift).

Mücevher kabzalı asâ, 1.

Mücevher macun hokkası, 1.

Yemen kahvesi, 20 (ferde).

Satın Alınanlar:

İstanbulkârî çiçekli mutallâ beldar, 10 taka.

İstanbulkârî mutallâ tamkahane, 10 taka.

İstanbulkârî mutallâ yalı kafesi, 10 taka.

İstanbulkârî mutallâ altın oluk, 10 taka.

İstanbulkârî mutallâ til-i çekme, 10 taka.

İstanbulkârî düz diba, 10 tob.

İstanbulkârî a'lâ düz germsud, 10 tob.

Çakmaklı a'lâ destar, 10 taka.

Süd-bendî a'lâ destar, 10 taka.

Halepkârî mutallâ a'lâ savai-i çiçekli, 10 taka.

Halepkârî sade savai-i mutallâ orta savani.

Şamkârî a'lâ düz germsud, 10 tob.

Bursakârî elvan çubuklu kutni, 10 tob.

Bursakârî elvan düz kutni, 10 tob.

Ankarakârî elvan a'lâ şali, 10 tob.

Ankarakârî elvan a'la şali, 10 tob.

Galatakârî pesend şal mutallâ ve sade seccade, 4 aded.

Boğçalık sandal ve hümayun ve hassa dülbend, 1 aded.

Sandık, 2 aded.

*İstanbulkârî aliyyü'l- a'lâ olmak üzere mutallâ zinciryan beldar ve
til-i çekme, 10 taka.*

Galatakârî elvan a'lâ debebaşı pesed şali, donluk, 16 tob.

*Enderun-ı Hümayun Hazinesi'nden ihraç olunan hediyeler vaz'
olunmak için bâ-ferman verilen sandıklar, 5 aded.”⁶¹*

Çeşitli temaslarda bulunduktan sonra Ahmet Vâsıf Efendi, kendisini Osmanlı İmparatorluğunun başkenti İstanbul'a götürmesi için Santa Rosa fırkateyninin kaptanlığına atanan Federico Gravina'nın bulunduğu Kartaca'ya gitmiştir.

Ahmet Vâsıf Efendi, kendi sefaretnamesinde İspanya Kralı III. Carlos'un oldukça yaşlı ve ava düşkün birisi olduğunu ve tüm devlet işlerini çeşitli vekillere devrettiğini yazmıştır. Söz konusu bu vekillerin işlerini denetleyen bir de başvekil olduğunu eklemiştir.⁶² O dönemki başvekil ya da bazı kaynaklara göre başbakan⁶³ Floridablanca olarak da bilinen Floridablanca Kontu José Moñino y Redondo'dur.⁶⁴

18 Ocak 1788 tarihinde Federico Gravina, Türk Elçisi Ahmet Vâsıf Efendi'yi en uygun ve olabildiğince rahat bir şekilde İstanbul'a götürme emri almıştır. Gerekli hazırlıkların tamamlanması ve Ahmet Vâsıf Efendi'nin eşyalarının da yüklenmesiyle 1 Nisan 1788 tarihinde Santa Rosa fırkateyni Kartaca Limanı'ndan yelken açmıştır. Mayorka, Menorka, Sardinya, Sicilya, Malta, Mora Yarımadası'nın güneyindeki Arkadya Körfezi, Girit, Sakız, Midilli ve Bozcaada yolculukları boyunca uğradıkları irili ufaklı limanlardan sadece birkaçıdır.

⁶¹ Mücteba İlgürel. “Vakanüvis Ahmed Vâsıf Efendi'nin İspanya Elçiliği ve Götürdüğü Hediyeler.” *Tarih Dergisi* 46, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2007, s. 34.

⁶² Hasan Korkut. *Osmanlı Elçileri Gözü ile Avrupa*. İstanbul: Gökkuşbu, 2007, s. 105.

⁶³ José María Sánchez Molledo, “El viaje de Federico Gravina a Constantinopla en 1788.” *Arbor* 180, No 711/712 Madrid: 2005, s. 728.

⁶⁴ 21 Ekim 1728 – 30 Aralık 1808 tarihleri arasında yaşamış ve 1777 – 1792 yılları arasında başvekillik yapmış İspanyol devlet adamı.

Çanakkale civarından geçerken Gravina, notlarına şu cümleyi düşmüştür: “*Troya kentinin bulunduğu sahile yarım milden daha az mesafede seyir ediyoruz ancak ekili tarlalardan başka bir şey göremiyoruz, en ufak bir kalıntı bile yok. Çünkü sultanlar, İstanbul’da bulunan büyük camileri inşa ettirmek için kalan tüm taşları ve mermerleri oraya taşımışlar.*”⁶⁵

1 Mayıs günü Çanakkale Hisarı’na demir attıklarında orada bulunan İspanya Konsolosu kendilerine gerekli ferman olmadan hiçbir savaş gemisinin geçmesine izin verilmediğini bununla birlikte ticaret gemileri için böyle bir durumun söz konusu olmadığını aktarmıştır. Gerekli fermanın gelmesi ve rüzgârın elverişli şartlar yaratmasıyla 9 Mayıs günü İstanbul’a doğru yelken açmışlar ve 12 Mayıs 1788 tarihinde öğleden sonra saat ikide İstanbul Limanı’na demir atmışlardır.

Federico Gravina, 12 Mayıs’ta geldiği İstanbul’dan 12 Haziran 1788 tarihinde sabah sekizde firkateyni Santa Rosa ile ayrılmıştır.

Albay Gravina ve emrindeki subayların İstanbul’da geçirdikleri 31 gün boyunca ziyaret ettikleri yabancı temsilciler, gezdikleri ve gördükleri yerler ile yapmış oldukları gözlemleri gün gün ayrıntılı bir şekilde aşağıda yer alacaktır.

13 Mayıs Salı günü yardımcı kaptan Joaquín Valdés, Federico Gravina adına Kaptan Paşa’ya nezaket ziyaretinde bulunmuştur. Aynı gün İstanbul’daki kordiplomatik rezidanslarının bulunduğu Pera’ya çıkmışlar ve Elçi Bouligny’nin de rezidansına gitmişlerdir. Teamüller gereği şehirdeki tüm büyükelçileri ve elçileri ziyaret etmişlerdir.

14 Mayıs Çarşamba, Bouligny aracılığı ile prenseslerden birinin bir kız çocuk dünyaya getirdiğini öğrenmişler ve bunun üzerine gemilerin hepsini süslemişlerdir. Aynı gün öğleden sonra saat üçte yirmi bir pare top atışı yapmışlardır. Bu vesileyle ayın 15’inde tüm subaylar tören üniformalarıyla Elçilerini ziyaret etmişlerdir. Daha sonra İngiliz

---

⁶⁵ Gravina, 2008, s. 26.

Büyükelçisi'nin rezidansında yemek yiyip gemilerinin güvertesinde elliden fazla kişinin katılımıyla eğlence düzenlemişlerdir.

16 Mayıs Cuma günü Hristiyanların, Rumların ve Ermenilerin mezarlarının bulunduğu, sık ağaçlarla çevrili ve şehrin en iyi görüldüğü parka gitmişlerdir. Muhtemelen bu mezarlık günümüzde Sötlüce ve Halıcıoğlu Mahallelerinde yer alan ve üçe bölünmüş olan Halıcıoğlu Ermeni Mezarlığı, Hasköy Rum Mezarlığı ve Musevi Mezarlığı'dır.

17 Mayıs Cumartesi, Padişahın dinlenme yeri olan Haliç'e gitmişlerdir. Gravina bu yer için şu satırları not almıştır: *“Suların birkaç havuz oluşturarak dağdan geldiği, geldiğimiz kanala döküldüğü ve adını suların aldığı mermerden bir bent gibi bol ağaçlı şahane bir yer.”*⁶⁶

18 Mayıs Pazar günü Don Carlos olarak da bilinen İspanya Prensi Carlos María Isidro de Borbón'un 29 Mart 1788 tarihindeki doğumunu kutlamak için bütün büyükelçileri, elçileri, maslahatgözarları ve büyükelçilik kâtiplerini gemiye yemeğe davet etmişlerdir. Gemiye Ekselansları'nın ve saygıdeğer İspanya Prenslerinin tablolarını asmışlardır.

19 Mayıs Pazartesi, Napoli Büyükelçisi'nin rezidansına öğle yemeğine; 20 Mayıs'ta da Venedik Balyosu'nun⁶⁷ rezidansına akşam yemeğine davet edilmişlerdir.

21 Mayıs Çarşamba günü bir tercüman ve iki yeniçerinin eşliğinde kenti gezmeye gitmişlerdir. Bu geziye katılanlar o günü şöyle anlatmışlardır:

“Dışarıdan belli başlı camileri, Aya Sofya'yı, Süleymaniye'yi ve Sultan Ahmed'i gördük. Sonra çok sayıda Yahudi, Türk ve Ermeninin Asya'ya özgü her türlü yün, çeşit çeşit pamuklu ve keten kumaşlar ve her türlü Sardunya ile Napoli malları sattıkları büyük bir pazarı, Kapalı Çarşı'yı görmeye gittik. Çarşı denilen ve yünlü, pamuklu

⁶⁶ Gravina, 2008, s. 29.

⁶⁷ 1454 yılından Venedik Cumhuriyeti'nin yıkıldığı 1797 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu başkenti İstanbul'da görev yapan Venedik elçilerine verilen addır.

kumaşların, silahın, altın ve gümüş mücevherin, deri eşyanın satıldığı tek bir anayol ve buna bağlanan bir sürü sokak; herhangi nezih bir kentte olduğu gibi burada da düzen egemen.

Bu çarşı çok geniş, ama karanlık ve hiçbir güzelliği yok. İstanbul'da genellikle bütün evler çirkin ve dıştan küçük, birbirlerine bitişik ve hepsi ahşap. Sokaklar da çirkin, kirli ve çakır çukur taşlık yollar, yalnızca, hemen hemen bütün kenti baştan aşağı geçen güzel bir sokak var.

At Meydanı denen büyük bir alana gittik, ortasında, Roma'da da bulunan ve Mısır zevkiyle yapılmış, ama daha küçük olan dikili bir taş. Şimdiki sultanın, kardeşlerinin ve çocuklarının gömülü oldukları gömütü gördük.”⁶⁸

22 Mayıs Perşembe günü İsveç Elçisi'nin davetlisi olarak Prens Adaları'na öğle yemeğine gitmişlerdir. 23 Mayıs günü de subaylarla Prusya Elçisi'nin rezidansına öğle yemeğine davet edilmişlerdir.

24 Mayıs Cumartesi günü sabahtan şehirdeki veba salgınıyla ilgili haberleri almışlardır. Aynı gün öğleden sonra tersaneyi ve Yunan Adaları'na gitmek üzere hazırlanan savaş gemilerini görmeye gitmişlerdir.

25 Mayıs günü şehrin yakınlarında bulunan Belgrad Ormanları'nı görmeye at sırtında gitmişlerdir. Aynı gün öğle yemeğini Hollanda Büyükelçisi'nin rezidansında; akşam yemeğini de İspanya Elçisi'nin rezidansında yemişlerdir.

26 Mayıs Pazartesi günü öğleden sonra Galata'da yer alan Türk Mezarlığına kadar gezmişlerdir. Günümüzde Galata Senti'ne en yakın iki mezarlık var: Kulaksız Mahallesi'nde yer alan Zindan Arkası Mezarlığı ve Tarihi Kulaksız Mezarlığı.

27 Mayıs günü şehrin büyük yapıtlarını görmeye gitmişler ve aşağıdaki gözlemlerini yazmışlardır:

---

⁶⁸ Gravina, 2008, s. 29 – 30.

“Bir tercüman ve iki yeniçeri eştiğinde birkaç subay, İstanbul'un en eski camisi olan ve ibadet için İmparator Constantinus'un yaptırdığı Aya Sofya'yı ve kayda değer bütün öteki yapıları görmek için gittik. Erkenden gemiden ayrıldık ve kentin çevresinde bulunan, hiçbirisi taş olmayan, cuma günleri Padişahın camiye giderken geçiyor olmasına karşın, en ufak bir özen gösterilmeden yapılmış pek çok ahşap iskelelerden birisini geçtik.

Kente girince görmeye gittiğimiz ilk yapı, içlerinden en büyüğü olan Aya Sofya Camii oldu. İki bölüm var, birisi Türklerin namaz kıldıkları, halılarla kaplı ve çepeçevre pek çok avizenin bulunduğu bölüm. Bizde olduğu gibi iki yanında iki minber ve daha aşağıda, yalnızca kadınlarının çıktığı, ama daha büyük ve kare biçiminde olan minber. Yukarıdaki gibi aşağıdaki de çok ince işlenmiş mermer kaplı ve granit sütunlara dayanıyor; mermerle kaplı olmayan duvarlar mozaikle süslü, yüksek külahlı, kubbe oldukça büyük, ama her yönüyle üç kat daha büyük olan Saint Pierre Katedrali ile hiçbir biçimde karşılaştırılmaz.

Üst bölümde hepsi mozaik kaplı birbirine bitişik birkaç oda var, ama şimdi bu mozaiklerden hemen hemen hiç kalmamış, temizleyiciler bunları önlerine kim çıkarsa satıyorlar. Ben de bir duro⁶⁹ verip birkaç tane aldım.

Girişte, soldaki alt bölümde Constantinus'un kızının gömülü olduğu söyleniyor. Kilisenin dip tarafına doğru padişahın özel bir mahfili var, bir de oğulları için var, ama girişi ayrı; aynı şey öteki camilerde de söz konusu.

Caminin çevresinde, dört yanında, içinde helezoni merdiven olan dört minare var, özellikle ramazan aylarında öğle vakti ve gece, halkı namaza çağırmak için müezzinlerin çıktıkları şerefeler yapılmış; bu şerefeler Ramazan ayı boyunca kandillerle aydınlatılıyor, gezimiz bu aya rastladığı için çok güzel bir manzara seyretmiş olduk.

---

⁶⁹ İsp. Duro: Beş peseta değerindeki eski paranın gayri resmi adı.

...

Oradan hayvanat bahçesine gittik, aslanlar, kaplanlar, yabanıl kediler ve öteki yırtıcı hayvanlar vardı. Bulundukları odalar ve giriş bir köşk ahır gibiydi.

Sonra, başlarındaki türbanla göze çarpan, Sultanın, kardeşinin ve oğullarının lahitlerinin bulunduğu Sultan Ahmed'in gömütünü gördük.”⁷⁰

28 Mayıs günü Bardo'ya⁷¹ beş çayına gitmişlerdir. 29 Mayıs Perşembe günü de İspanya Elçiliği kâtibi ve aynı zamanda Elçi Bouligny'nin oğlu da olan Joseph Eliodore de Bouligny ve eşi Teresa Elisabeth Timoni ile Büyükdere'ye Venedik Büyükelçisi'nin rezidansına öğle yemeğine gitmişlerdir.

Saat on ikiden biraz önce Padişahın tersanenin yakınındaki sarayından çıktığını görmüşlerdir. Padişahın, ön kısmı değerli taşlarla ve oldukça iri zümrütlerle süslenmiş filikasını seyretmişlerdir. Padişah, daha sonra zengin bir şekilde süslenmiş atlı kortej eşliğinde girdiği camiye yönelmiştir.

31 Mayıs Cumartesi günü İstanbul Boğazı'nın, Karadeniz'in, şehrin ve civarının planlarıyla beraber eski Yunan yapıtlarının ve binalarının planlarını da gördükleri İngiltere Büyükelçisi'nin rezidansında öğle yemeği yemişlerdir. Gravina, söz konusu planlardan İstanbul Boğazı'nın, Karadeniz'in, şehrin ve civarının planlarının kopyalarının o sırada evde bulunan bir ressam tarafından hazırlanması iznini istemiş ve bu izin isteği kabul görmüştür. Söz konusu planların akıbeti hakkında ayrıntılı bilgi elde edilememiştir.

Yine aynı gün içinde İspanya Elçisi Bouligny sıcaklığın artmasıyla birlikte Frenk mahallesinde vebanın daha da yayıldığını ve bu nedenle İstanbul'dan çıkarak Malta'ya doğru hareket etmenin daha uygun olacağını belirtmiş ve Çanakkale Boğazı'ndan geçiş için kullanılacak olan fermanının da dört gün içinde hazır olacağını belirtmiştir.

---

⁷⁰ Gravina, 2008, s. 31 – 34.

⁷¹ Neresi olduğuna dair net bir bilgi elde edilememiştir.

1 Haziran günü Hollanda Maslahatgüzarıyla birlikte gemide öğle yemeği yenmiş ve aynı gün öğleden sonra da yeni veba vakalarının görüldüğü Pera'ya gitmişlerdir.

2 Haziran Pazartesi, artık geriye hiçbir kalıntının kalmadığı eskiden Bizans Meclisinin toplandığı Kadıköy bölgesindeki antik kente gitmişlerdir. Hannibal Barca'nın⁷² mezarının söz konusu kente dört legua⁷³ (yaklaşık olarak 19 km.) uzaklıkta olduğunu eklemişlerdir.

3 Haziran günü İsveç Elçisi'nin rezidansının bulunduğu Prens Adaları'na öğle yemeği için gitmişlerdir. Yolda gördükleri Yedikule Hisarı'nı şöyle anlatırlar:

*“Genellikle suç işleyen devlet görevlilerinin, tahta çıkacak veliahtın ve Rusya temsilcisi Mösyö Bougacacit gibi nüfuzlu yabancı temsilcilerin konuldukları yer; yarı harabeye dönmüş ve görülmeye değer fazla bir şey olmayan eski bir yapı; yedi kulesi var, eski Mağrip kaleleri biçeminde.”*⁷⁴

Yukarıdaki metinde geçen ve Rusya temsilcisi olduğu belirtilen Mösyö Bougacacit'in kim olduğuna dair net bir bilgi elde edilememiştir. Bununla birlikte yapmış olduğumuz araştırma sonucunda o dönemde Yedikule Zindanları'nda hapis yatmış iki Rus Büyükelçisi olduğunu öğrenmiş bulunmaktayız. Söz konusu Büyükelçilerden ilki 1718 – 1787 yılları arasında yaşamış ve 1751 – 1768 yılları arasında İstanbul'da görev yapmış olan Alexey M. Obreskov'dur. Obreskov, 1768 – 1774 Osmanlı – Rus Savaşı'nın başlamasıyla tutuklanmış ve 1768 – 1769 yılları arasında iki yıl boyunca Yedikule Zindanları'nda hapis yatmıştır.⁷⁵ Diğer Büyükelçi ise 1743 – 1809 yılları arasında yaşamış ve 1781 – 1787 döneminde İstanbul'da görev yapmış olan Yakov Ivanovich

⁷² Milattan önce 247 – 183 yılları arasında yaşamış Kartacalı general.

⁷³ İsp. Legua: 4190 metrelik uzunluk ölçüsü.

⁷⁴ Gravina, 2008, s. 35.

⁷⁵ Şem'dâni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i't-Tevârih II. A, haz. M. Münir Aktepe, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1978, s. 113 – 114.

Bulgakov'dur. Bulgakov da 1787-1792 Osmanlı – Rus Savaşı nedeniyle Yedikule Zindanları'na kapatılmıştır.⁷⁶

4 Haziran Çarşamba Elçilik kâtibi ile beraber öğleden sonra Sultanın köşklerinden iki tanesini görmeye gidecekleri için öğle yemeğini gemide yemiştir. Yalnızca köşklere bir tanesini görmelerine izin verilmiştir. Gravina şöyle not düşmüştür: *“Kendilerine armağanlar verdikçe her şeyi görmemize izin veren ve âdetleri gereği bize kahve ikram eden bostancılarla karşılaştık.”*⁷⁷ Onlara eşlik eden ve Bay Abate'nin yeğeni de olan varlıklı bir Ermeni'nin Türk tarzında inşa edilmiş ve döşenmiş evini görmüşlerdir. Güneşin batmasına yakın Galata'da beş kişinin vebadan ötürü öldüğünü duydukları Pera'ya dönmüşlerdir.

5 Haziran günü Venedik Büyükelçisi'nin rezidansında öğle yemeği yemek için Büyükdere'ye geçmişlerdir. Aynı gün öğleden sonra da Dev Dağı'na gitmişlerdir. Dev Dağı'nın günümüzde bilinen adı Yuşa Tepesi'dir ve Beykoz'dadır.

6 Haziran Cuma Karadeniz'i görmeye gitmişlerdir. Boulogne ertesi sabah çıkış işlemleri için ofise gideceğini ve Babıâli fermanlarını göndereceğini bildirmiştir.

7 Haziran günü, gemide öğle yemeği yemiştir. Yemekten sonra Boulogne, Gravina'ya Çanakkale geçişi ve herhangi bir başka limana demir atmaları gerekme ihtimaline karşı iki Babıâli fermanı ile çevirilerinin de ekli olduğu ayrıca veba salgını nedeniyle şehirden çıkmalarını ve Kraliyet'in emirlerini Malta Adası'nda beklemelerini tavsiye eden bir mektup göndermiştir. Gravina, Boulogne'ye hazır olduğunu ve havanın uygun olması halinde ertesi gün öğleden sonra yelken açacağını bildirmiştir.

8 Haziran Pazar günü güneyden esen sert rüzgâr yelken açmalarına mani olmuştur. Öğle yemeği için Boulogne'nin rezidansına gitmişlerdir. Öğleden sonra da

⁷⁶ G. R. Berridge, *Diplomatic Integration with Europe before Selim II. Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional* içinde, ed. A. Nuri Yurdusev, Hampshire: 2004, s. 119 – 120.

⁷⁷ Gravina, 2008, s. 36.

Pera'daki Katolik kiliselerini görmeye gitmişlerdir. Gördükleri kiliseler hakkında şu satırları yazmışlardır:

“Öğleden sonra Pera'da bulunan farklı mezhepten din adamlarının bakımını üstlendikleri Katolik kiliselerine gittik, ama manastırların ne sokağa kapıları vardı ne de çanları. Pera'da üç kilise var: en büyüğü ayakkabılı Fransiskenlere ait Santa Maria Kilisesi, ikincisi San Antoine Kilisesi, üçüncüsü de İspanyol Fransiskenlerin bakımını üstlendikleri Tierra Santa Kilisesi. Galata'da da Merced rahiplerinin Santo Domingo Kilisesi var.”⁷⁸

Yukarıda geçen *Santa Maria Kilisesi*, *Santa Maria Draperis Kilisesi*; *San Antoine Kilisesi*, *Sent Antuan Kilisesi*; *Tierra Santa Kilisesi*, *Terra Santa Manastırı*; *Santo Domingo Kilisesi* de günümüzde Arap Camii olarak bilinmektedir.

9 Haziran günü de güneyden esen rüzgâr devam etmiş ve elverişsiz hava durumu demir almaya tekrar izin vermemiştir. Evinde bulunan Türk hamamlarını görmek için Ambs Baronu'nun⁷⁹ evine gitmişler ve aşağıda yer aldığı üzere hamamları ayrıntılı bir şekilde tasvir etmişlerdir:

“... Sultanların, Türk kadınlarının ve genellikle de bütün Asyalı kadınların şatafatlı giysilerini ve parfümlerini sergiledikleri Türk işi yapılmış banyolar.

Elde kalan eski metinlerdeki betimlemelere ve kalıntılarda gözlemlenenlere göre, bu hamamlar eski hamamlara çok benziyor.

Şöyle ki: Evden ayrı bir yerdeler. Odalarda hiç pencere yok, ışıktı yalnızca üst kubbeden alıyorlar ve hepsi çana benzer cam parçacıklarıyla örülü, birçoğunun değişik renklerde olmasının nedeni ışıktı farklı renklerde yansıtmak. Çekici yanıtsa bütün bu odalar ince mermer kaplı ve buralardan daha küçük odalara geçiliyor, bunlarda ustalıklı işlenmiş sütunlarla süslü.

---

⁷⁸ Gravina, 2008, s. 36 – 37.

⁷⁹ Kim olduğuna dair net bir bilgi elde edilememiştir.

İlk bölüm soyunmak için ayrılmış, burada tellaklar ve cariyeleriyle sultanlar ve öteki Türk hanımları bulunuyor, bir baloya ya da bir eğlence yerine gider gibi şatafatlı giysiler var üstlerinde. Kadınlar süslü püslüler, sürüp sürüştürmüşler, en iyi giysilerini giymişler, değerli taşlarla işlenmiş takılarını takmışlar, olabildiğince çok insana kendilerini gösterebilecekleri en iyi fırsat; kadınlar hiçbir zaman erkeklerin yanında görünmüyorlar, her zaman ayrı ayrı yerdeler ve birbirlerine karşı hiç de alçakgönüllülüğün egemen olmadığı anlaşıldığı hamamlarda kadınla erkeğin bir arada olmaması kuralı katı bir biçimde uygulanıyor.

El ve ayak parmakları boyanıyor, saçlar sarıya da siyah, kaşlar siyah, kısacası görünüşlerini neyin güzelleştireceğini araştırmışlar.

Birinci odada bellerine mavi eşarplar sarmışlar, odalar çok sıcak olduğu için ayaklarına takunyalar giymişler, ocak uzakta değil, bunun için genellikle hamamlarda çok terliyorlar.

Ilık yıkanmayı sevenlerin bulundukları ikinci oda da mermer kaplı ve kubbeden ışık alıyor, suyun istenildiği gibi ısıtılması için kurnanın, birisinden sıcak, ikincisinden soğuk su akan iki musluğu var.

Odanın çevresinde, hamama girerken, her zaman sıcak olan mermer döşemeye değmeden yürünebilecek tahta bir kısım var, odaların dışında ya da altında insanın terlemesini sağladığı söylenen ocak ya da soba varmış.

Üçüncü oda da aynı biçimde hazırlanmış ve sıcak suyla yıkananlar için. Bu odanın altında şiddetli ateş yanan bir fırın var, ayrıca odada bir soba ve mermer döşeme var, iki sütun kaidesi dışında, ateş gibi ısınan döşemeye çıplak ayakla basmak olanaksız.

Hamamda, eldivene benzeyen bir tür kese geçiriyorlar ellerine ve bununla bütün bedeni keseliyorlar, sabunluyorlar, duruluyorlar ve sonra mermerle süslü, hepsinden görkemli bir odaya geçiyorlar, dinlenme yeri gibi olan bu odada bir süre kalıyorlar, kahve içiyorlar, sigara tütürüyorlar, koku sürünüyorlar ve biraz eğleniyorlar.

Bütün varlıklı insanların ve Türk beylerinin, servetleri oranında az ya da çok görkemli hamamlara ayrılmış böyle odaları var, Rum beylerinin ileri gelenleri ve genellikle Asya'da yaşayanlar böyle hamamları kullanıyorlar. Ambs Baronu'nunki mermer kaplıydı ve küçük sütunları vardı, bir beyefendinin özel hamamı olarak oldukça iyiydi.”⁸⁰

Daha sonra dervişlerin sema gösterilerini izlemeye gitmişler ve bu töreni de şöyle aktarmışlardır:

*“Peygamber'i ve Tanrıyı anmak için yapılan bir tür dans bu. Salı ve cuma günleri, bu külte ayrılmış. İçinde çok sayıda avize bulunan yuvarlak bir salonları var, önde bir tiyatro tribünü gibi korkuluğu olan yuvarlak bir sahnesi yer alıyor ve burada semazenler figürlerini sunuyorlar, Tanrıya ve Peygamber'e bir şeyler söyleyerek ellerini ve başlarını gökyüzüne doğru kaldırıyorlar. Kapının üstünde, ney, zilli tef ve davuldan oluşan müzik takımının bulunduğu bir balkon var. Kapının karşısında, salonda semazenbaşının oturduğu bir niş bulunuyor”.*⁸¹

10 ve 11 Haziran günlerinde dinginlik ve ters yönden esen rüzgârlar devam etmiştir. Sonunda 12 Haziran Perşembe günü güneşin doğuşuyla kuzeyden hafif bir rüzgâr esmeye başlamış ve sabah sekizde rüzgârın biraz artmasıyla Santa Rosa fırkateyni nihayet yelken açmıştır.

İspanya'ya varmasıyla III. Carlos tarafından saraya çağrılan Gravina, *Federico Gravina tarafından kumanda edilen ve Türk Elçisinin ülkesine döndüğü Rosa fırkateyninin deniz subayları tarafından kaleme alınan İstanbul'un Anlatımı* başlıklı raporlarıyla birlikte Madrit'e gitmiş ve Türkiye görevini başarıyla tamamlamıştır.

⁸⁰ Gravina, 2008, s. 37 – 38.

⁸¹ Gravina, 2008, s. 38.

2. TEMEL KAVRAMLAR

2.1. ESERİN ÖZETİ

José María Sánchez Molledo tarafından yayımlanan elyazmaları 162 folyo ve 6 bölümden oluşmaktadır. Madrid’te bulunan Kraliyet Sarayı Kitaplığında korunmakta olan eserin birinci bölümde kent ve anıtlar anlatılmaktadır. İkinci bölüm, saraya ve Osmanlı sarayı adetlerine ayrılmıştır. Üçüncü bölümde imparatorluk yönetimi ve ordudan bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde de Hz. Muhammed’in hayatı ve Türklerin geleneklerine değinilmiştir. Beşinci bölüm, şehir halkının günlük yaşamına ayrılmışken altıncı ve son bölümde de şehrin azınlıklarından bahsedilmektedir. Bu tezin ekler kısmında söz konusu el yazmalarının ilk sayfası görülebilir.⁸²

Federico Gravina kaleme aldığı eseri hakkında şöyle yazar:

“Ve yalnızca bu limanda kaldığım kısa bir sürenin bende yarattığı izlenimlerle yetinmeyip, diplomatlar ve ileri gelen Fransızlar, orada bulunan bir rahip, birkaç tercüman ve iş adamları gibi bize daha çok eğitilmiş görünen insanlara sürekli sorular sordum, onlardan duyduğum ve dinlediğim her şey hakkında notlar aldım, kimi bilgiler istedim ve bizim 'el Infante' adlı çektiriyle İstanbul'a yeni gelen ve bir zamanlar bu topraklarda epeyce kalmış olan rahip Arrieta'nın, Malta'dayken bana söylediklerinin ve verdiği yazılı bilgilerin yardımıyla hepsini bir araya getirdim. Gördüklerimiz bu kent ve halkı hakkında edindiğimiz bilgiler ile ilgili olarak bir fikir verebilmek için, İstanbul'un, dış mahallelerinin, camilerinin, sarayın, padişahın yaşantısının, divan görevlilerinin, hükümet üyelerinin, gelenek

---

⁸² Bknz. Ek 3.

*göreneğın, malıyenın, ordunun, deniz kuvvetlerinin özelliklerini
aşağıda birkaç başlık altında topladım.”⁸³*

Gravina yukarıdaki satırlarla İmparatorluk başkenti İstanbul’da bulunduğı süre boyunca kendisine eşlik eden bir tercüman ve iki yeniçeriden şehri gezerken elde ettiğı bilgilerin dışında birçok dış kaynaktan da gerekli bilgileri toplama ve bunları doğrulama yoluna başvurmuştur.

---

⁸³ Gravina, 2008, s. 38.

2.2. İSTANBUL

2.2.1. ŞEHRİN TARİHİ

Yedikule Hisarı'ndan Sarayburnu'na doğru yol alan gemideki subaylar surlarda yer alan ve Yunan harfleriyle yazılmış şu yazıtları okumuşlardır:

“Hazreti İsa'nın hizmetkârı İoannes Palaiologos⁸⁴'dan.”

“Bu yeni olan büyük kuleyi temelinden itibaren, bütün Yunanlıların en meşhuru olan Roma İmparatoru yapmıştır!”

“İsa'nın sadık kulları, dindar Roma kralları Basileios ve Constantinus⁸⁵'un Kulesi.”

“İsa'nın İmparatoru Theophilos⁸⁶'un kulesi.”

“İsa'nın sadık İmparatorları Theophilos ve Mikhail⁸⁷'in kulesi.”

“İsa'nın hizmetkârları, saygıdeğer İmparatorlar Basileios⁸⁸ ve Constantinus Porphyrogenetos⁸⁹ tarafından yapılan kule, yıl...”

“İsa'nın hizmetkârı, oğul Roma İmparatoru Manuel⁹⁰ ve Roma İmparatoru Komnenos tarafından yenilenen kule, yıl....”

---

⁸⁴ 18 Aralık 1392 – 31 Ekim 1448 tarihleri arasında yaşamış olan Bizans İmparatoru VIII. İoannis Paleologos, 1416 yılından babası İmparator II. Manuil Paleologos'un 1425 yılındaki ölümüne kadar babasıyla beraber ortak imparator olan; 1425 ile 1448 yılları arasında da tek başına hüküm sürmüştür.

⁸⁵ 22 Şubat 272 - 22 Mayıs 337 tarihleri arasında yaşamış olan Bizans İmparatoru I. Konstantin, Hristiyanlığı kabul eden ilk Roma imparatoru, Konstantinopolis şehrinin ve Doğu Roma İmparatorluğunun kurucusudur.

⁸⁶ 813 – 20 Ocak 842 tarihleri arasında yaşamış olan Bizans İmparatoru Theofilos, 2 Ekim 829 – 20 Ocak 842 tarihleri arasında hüküm sürmüştür.

⁸⁷ 19 Ocak 840 – 23/24 Eylül 867 tarihleri arasında yaşamış olan Bizans İmparatoru III. Mihail, 842 – 867 yılları arasında hüküm sürmüştür.

⁸⁸ 811 – 29 Ağustos 886 tarihleri arasında yaşamış olan Bizans İmparatoru I. Basileios, 867 ile 886 döneminde hüküm sürmüştür.

⁸⁹ 17-18 Mayıs 905 – 9 Kasım 959 tarihleri arasında yaşamış olan Bizans İmparatoru VII. Konstantinos, 913 ile 959 yılları arasında hüküm sürmüştür.

⁹⁰ 1118 – 24 Eylül 1180 tarihleri arasında yaşamış olan Bizans İmparatoru I. Manuil Komnenos, 1143 – 1180 yılları arasında tahtta kalmıştır.

Saraya en yakın olan son yazıtta da şu cümle yazılıdır: “*Denizin sürekli ve şiddetli dalgalarıyla yerle bir olan bu kule, dindar kral Basileios tarafından temelden yeniden yaptırılmıştır.*”⁹¹

Bu yazıtlardan bahsederek Gravina belki de şehrin tarihine ve Hristiyan geçmişine değinmek istemiştir.

2.2.2. ŞEHRİN TASVİRİ

Santa Rosa fırkateyni İstanbul’a yaklaştıkça şehri ilk kez gören Gravina ve beraberindeki subaylar şehrin görüntüsünden çok etkilenmişlerdir. Raporlarına şu satırları not etmişlerdir:

*“Her adımda evler, ağaçlıklı alanlar, Boğaz’ın kıvrımları ve kulenin sol yanında oluşan açt en ufak bir ayrıntının görülmesine izin vermiyor, böylece Asya kıyıları, yine aralarında padişahın evinin ve bahçesinin bulunduğu, evlerle dolu olan Avrupa kıyılarına bitişmiş görünüyor; bir bütünlük sergileyen ağaçlarla kaplı kıyılardan daha güzel bir şey olamaz, gezginlerin çoğu bu görüntünün bir benzeri olmadığını söylerler, demir atarken bize de öyle göründü.”*⁹²

Şehre daha da yaklaştıkça İstanbul’u askeri açıdan gözden geçirmişler ve Osmanlı İmparatorluğu başkentinin denizden gelebilecek her türlü saldırıya karşı yeterince savunmaya sahip olmadığını şaşkınlıkla fark etmişlerdir:

*“İstanbul kenti bütünüyle savunmasız bir durumdadır. Özellikle 6 mil uzunlukta olan güney bölgesini savunacak tek bir top bile yok, rastlantısal olarak kentte bütün evler ahşap ve yağlı boyayla boyanmış, sonra deniz kıyısındaki köşklerin bombayla ya da ateşle kolayca yakılabilir.”*⁹³

⁹¹ Gravina, 2008, s. 45.

⁹² Gravina, 2008, s. 26 – 27.

⁹³ Gravina, 2008, s. 27.

Saray bahçelerine yaklaştıkça gördükleri tek bataryaya dair de şu cümleleri not almışlardır: “... *Deniz kıyısına kurulmuş, saray bahçelerine açılan bir kapının yanındaki sundurmanın altına yerleştirilmiş toplardan oluşmuş küçük bir batarya dışında hiç uzun menzilli top yok.*”⁹⁴

Gravina ve beraberindekiler İstanbul’a dair kötü izlenimler de edinmişlerdir. Şehrin evleri ve sokakları hakkında bazı olumsuz gözlemlerde bulunmuşlardır. Ayrıca Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarında önemli yere sahip olan Edirnekapı (Porta Harisius) yolu hakkında da kısaca bilgi vermişlerdir:

*“İstanbul’un limandan sunduğu hoş görüntüden içerlere doğru girince manzara çok farklı. Genellikle evler ahşap, alçak ve birbirine benzemiyor, çatıları dışa doğru fazla çıktığı için çoğunlukla sokakları loşlaştırıyor, sokaklar taş, eğri bükü ve pis, ama en geniş yerlerinde, yürüyenler rahat etsin diye yapılmış basamaklı kaldırımlar var, ortası da atlılar için ayrılmış. Saray’dan Edirnekapı’ya kadar uzanan yol iyi ve bu yol boyunca güzel evler yer alıyor.”*⁹⁵

Şehrin büyüklüğünü hesaplamak için surların içerisinde kalan semt ve mahallelerle birlikte kabaca bir hesap yapmayı da ihmal etmemişlerdir:

*“İstanbul’dan ayrı olmayan, yirmi, yirmi beş mil uzaklıkta olan Hasköy, Kasımpaşa, Galata, Pera, Tophane Coratodoro ve Halepliler semtlerine Tatlı Su kanalının genişliğini de eklersek İstanbul’un Avrupa’nın en büyük kenti değilse de, en büyük kentlerinden birisi olduğu sonucuna varabiliriz; yukarıda adı geçen semtlerin çevresinde bulunan on iki mil uzunluğundaki surlarla birlikte tümü otuz üç mili buluyor, bunu da ancak ölçerek bulmak olası.”*⁹⁶

---

⁹⁴ Gravina, 2008, s. 46.

⁹⁵ Gravina, 2008, s. 55.

⁹⁶ Gravina, 2008, s. 55 – 56.

Şehrin tahmini nüfusu ve Türklerin günlük gıda tüketimleri için de Gravina şu cümleleri sarf etmiştir:

“Bu başkentin nüfusunu hesaplamak kolay değil, ama genel bir hesapla bir milyon kişi var, surlarının alanı, sokaklarının darlığı ve bütün evlerde insanların yaşadığı göz önünde tutulacak olursa bu sayının kuşku götürür yanı yok; bunlardan başka pek çok ağaçlıklı alan var; son olarak yemeğe, özellikle de ekmeğe düşkün olan Türkler, günde on altı bin kilo -bizim atmış kilomuza eş ağırlıkta olan yirmi iki okka- buğday, on-on iki bin koyun, iki yüz sığır, seksen kova pirinç -her kova yirmi kilo geliyor-, bin iki yüz okka kahve tüketiyorlar, bu da zaten Türklerin beslenmelerini oluşturan birkaç yiyecek türü.”⁹⁷

Gravina nüfus hesaplamasında hangi verileri kullandığını ya da bunları hangi kaynaktan elde ettiğini belirtmemiştir. Aynı şekilde Yunus Koç’a göre 1792 yılında İstanbul nüfusu 440.000 ile 500.000 arasında değişiklik göstermektedir.⁹⁸

Gravina, Sultan Ahmet Camisi’ni gezdikten sonra günümüzde Sultanahmet Meydanı olarak bilinen At Meydanı’nı da gezmiş ve notlarını almıştır:

“Bu caminin bulunduğu, at yarışları ve binicilik sporları yapıldığı için Bizanslıların Hipodrom dedikleri At Meydanı, bugün aynı işlevi görüyor. Küçük beyler, hizmetçileri ve köleleriyle bu alanda talim yapıyorlar ve cirit gibi oyunlar oynuyorlar: Cirit, uzunluğu bir buçuk vara⁹⁹, çapı bir parmak¹⁰⁰ olan değnekle oynanıyor, at üstünde darbeyi engellemeye çalışıp, çevikçe birbirlerine sırtık atıyorlar. Bu sırtığı yerden kaldırarak yeniden silahlanmak için ucu kancalı bir değnek taşıyorlar ve inanılmaz bir ustalıkla, birdenbire, yarış halindeyken yerden kaldırıyorlar ve başkalarının sırtığı ile savunmaya

⁹⁷ Gravina, 2008, s. 68.

⁹⁸ Yunus Koç. “Osmanlı Dönemi İstanbul Nüfus Tarihi.” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 8, Sayı 16, (2010): 171-199 Web. 8 Haziran 2019.

⁹⁹ İsp. Vara: 83,59 cm’lik uzunluk birimi.

¹⁰⁰ İsp. Pulgada: 25,4 mm’lik uzunluk birimi.

hazırlanıyorlar. Kargı¹⁰¹ oyunları da yapıyorlar, çok çevikçe dövüşüyorlar. Bu hareketler nedeniyle pazar ya da at fuarları yapılan bu yere at alanı anlamına gelen At Meydanı adı verilmiş."¹⁰²

*"Hipodrom, İmparator Severus¹⁰³ tarafından başlanılmış ve Constantinus tarafından bitirilmiş taşlı bir sirk alanı. Sözünü ettiğimiz bu planın eski durumu ile şimdiki durumu arasında fark görülüyor, şu anda yalnızca boyu dört yüz adım, eni ise yüz adım."*¹⁰⁴

Gravina, Sultanahmet Meydanı'ndan bahsettikten sonra alanda dikili olan abideler hakkında bilgi vermeye devam etmiştir:

*"Yine aynı yerde iki dikilitaş ve yılanlı bronz sütun var. Bunların arasında en iyi korunan, yüksekliği elli adım¹⁰⁵, eni boyu kare biçiminde, beş adım olanı. Yan yüzlerindeki Mısır hiyeroglif yazıları, Mısır'dan getirilmiş olduğunu gösteriyor. Alt kısmında, kaidesinin üstünde yükselen yapıları temsil ettiği söylenen figürler var. Şu yazılar var: "Dificilis guondam Dominis parere serenis Jussus et, extineis palmam portare tiranis omnia Teodosio cedunt sobolique perenni Tedenis sic victus ego Domitusque diebusindice sub Proclo superas elatus ad auras," ve o zamanlar alanın nasıl olduğunu gösteren bir de plan var."*¹⁰⁶

Gravina, Dikilitaş ya da Theodosius Dikilitaşı olarak da bilinen abidenin doğu yüzünde yer alan Latince yazıyı eksik yazmıştır. Metnin tam hali aşağıdaki şekildedir ve devamında da metnin Türkçe çevirisi sunulmaktadır:

¹⁰¹ Silah olarak kullanılan, ucu sivri ve demirli uzun mızrak.

¹⁰² Gravina, 2008, s. 60.

¹⁰³ 11 Nisan 145 – 4 Şubat 211 tarihleri arasında yaşamış olan Bizans İmparatoru Septimius Severus, 193 – 211 yılları arasında hüküm sürmüştür.

¹⁰⁴ Gravina, 2008, s. 61.

¹⁰⁵ İsp. Pie: İspanyol versiyonu 27,86 cm'lik uzunluk birimi. Roma versiyonu ise 29,57 cm'dir.

¹⁰⁶ Gravina, 2008, s. 61.

“DIFFICILIS QVONDAM DOMINIS PARERE SERENIS
IVSSVS ET EXINCTIS PALMAM PORTARE TYRANNIS
OMNIA THEODOSIO CEDVNT SVBOLIQVE PERENNI
TER DENIS SIC VICTVS EGO DOMITVSQVE DIEBVS
IVDICE SVB PROCLO SVPERAS ELATVS AD AVRAS”¹⁰⁷

“Bir zamanlar dik başlıydım. Barışçı efendimin emrine uydum
ve yenilmiş tiranların üzerinde zafer çelengini taşıdım.

Her şey Theodosius’a ve onun ebedi soyuna boyun eğer.

Ben böylece 3 kere 10 günde ehlileştirdim.

Yargıç Proklos’un emri altında başım yüksek rüzgârlara değdi.”¹⁰⁸

Dikilitaş ve üzerindeki kaidede yazılı olan cümlelerden sonra Gravina Yılanlı Sütun hakkında gözlemlerini kaleme almıştır:

“Bu iki dikilitaşın bulunduğu alanın sonunda kıvrım kıvrım bronzdan yapılmış üç sütun görülüyor. Şu anda yüksekliği on beş ayak; yılanların kafaları başlık oluşturuyor. Söylendiğine göre bu sütun getirildiği Delfi mabesinde, Apollon adına dikilen büyük bir altın sacayağa kaide görevi yapıyormuş. Sultan Murad altın olduğunu sanarak başlardan birisini kestirmiş ve 1700 yılı depreminde de öteki iki baş düşüp parçalanmış. Bu başların nerede oldukları bilinmiyor; Kabe’nin küçük kapısını örtmek için Mekke’ye yollanıldığı söyleniyor.”¹⁰⁹

Sultanahmet Meydanı’ndaki en son abide olan ve Konstantin Dikilitaşı olarak da bilinen Örne Dikilitaş hakkında Gravina şu satırları yazmıştır:

“Öteki piramit doksan yüz ayak yükseklikte olmalı, her yanında bulunan delikli mermer parçaları bronz rölyeflerle süslenmiş olduğunu gösteriyor, bu delikler çivi yerleri olmalı; ayak kısmındaki

¹⁰⁷ John, Geyssen. “Presentations of Victory Oon the Theodosian Obelisk Base.” *Byzantion*, vol. 68, no. 1, 1998, s. 48. JSTOR, www.jstor.org/stable/44172470.

¹⁰⁸ Cemil Bezmen. “Dikilitaş Yazıtları.” <https://cemilbezmen.wordpress.com/2017/04/04/dikilitas-yazitlari/> 4 Nisan 2017. Web. 29 Mayıs 2019.

¹⁰⁹ Gravina, 2008, s. 61.

Yunan yazısında belirtildiği gibi Constantinus tarafından restore edilmiş.”¹¹⁰

2.2.3. ŞEHRİN SEMTLERİ

Gravina, İstanbul’un gezdiği bazı semtlerinden bahsederken aşağıdaki cümleleri kurmuştur:

“Pera’nın ana caddesinin solunda, Pera tepelerinden inince aşağıda Kasımpaşa ile birleşen iki mahalle daha var: birisine Corato-Joro diyorlar, ötekine Halep mahallesi.”¹¹¹

...

“İstanbul’dan ayrı olmayan, yirmi, yirmi beş mil uzaklıkta olan Hasköy, Kasımpaşa, Galata, Pera, Tophane Coratodoro ve Halepliler semtlerine Tatlı Su kanalının genişliğini de eklersek...”¹¹²

Yukarıdaki satırlarda geçen iki yer adı oldukça ilgimi çekmiştir: *Corato-Joro* ve *Coratodoro*. Bu iki yer adı, José María Sánchez Molledo tarafından düzenlenen özgün metinde de aynı yukarıdaki şekilde geçmektedir. Uzun süren kaynak taramalarına rağmen bu yerler hakkında herhangi bir bilgi elde edilememiştir. Söz konusu iki yer muhtemelen aynı yerdir: Bizim bildiğimiz şekliyle Haliç ya da modern dillerde kullanıldığı gibi Altın Boynuz. Gravina, büyük olasılıkla Pera bölgesinde yaşayanlardan bu bölgenin adını yanlış duymuş ya da not almıştır. Haliç, İtalyanca *Corno d’oro*; Fransızca *Corne d’Or* ve İspanyolca da *Cuerno de Oro* olarak adlandırılmaktadır. *Corato-Joro* ve *Coratodoro* kullanımları da yukarıdaki kullanımlarla benzerlik göstermektedir.

---

¹¹⁰ Gravina, 2008, s. 61.

¹¹¹ Gravina, 2008, s. 53.

¹¹² Gravina, 2008, s. 56.

Federico Gravina, Kasımpaşa semtinin bir bölümünden ve dönemin Kaptan'ı Derya'sı Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın (1713 – 19 Mart 1790) divanhanesinden şöyle bahsetmiştir:

“Burada II. Mehmed¹¹³'in yaptırdığı tersane, hamam ya da Hristiyan esirler için cezaevi ile Kaptan Paşa'nın inşa ettirdiği, bir Fransız mühendisin planını çizdiği deniz ve kara birlikleri karargâhı bulunmaktadır. Bu karargâhın oldukça sağlam, taştan yapılmış ve düzenli bir perspektifi var. Buraya gelmeden önce yer alan kare alanda tersane ya da Kaptan Paşa divanhanesinin de bulunduğu Bahriye Nezareti var.”¹¹⁴

Çevirmen yukarıda *Bahriye Nezareti* tabirini kullanmış olsa da Bahriye Nazırlığı 1867 yılında açılmıştır. Söz konusu yapı günümüzde Kuzey Deniz Saha Komutanlığı tarafından kullanılmaktadır.

Gravina, İstanbul'a dair gözlemlerine Boğaz ve Boğaz boyunca yer alan semtler ve mahalleler hakkında yazarak devam etmiştir:

“Boğaz bir kıyıdan ötekine yarım mil genişlikte akıp gidiyor. Mesafe İstanbul limanından başlayıp Karadeniz'e kadar beş fersahtan biraz fazladır. Küçük koylar oluşturan sık ağaçlıklı kıyılar, Avrupa yakasında Dolmabahçe, Hisar, Kuruçeşme, Arnavutköy, Ortaköy, Tarabya, Büyükdere, Sarıyer gibi, Asya yakasında ise Kadıköy, Üsküdar, Kandilli, Hisar, Kavak ve daha birçok birbirini izleyen yerleşim yerleriyle dolu. Hemen yakınlarında, çoğunlukla yalılar bulunan beldeler ve önlerinde insanların geçmesi ve teknelerin Karadeniz'in akıntısına karşı korunması için iskeleler vardır.”¹¹⁵

¹¹³ 30 Mart 1432 – 3 Mayıs 1481 tarihleri arasında yaşamış Fatih Sultan Mehmed adıyla da bilinen II. Mehmed, Ağustos 1444 – Eylül 1446 ve 3 Şubat 1451 – 3 Mayıs 1481 tarihleri arasında hüküm sürmüş yedinci Osmanlı İmparatorluğu padişahı.

¹¹⁴ Gravina, 2008, s. 51.

¹¹⁵ Gravina, 2008, s. 53.

2.2.4. ŞEHRİN MİMARİ ESERLERİ

Gravina İstanbul'daki mimari yapılar hakkında da ayrıntılı bilgiler vermiştir. Osmanlı İmparatorluğu başkentinde ilgisini en çok çeken yapılar camiler olmuştur. Başkentte Saray'a ait yedi cami olduğundan bahsetmiştir: Aya Sofya, Sultan Ahmed, Süleymaniye, Sultan Beyazıd, Sultan IV. Mehmed, Sultan Selim ve Sultan Mehmed Camiileri.

Gravina camilerden bahsetmeye tabii ki tarihi ve önemi açısından Aya Sofya ile başlamıştır:

“...Büyük Aya Sofya, Constantinus'un, Yunancada Hagia Sophia [Tanrısıl Bilgelik] anlamına gelen, Verbo Increateo ya da Santa Sabiduria'ya adadığı çok daha küçük olan bir kilise yaptırdığı yerde inşa edilmiş. Bir deprem bu mabedi yerle bir etmiş. Oğlu II. Constantius aynı yerde ve aynı adla yeni bir kilise yaptırmış. Bu yapının büyük bir kısmı ve mihrabı İmparator Arcadius zamanında Aziz İoannes Khrysostomos'a karşı yapılan ayaklanmada yıkılmış ve yine Arcadius tarafından restore edilmiştir. Bir kez de Honorios İmparatorluğu zamanında yakılmış ve Genç Theodosius tarafından yeniden yaptırılmıştır. Ama İustinianos'un İmparatorluğunun beşinci yılında İstanbul'un büyük bir kısmını kül eden yangın, İustinianos'un isteğine karşın, Hypatios imparator seçildiği ayaklanma sırasında, belli başlı güçlerin sığındığı Aya Sofya'yı da yutmuştur. Barışa kavuşan ve İmparatorluğu ele geçiren Hypatios beş yıl içinde, bugün ayakta kalan Aya Sofya mabedini yaptırmıştır, ama imparatorluğunun 32. yılında olan çok şiddetli bir deprem kubbesinin yarısını yıkmış ve sütunlarının üçünü çarpıtmıştır. Yine İustinianos kubbeyi restore ettirmişse de yeni bir deprem üç sütunu ikiye indirmiştir ve üçüncüsü hâlâ yerinde değildir.

Kilise eski Bizans'ın en uç tepesinin en yüksek noktasındadır ve Hristiyanlıkta bu tür bir yapının ilki olmasının yanı sıra, genişliği ve mimari görkemiyle de şahane bir yapıdır. Uzunluğu doksan sekiz vara, eni seksen sekiz vara olan mükemmel bir Yunan haçıdır. Dış mimarisi son derece sağlamdır ve yarım kubbeyi, büyük kule biçiminde dört payanda ile dıştan güçlendirmek ve dayanak vermek zorunda kalmışlardır.

İçeriye, kanatları bronz rölyefli dokuz mermer kapıyla kiliseye bağlanan altı toesa¹¹⁶ genişliğinde büyük bir kapıdan giriliyor, Hol, paralel olan başka bir hole bağlı, ama rölyefsiz beş kapısı var. Türkler bu kapıların üstünde bulunan mozaik figürleri ve resimleri tahrip etmişler ve cami bekçileri için lojman olarak kullanılan büyük bir bina inşa etmişler.

Çok harap olsa da, olağanüstü büyüklükteki sütunların taşıdığı dört kemer üstünde dinlenen yirmi dört büyük pencerenin aydınlattığı, yirmi iki vara çapındaki bu şahane yarım kubbe, nef görevi görüyor. Yarım kubbenin altında, eni on bir buçuk vara olan bir galeriyi ayakta tutan sütunlu bir kısım var. Kubbeli tavan şahane ve bu galeri, boyu dört vara ve üç çeyrek, eni ise bir vara ve üç çeyrek olan mermer karolarla örtülmüş. Yarım kubbenin doğu kısmına doğru, binanın bittiği mihrap önünden, deniz kabuğu biçiminde merdivensiz dört yarım kubbe bulunan bir yere geçiliyor. Burası mihrabın bulunduğu Sancta Sanctorum yeriymiş.

II. Mehmed İstanbul'u alınca buraya çıkıp oturmuş ve dua etmiş. İner inmez burasının yıkılmasını ve molozların denize atılmasını emretmiş. Piskopos koltuğunun bulunduğu örtünün altındaki sütuna, bir zamanlar Mekke'nin kapısına perde olarak asılmış olan, üstünde Arap harfleri işlenerek yazılmış bir altın kumaşın asılmasını emretmiş ve böylece Sapiencia del verbo eterno, yani Aya Sofya mabedi, İstanbul'un ilk camisi olmuş.

---

¹¹⁶ 1949 metreye tekabül eden eski Fransız uzunluk ölçüsü.

Şimdi burada Kuran'ı koydukları, Mekke'nin bulunduğu güneye bakan bir niş (mihrap) var yalnızca. Buradan az ileride, birkaç basamak yukarıda şeyhülislamın ya da müftünün minberi bulunuyor, onun yanında da dua okuyan duahanların bulundukları bir tür kürsü var.

Cuma günleri Padişahın namaz kılmak için gittiği yer pek uygun değil ve galeriden yalnızca demir parmaklıklarla ve pek düzgün olmayan paravanla ayrılmış. Aya Sofya Camii'nde, Mısır'dan, Yunanistan'dan ve Takımadalar'daki mabetlerden getirilen, doğu graniti, porfiri ve değişik mermerlerden yapılmış yüz yedi sütun var; bunlar iç sütunlar, revaktaki sütunlar ve yapının öteki bölümlerinde bulunan sütunlardır.”¹¹⁷

Yukarıdaki metinde geçen takımadalardan Gravina'nın kastı büyük olasılıkla günümüzde Prens Adaları olarak da bilinen ve Büyükkada, Heybeliada, Burgazada, Kınalıada, Sedef Adası, Sivriada, Yassıada, Kaşık Adası ve Tavşan Adası'ndan oluşan adalardır. Eserin bazı yerlerde Prens Adaları olarak geçmesine rağmen büyük ihtimalle Gravina iki yerin aynı yer olduğunu bilmemektedir.

Gravina, Aya Sofya'dan sonra yakınında yer alan Sultan Ahmed Camisi hakkında bilgi vermeye devam etmiştir:

“Padişahlara ait ikinci cami, At Meydanı'nda, Aya Sofya'dan pek değişiklik göstermeyen bir zevkle inşa edilmiş Sultan Ahmed Camii'dir. Tek farkı, altı minareli oluşu, her minarede üçer şerefe bulunması; Aya Sofya'da dört minare ve her minarede ikişer şerefe var. Türkler, kuleden çok sütuna benzeyen, ince, uzun yuvarlak planlı kulelere minare diyorlar. Bu şerefelere, ancak bir adamın sığabileceği çok dar, helezoni bir merdivenle çıkılıyor. Bu minareler kurşun ya da bakır kaplı, huni gibi bir kısımla son buluyor, ucunda da yarım daire ya da yarım ay biçiminde, bronz bir alem var.

---

¹¹⁷ Gravina, 2008, s. 56 – 58.

Müezzinin, yani ezan okuyan kişinin günde beş kez, alışılmış saatlerde yüksek sesle namaz saatinin geldiğini bildirdiği üst şerefenin korkulukları dikkat çekiyor.

Sıradan camilerde, genellikle cephenin her iki köşesinde bir ya da iki minare bulunuyor, eğer yalnızca bir tane varsa tercihen sol köşeye yapılıyor. Sultanlara ait camilerde, altı minaresi ve her minarede üçer şerefesi olan Sultan Ahmed Camii dışında genellikle her birinde iki ya da üç şerefesi olan dört minare var.”¹¹⁸

Sultan Ahmed Camisi’nden sonra Gravina camilerden bahsetmeye Süleymaniye Camisi ile devam etmiştir:

“Camilerin en güzeli olan Süleymaniye Camii, İstanbul’un kurulu olduğu yedi tepenin en yüksek olanının üstüne yapılmış. Kanuni Sultan Süleyman tarafından hiçbir masraftan kaçınılmaksızın yaptırılan cami, Kadıköy ve Truva ören yerlerinden getirilen en iyi mermerlerle ve taşlarla süslenmiş. Yapı, ötekiler gibi yüklü değil. Pencereleleri daha büyük ve galerileri daha geniş. Köle olan ve sultanın kendisine bu camiden daha büyüğünü yapıp yapamayacağını sorduğu zaman "evet" dediği için gözlerinin oyulmasını emrettiği Cenovalı bir mimarın yaptığı söyleniyor. Cami kentin tam merkezinde ve iyi bir mevkide olması nedeniyle bulunduğu semte ayrı bir güzellik veriyor.”¹¹⁹

Bilindiği üzere Süleymaniye Camisi’nin mimarı dünyaca ünlü Mimar Sinan’dır. Gravina caminin mimarı konusunda yanlışlık yapmıştır. Yapımı 1550 – 1557 yıllarında arasında süren ve Eminönü semtinde yer alan Süleymaniye Camisi günümüzde halen ayaktaadır.

Gravina, Sultan Bayezid, Sultan IV. Mehmed, Sultan Selim ve Sultan Mehmed olarak adlandırdığı camilerden de çok ayrıntılı bir şekilde bahsetmemiştir. Beyazıt Camii

---

¹¹⁸ Gravina, 2008, s. 60.

¹¹⁹ Gravina, 2008, s. 61 – 62.

için şöyle demiştir: “Ötekilere benzer bir mimari yapısı olan ve saray camilerinden farklı bir yanı olmayan Sultan Bayezid Camii, eski saraya pek uzak değil.”¹²⁰

Beyazıt Mahallesi’nde yer alan ve Bayezid Camii ya da Beyazıd Camii olarak da bilinen Beyazıt Camii, Sultan II. Bayezid tarafından 1501 – 1506 yılları arasında yaptırılmıştır.

Gravina, Sultan IV. Mehmed Camii olarak adlandırdığı, Eminönü Senti’nde yer alan Yeni Camii ya da Valide Sultan Camii olarak da bilinen ve 1665 yılında ibadete açılmış olan cami hakkında şu satırları yazmıştır: “Kendi adına, Saray'dan pek uzak olmayan, Liman'a doğru çok güzel bir cami yaptırtmış. Zengin mermerleri ve birçokları gibi Truva ören yerlerinden getirtilmiş sütunları ile kendi türünün en mükemmelidir.”¹²¹

Yeni Camii’nin temelinin 1597 yılında atılmasına karşın söz konusu cami Sultan IV. Mehmed’in¹²² annesi Hatice Turhan Sultan (1627 – 4 Ağustos 1683) tarafından tamamlanmıştır. Gravina, Valide Sultan hakkında şu yorumu yapmıştır: “Entrikalar çeviren ve imparatorluğun işlerine karışan kadın sultanlar arasında, Sultan İbrahim'in karısı ve IV. Mehmed'in annesi olan Valide Sultan, çok yetenekli, aşırı derecede güzel ve görkemli bir kadındı.”¹²³

Federico Gravina, Saray’a ait olan son iki cami için de şu cümleleri not etmiştir: “Sultan camilerinden öbür ikisi, göze çarpan farklı özellikleri olmadığı için betimlemesini bir yana bırakacağım Sultan Selim ve Sultan Mehmed Camileridir, buradaki sultan türbelerini anlatmayacağım.”¹²⁴

Balat Mahallesi’nde yer alan Sultan Selim ya da Yavuz Sultan Selim Camisi, Yavuz Sultan Selim’in emriyle yapılmaya başlanmış ancak oğlu Kanuni Sultan Süleyman

---

¹²⁰ Gravina, 2008, s. 63.

¹²¹ Gravina, 2008, s. 63.

¹²² 2 Ocak 1642 – 6 Ocak 1693 tarihleri arasında yaşamış Avcı Mehmed adıyla da bilinen IV. Mehmed, 8 Ağustos 1648 – 8 Kasım 1687 tarihleri arasında hüküm sürmüş ve 39 yıllık saltanatıyla I. Süleyman'dan sonra en uzun süre hükümdarlık yapan Osmanlı İmparatorluğu padişahıdır.

¹²³ Gravina, 2008, s. 63.

¹²⁴ Gravina, 2008, s. 63.

tarafından 1522 yılında tamamlanmıştır. Gravina'nın Sultan Mehmed Camisi olarak adlandırdığı cami de Fatih Sementi'ndeki Fatih Camisi'dir. 1469 yılında Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır.

Saray'a ait olan camiler dışında Gravina, Şehzade Camii ve *Beglerbey*¹²⁵ olarak adlandırdığı camilerden de kısaca bahsetmiştir:

*“Saray'a ait olmasalar bile mimarisi ve büyüklüğü bakımından bunlardan aşağı kalmayan, bir şeyhin oğlu olan bir Arap kabile reisi tarafından yaptırılmış Şehzade Camii gibi başka camiler de var: Beylerbeyi Camii (??), eski Havariler Kilisesi olduğu için dikkat çekici, burada pek çok Yunan İmparatorunun gömütlüğü varmış ve gömütlerin içinde birlikte gömüldükleri altın taşlar ve mücevherler bulunmuş, bunlardan birisinin içinden de 600 kilo ağırlığında külçe altın çıkmış.”*¹²⁶

Gravina'nın özgün metinde “...de Chek-Zade, construida por el hijo del Chek o cabeza de una tribu árabe...” olarak geçen cümlesi çevirmen tarafından eksik çevrilmiştir. “Şah'in (Padişah'ın) oğlu ya da bir Arap kabile reisi için inşa edilmiş olan” olarak çevirmek daha doğru olacaktır. 1548 yılında açılan Şehzade Mehmet Camii ya da Şehzadebaşı Camii olarak da bilinen Şehzade Camii Fatih Sementi'nde yer almakta olup mimarı Mimar Sinan'dır. Gravina'nın bahsettiğine ek olarak Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1543 yılında ölen oğlu Şehzade Mehmet için yaptırılmıştır. Şehzade Mehmet, I. Süleyman ve Hürrem Sultan'ın ilk çocuğuydu.

Gravina'nın *Beglerbey* olarak adlandırdığı cami günümüzde Üsküdar'da yer alan ve 15 Ağustos 1788 tarihinde ibadete açılan Beylerbeyi Camii değildir. Çünkü Gravina, İstanbul'dan 12 Haziran 1788 tarihinde ayrılmıştır. Çevirmen tarafından “*Havariler Kilisesi*” olarak çevrilen cümle özgün metinde “*iglesia de los Santos Apóstoles*”¹²⁷ olarak

¹²⁵ Gravina, 2001, s. 84.

¹²⁶ Gravina, 2008, s. 64.

¹²⁷ Gravina, 2001, s. 84.

geçmektedir. Türkçede Havariyyum Kilisesi olarak geçen kilise 550 yılında inşa edilmiş ve bilinmeyen bir nedenle 1461 yılında yıkılmıştır. Gravina'nın da yazdığı gibi bazı kaynaklarda kilisenin yıkılarak yerine Fatih Camii'nin yapıldığı belirtilmiştir bununla birlikte Halim Baki Kunter ve Ali Saim Ülgen tarafından hazırlanan makalede bu iddia tamamen çürütülmüştür.¹²⁸

Gravina, bu iki cami dışında bir de Eyüp Camisi'nden ayrıntılı olarak bahsetme gereği duymuştur:

“Kentin kuzeydoğu ucunda Sultan II. Mehmed'in yaptırdığı küçük Eyüp Camii var. Kimileri burada daha önce Meryem Ana Kilisesi olduğunu söylüyor. Küçük olmasına karşın bu cami, arkasında Eyüp'ün türbesi olduğu için İstanbul'da çok bilinen bir yapı. Aynı zamanda Sultan olan Eyüp, İstanbul'un alınışında Arapların başında savaşırken ölen bir komutandı. Türkler, yanında silahı olmadığı için öldüğüne inanıyorlar. Sultan II. Mehmed, Eyüp Sultan'ın düşüp öldüğü yere, şu anda gömülü olduğu bir türbe yaptırmış. Adına, hâlâ ayakta duran bir de cami inşa ettirmiş. Bu cami taç giyme töreninde kullanılıyor; çünkü Türkler, bu caminin, bizzat Muhammed Peygamber tarafından, sultanların taç giymeleri ve oğullarının, şehzadelerinin ilk kez namaza görkemli törenlerle götürülmeleri için Hz. Ömer'e armağan edildiğini söylüyorlar.”¹²⁹

Şehirdeki mimari yapılardan bahsetmeye Gravina ticaretin kalbi pazarlar ve çarşılar ile devam etmektedir. Yabancılar tarafından Büyük Çarşı olarak; halk arasında da Kapalı Çarşı olarak bilinen çarşı hakkında şu cümleler not edilmiştir:

“Camilerden sonra İstanbul'un en önemli yapıları kapalı çarşılar ya da pazarlar. En eskisi Sultan II. Mehmed tarafından 1461 yılında yaptırılmış. Eskiden birkaç sultanın yaptırdığı çarşı yenisi kadar geniş ve sağlam değil. Şimdiki çok güzel ve görkemli. Çarşılar, her iki

¹²⁸ Halim Baki Kunter ve Ali Saim Ülgen, “Fatih Camii.” *Vakıflar Dergisi* 1, 1938: 91-101. Web. 8 Haziran 2019.

¹²⁹ Gravina, 2008, s. 64.

yanında dükkânlar bulunan sokaklardan ya da neflerden oluşmuş, hepsi yontulmuş taştan yapılmış ve yeteri kadar ı ışık alan kubbelerle örtülü. Orada her tür mal satılıyor. Her türden malın satıldığı ticarethaneler bu sokaklardan bir ya da birkaçında yer alıyor; her akşam dükkânını kapayan tüccarlar olduğu gibi, kapamayanlar da var; dükkânını açık bırakıp mallarını sergileyenler, bir miktar haftalık verdikleri pazarcı denem bekçiye bırakıyorlar, bunlar malların başına gelebilecek her türlü zarardan ya da çalınmasından sorumlular. Ve eğer tesadüfen içerde bir yangın çıkacak olursa pazarcılar idam ediliyorlar, bu da onların bekçilik işini çok iyi yapmalarını, ateş konusunda çok dikkatli olmalarını sağlıyor.

Birbirlerine çok yakın olan bu dükkânlar büyük bir alana yayılmış ve bu kentte her türlü şeyin ne kadar çok tüketildiğini gösteriyor. Burada yok, yok, ülkede üretilenler mallardan başka, her türlü Avrupa malı, Asya'dan gelen çeşit çeşit baharat, Halep, İskenderiye ve öteki merkezlerden başkent pazarına gelen Hindistan'ın bütün zenginlikleri bulunuyor.”¹³⁰

Fatih Sultan Mehmet tarafından 1461 yılında yaptırılan Kapalı Çarşı günümüzde faaliyet gösteren en büyük çarşılarından biridir.

Gravina Kapalı Çarşı'dan sonra bölgedeki esir pazarına da gitmiş ve gözlemlerini aktarmıştır:

“Yeni Pazar'a yakın bir yerde, insanların da kuzu ya da başka hayvan gibi hemcinslerine satıldığı esir pazarı var. Orada güzeller güzeli, mahzun yüzlü Gürcü kızları, melankolik yüzleriyle Çerkez kızları, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler o sırada içinde yaşadıkları sefaletten kurtulmak için bir alıcının zulmünü yeğliyorlar. Hiçbir Hristiyanın bu kız ya da erkek köleleri satın almasına izin verilmiyor; çünkü Türkler, kendilerinin ellerine düşünce, bu insanların İslam dinini kabul edeceklerini ve gökyüzünde sevaba gireceklerini umuyorlar.

¹³⁰ Gravina, 2008, s. 66 – 67.

Erkek ya da kız köle satın almak isteyen her Türk erkeği ya da kadını, satılık kişinin yeteneklerini, bedenindeki kusurları araştırıyor ve bu durumda, güzelliğine ve yaşına göre fiyat biçiyor. Dört, beş ve hatta altı bin kuruşa satılan kızlar var. Erkekler hadım olsalar da nadiren bin altını geçiyor.”¹³¹

Mustafa Akkaya, esir pazarının yer aldığı esir hanı hakkında şu bilgileri vermiştir: *“Köle ticaretinin merkezi, İstanbul’da Yeni Besten’in yakınında Tavuk Pazarı adı verilen mevkide üç yüz odadan müteşekkil, iki katlı Esir Hanı denen binadır.”¹³²*

Sultan Abdülmecid tarafından 1847 yılında çıkarılan bir fermanla kölelik kaldırılmıştır.

Gravina İstanbul’da ticaretin bir başka merkezi olan hanlar hakkında da ayrıntılı bilgi vermeyi ihmal etmemiştir:

“Hanlar, İstanbul’un göze çarpan yapılarından. Bunlar, geniş bir manastır gibi, kubbeyle örtülü, üç sıra dairelerden oluşmuş, yontma taş binalar. Yapıda hiç ahşap yok; çünkü kapılar ve pencere çerçeveleri hep demir. Burada değişik sektörden tüccarlar kalıyorlar, mallarını da aşağıdaki bölümlerde ya da odalarda bulunan büyük depolarda tutuyorlar. Yine Ermeni, Yahudi ve az sayıda Rum sarrafın ve bankerin kasaları da burada.

Bu hanlar mimarileri gereği yangın tehlikesinden uzaklar, odalar her zaman dolu oluyor, birçoklarını iki üç kuşak peş peşe tutuyor. Buralarda kadınlar kalmıyor, erkeklerin çoğu da yatmak için evlerine gidiyorlar ve han, hancı denen adamların korumasına bırakılıyor, bunlar hanı namazdan önce kapatıyorlar ve orada kalan tüccarlara bile sabaha kadar açmıyorlar.

...

¹³¹ Gravina, 2008, s. 67.

¹³² Mustafa Akkaya. “XVII. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Üsküdar’da Köle Ticareti, Kölelerin Ticaretle Uğraşması.” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, 2011, s. 204-217.

Bu hanlar genellikle bir sultan ya da zengin birisi tarafından yaptırılmış ve geliri bir camiye bırakılmıştır, ya da bir kadın sultanın mülküdür. Yeni Hanı şimdiki sultanın selefi olan Sultan Mustafa yaptırmış, şu anda 90 kese altından fazla kira getiriyor, ötekiler de kapasitelerine göre değişiyor.”¹³³

Şehirdeki kervansaraylar ve bazı hanlarla alakalı olarak Gravina buraların işletmesi ve çalışma sistemleri hakkında da bilgiler vermiştir:

“Kervansaraylar ya da öteki yolcuların kaldıkları hanlar daha çok büyüklükleriyle göze çarpıyor, zira kimileri dört bin, beş bin at ya da deve alacak kapasitede, ama bunların bir özellikleri var, konaklama için hiç para alınmıyor, yalnızca saman ve arpa için para ödeniyor. Ücreti, İstanbul Efendisi belirliyor ve böylece müşteri aldatılmıyor. Yapı çok basit: yalnızca, çevresinde, katırcıların uyudukları ve eşyalarını ya da yüklerini koydukları kerevet bulunan büyük ahırlardan ibaret. Bu kerevetlerin dibinde atlar ve develer için ahır yemlikleri var. Ahırların altında basit, tahta bir sedir bulunan ve yolcuların uyudukları küçük odalar var. Bu kervansaraylar genellikle sultan tarafından halkın yararına yaptırılmış yapılar, ama hanlar bir camiye ya da bir kadın sultana bir miktar gelir sağlıyor.”¹³⁴

Yukarıdaki metinde geçen İstanbul Efendisi, özgün metinde *Estambol-Effendi*¹³⁵ olarak geçmektedir. Osmanlı İmparatorluğundaki eyalet sisteminde eyaletlerin yöneticisi vali ya da beylerbeyi olarak adlandırılırdı. Başkent İstanbul’un yönetimi de sadrazam tarafından sağlanmaktaydı. Gravina burada sadâret kaymakamını da kastetmiş olabilir. Sadrazamın herhangi bir sebeple İstanbul dışına çıkması gerektiği zamanlarda başkentteki işlerini takip etmesi için bıraktığı vekile sadâret kaymakamı ya da rikab-ı hümayun denirdi.¹³⁶

¹³³ Gravina, 2008, s. 67 – 69.

¹³⁴ Gravina, 2008, s. 68.

¹³⁵ Gravina, 2001, s. 92.

¹³⁶ Yücel Özkaya. “Kaymakam” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 25. Cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, s. 84. Web. 8 Haziran 2019.

Yağmur sularının biriktirmek ve şehre su sağlamak amacıyla yapılan sarnıçlardan Yerebatan Sarnıcı'ndan sonra ikinci en büyük sarnıç olan Binbirdirek Sarnıcı hakkında Gravina şu gözlemleri yapmıştır:

“Büyük sarnıçlar da görüldüğü, ama kubbeleri birçok sütuna dayanan ve Bizans İmparatorlarının yaptırdıkları su deposu olan bu sarnıçlar iyi korunmamış. Şu anda hayvanları sulamaya yarıyor. Türkler, bin tane sütunu olan anlamına gelen Binbirdirek diyorlar. Rumlar bu yapıyla ilgili binlerce öykü anlatıyorlar, kuşkusuz İstanbul'da eski dönemlerden kalma en önemli yapılardan birisi.”¹³⁷

...

“Daha sonra Binbir Direk denilen, ipek kumaş dokuyan, buna karşılık ipeğin bir kısmını Padişaha veren işçilerin çalıştıkları sarnıca gittik. Kentin yüksekçe bir yerinde bulunuyor, kötü bir merdivenle aşağıya iniliyor. 250 sütun saydık, peş peşe, her biri üçer üçer; enli kısımdan iki yüzü görüldüğü, ama üçüncü yüzün gömülü olduğunu söylediler bize, yakınlarda bulunan Süleymaniye Camii yapılırken bütün molozlar bu çukura atılmış. İçeriden ve dışarıdan göründüklerine göre, kare biçimindeki bu atölyeye dayanak olan duvarlar çok kalın, sarnıcın tabanı, ışığın girdiği birkaç delik bulunan çatı ile hemen hemen aynı seviyede. Kimilerine göre burası bir sarnıç değil de, işkence döneminde Hristiyanların sığındıkları, eski çağlardan kalma bir mabetmiş, ama çoğunluk sarnıç olduğunu vurguluyor ve bu adla biliniyor. Gerçek olan şu ki büyüklüğü ve sütunlarının sayısı bakımından, İstanbul'da görülmeye değer en iyi yer.”¹³⁸

Sadece 224 sütunu olan ve Fileksenus Sarnıcı olarak da bilinen sarnıcın tahmini yapım tarihi bazı kaynaklarda IV. yüzyıl olarak geçmektedir.

¹³⁷ Gravina, 2008, s. 68.

¹³⁸ Gravina, 2008, s. 34.

2.3. SARAY, DEVLET YAPISI VE SARAY HALKI

Federico Gravina, Osmanlı sarayı ve sarayda yaşayanlar ile çalışanlar hakkında bilgi toplamak için sadece gezebildiği ve görebildiği yerlerin yeterli olamayacağını düşünmüş olacaktır ki saraya girip çıkan kişilerden de bilgi toplamaya ihtiyacı duymuştur. Bu durumu da şu satırlarla dile getirmiştir:

“Saray'a giren Türkler, Avrupalı hekimler ve cerrahlar, bir de prensesler ile Türk ve Rum kadınlardan edinilen bilgiler dışında, Saray'ın içiyle ilgili tam ve gerçek bilgi vermek pek kolay değil; birinciler sultanların haremine sürekli girdiler ve girmekteler; ikinciler ise satın alındıkları yerlerden getirilip saraylarda yetiştirilmiş kadınlar, bunlar kendilerini anlatmaktalar.”¹³⁹

Gravina, Topkapı Sarayı'ndan bahsetmeye sarayın inşa edildiği bölgeye dair bilgi vererek başlamış ve şu satırları yazmıştır:

“Eski Bizantion¹⁴⁰'un bulunduğu yere, Bizans İmparatorlarının saray kalıntıları üzerine II. Mehmed tarafından inşa edilmiş olan Sultanlar Sarayı (Topkapı Sarayı), Saray Burnu üzerinde. Üç milden biraz fazla olan çevresini oldukça yüksek surlar çeviriyor. Boğaz'ın ağzına inşa edilmiş olan Saray'dan, Boğaz'ın, Marmara Denizi'nin, Liman'ın, İstanbul kentinin büyük bir bölümü, tersaneler, Galata, Pera, Üsküdar, Kadıköy düzlüğü bütün görkemiyle görünüyor, hepsi birden, insanı hayran bırakan bir manzara oluşturuyor.”¹⁴¹

Topkapı Sarayı'nın yer aldığı bölgeden bahsettikten sonra Gravina, sarayı çevreleyen surlar hakkında da bilgi vermiştir:

“Saray'ı çevreleyen surlar, Liman'ın bütün güney kıyısından Tatlı Sular denen Bayrampaşa (Lykos = Licus) Deresi'ne doğru kenti

¹³⁹ Gravina, 2008, s. 71.

¹⁴⁰ Adını Kral Bizas'tan alan ve milattan önce 667 yılında günümüzde Tarihi Yarımada olarak adlandırılan bölgede kurulan şehir.

¹⁴¹ Gravina, 2008, s. 46.

boydan boya izliyor, Bayrampaşa Deresi saray surlarının az ötesinde denize dökülüyor ve sur, derenin karşı yakasını izleyerek bu yerleşim yeriyle birlikte kuzeybatı açısını oluşturarak ve Saray Burnu'ndan itibaren yedi millik eğri bir cephe meydana getiriyor. Burada, surlarla deniz arasında on üç kapı var.

...

Eyüp'ten başlayıp Yedikule'de biten kara parçası ise daha dar, ama diğerleri arasında en büyük olanıdır; çünkü sekiz milden fazladır; burada beş kapı var. Birbirinden yirmi, yirmi beş ayak uzaklıkta ve yirmi beş ayak eninde bir hendekle çevrili olan surlar iki kat. Dış surların yüksekliği dört yardadan biraz fazla, iki yüz elli kulesi var. İç surların yüksekliği ise yirmi ayaktan biraz fazla ve dıştaki iki yüz elli kuleye karşı gelen kule sayısı çok daha fazla. İstanbul'u çeviren bütün surlar çok kötü durumda, Yunanlılar döneminden sonra yalnızca çok yüzeysel bir biçimde onarılmışlar. Bu surlarda, bir saldırı anında savunmaya yarayabilecek ne top var ne de herhangi bir şey.”¹⁴²

Gravina ve beraberindeki birkaç subay, 27 Mayıs 1788 tarihinde bir tercüman ve iki yeniçeri eşliğinde İstanbul'un en eski camisi olarak nitelendirdiği Aya Sofya'yı ve Topkapı Sarayı'nın bir bölümünü gezmişlerdir. Gravina'nın Aya Sofya ile ilgili gözlemlerine bu tezin 2.2.4 *Şehrin Mimari Eserleri* başlıklı bölümünden ulaşılabilir. Gravina, eserinde sarayın girişini şöyle tasvir etmiştir:

“Sonra Saray'a geçtik, çevresi duvarlarla çevrili çok büyük bir alana yayılmış bir yer; ilk avluya girilen kapı büyük, ama görkemli değil, girişin solunda, uçurulan kafaların içine atıldığı bir kuyu var. Bu birinci avluya giriş kolay. Orada, içerde Darphane var, bütün sanatçıların yaptıkları sikkeleri ve altını nasıl bastıklarını gördük. Çalışanlara ayrılmış bütün odalar yetersiz, hiçbiri güzel değil.

---

¹⁴² Gravina, 2008, s. 46 – 48.

Sarayın ikinci kapısına dek geldik, ağaçlı yolları, hepsi taştan olan değişik atölyeleri gördük; hiçbir özelliği, büyüklüğü, görkemi olmayan yerler, ama çok sayıda ve ağaçlıklı yollarla birbirlerinden ayrılmış binalar, deniz kıyısında ise birkaç köşk var.”¹⁴³

...

“Saray’ın sekiz kapısından ana kapı, Aya Sofya Camii’nin bulunduğu alana açılıyor. Türkler bu kapıya Bâb-ı Hümayun ya da İmparatorluk Kapısı diyorlar. Mimarisi çok yalın ve yüksek duvar gibi bir cephede, pek yüksek olmayan altı pencereden oluşmuş, Kapı gotik biçeminde, çok yüksek ve dar. Üstünde bu kapının, Saray’ı ilk yaptıran II. Mehmed zamanında inşa edildiğini belirten Türkçe bir yazı bulunuyor... Sol yanda boynu vurulanların kafalarının sergilendiği küçük bir taş var. Bu kapı, yalnızca sopalı elli kapıcı tarafından korunmakta. Buradan genişliği dört yüz adım, eni hemen hemen iki yüz adım olan büyük bir avluya giriliyor.”¹⁴⁴

...

...Azize Eirene’nin yaptırdığı kilise bulunuyor, kimileri de bu kiliseye Aziz İoannes Khrysostomos’un ünlü kilisesi diyorlar ve şimdi zırhlı süvarilerin silah deposu olarak kullanılıyor...”¹⁴⁵

Gravina’nın sözünü ettiği Azize Eirene’nin yaptırdığı kilise, bugün Topkapı Sarayı’nın birinci avlusunda bulunan ve IV. yüzyıl başlarında yaptırılan Aya İrini Kilisesi’dir. Çevirmen tarafından Türkçeye “Aziz İoannes Khrysostomos” olarak çevrilen ve özgün metinde “San Juan Crisóstomo” olarak geçen kişinin adının doğru çevirisi Aziz İoannis Hrisostomos’dur. Aziz İoannis Hrisostomos, 398 – 404 yılları arasında İstanbul Patrikliği görevini yürütmüştür.

Bu bölümün devamında Topkapı Sarayı’ndan bahsetmeyi sürdüren Gravina, saray mutfakları hakkında da oldukça ayrıntılı bilgi vermiştir:

---

¹⁴³ Gravina, 2008, s. 34.

¹⁴⁴ Gravina, 2008, s. 71.

¹⁴⁵ Gravina, 2008, s. 71 – 72.

“Girişte sağda, çatıları kurşunla kaplı yarım kubbeli, mutfak olarak kullanılan dokuz bina var. Bunların hiçbir görkemli bir yanları olmadığı gibi temiz de değiller, hiçbir özellikleri yok, bacaları bile yok, duman yalnızca kapı üstündeki pencereden çıkıyor. Birinci mutfakta yalnızca padişahın yemeği pişiyor; ikincisinde ise gözde sultan ve ilerde padişah olacak Sultan Selimin annesi Valide Sultan için yemek pişiyor, üçüncüsünde öteki sultanların, dördüncüsünde Divan görevlilerinin, beşincisinde içoğlanlarının, altıncısında Saray'ın öteki görevlilerinin, yedincisinde harem kadınlarının ve cariyelerin, sekizincide kapıağası ve kapıcıların, dokuzuncu mutfakta ise Divanın toplandığı günler Saray'a gelmek zorunda olan görevlilerin yemekleri pişiriliyor. Bu mutfaklar, Mutfak Emininin idaresi altında bulunuyor.”¹⁴⁶

Yukarıdaki bölümde Gravina, Topkapı Sarayı'nı gezerken mutfakların bacasız olduklarından bahsetmiştir. Oysa bilindiği üzere söz konusu mutfakların konik kubbeler üzerindeki bacaları¹⁴⁷ Marmara Denizi'nden bile görülebilecek büyüklüktedir. Matbah-ı Âmire olarak da bilinen Saray Mutfakları, Fatih Sultan Mehmet döneminde inşa edilmiş, Kanunî Sultan Süleyman döneminde Saray nüfusunun artmasıyla genişletilmiş, 1574 yılında çıkan yangından sonra da Mimar Sinan tarafından onarılarak yenilenmiştir.¹⁴⁸ Gravina'nın mutfaklar ve işleyişleri hakkında bu kadar ayrıntılı bilgi vermesi gerçekten ilginçtir. Mutfaklardan sonra Gravina, Topkapı Sarayı'nda yer alan hazine, bölümleri ve tefrişatı hakkında oldukça ayrıntılı gözlemlerini aktarmıştır:

“...Hazine Dairesi dört bölümden oluşmuş, ilk üçü, padişahın en güzel giysilerinin ve kürklerinin, çok güzel sedir örtülerinin ya da dokumalarının, bu sedirlerde kullanılan, simlerle işlenmiş incili ve değerli taşlarla süslü yastık kılıflarının muhafaza edildiği sandıklarla, değeri biçilmez koşum takımları, eyerler, altın ve değerli

¹⁴⁶ Gravina, 2008, s. 72.

¹⁴⁷ Zeynep Tarım Ertuğ. “Topkapı Sarayı.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 41. Cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, Web. 19 Haziran 2019.

¹⁴⁸ <https://topkapisarayi.gov.tr/tr/content/saray-mutfaklari>

taşlarla süslü ateşli silahlarla, aralarında, 1782 yılı Ağustos ayında Babiâli ile yapılan barış antlaşmasının onaylanması nedeniyle İspanya Kralı III. Carlos'un 1783'te Abdülhamid'e armağan ettiği savaş çadırı da bulunan, çok sayıda görkemli çadırlarla dolu.

Hazinenin üçüncü odasında tahta ait çok iri mücevherler korunuyor. Bunlar sorguç biçiminde takılar, yüzükler, kemer tokaları, hepsi elmas, zümrüt, yakut, turkuvaz ve öteki değerli taşlarla kaplı kılıç, hançer ve kama gibi çok değerli silahlar. Bunlardan başka Türklerin ellerinde tuttukları zümrüt, elmas, yakut ve kehribardan yapılmış türlü tespihler var, ama bu tespihlerin en göze çarpanı, taneleri tümüyle orta boy findık büyüklüğünde olan ve aralarını ayırmak için kullanılan taşlarinsa (nişane) iri findık büyüklüğünde pırlantalardan yapılmış olanı. Bu tespihin uzunluğu bir varadan fazla; pırlantaların birbirinin aynı olması, temizliği ve büyüklüğü değerini daha da artırıyor. İncili tespihler ise dünyanın en güzel incili tespihleri.

Hazine Dairesinin dördüncü odası Devlet Hazinesine ait. Burası, içinde tümüyle altın ve gümüş paralar bulunan kasalarla dolu. Anahtarın biri padişapta, ikincisi sadrazamda. Kilitlerin anahtar delikleri mumla mühürlenmiş ve üstünde padişahın mührü var. Hazine açılmadan önce bu mühre dokunulup dokunulmadığı denetleniyor ve bu işlem, ordunun, tersanenin, tophanenin giderleri ve devletin öteki harcamaları karşılandıktan sonra, imparatorluğun gelirlerinden geri kalan miktarın hazinedar tarafından yerine konduğu, Divan toplantısı günlerinde yapılır.”¹⁴⁹

Gravina, Hazine Dairesi’nden bahsettikten sonra Osmanlı İmparatorluğunun gelirleri ve topladığı vergiler hakkında bilgiler vermiştir:

“Osmanlı İmparatorluğu'nun bilinen gelir kaynakları, gümrüklerde alınanlar, tuz, tütün, baruttan alınan vergiler ve bütün Rumlardan, Ermenilerden, Yahudilerden ve padişahın uyuğundaki

¹⁴⁹ Gravina, 2008, s. 72 – 73.

Hristiyanlardan alınan cizyeden oluşmaktadır. Bu vergilere haraç denmekte. Üç tür vergi var: aşağı sınıfın ödediği beş kuruş, orta sınıf için dokuz kuruş, yüksek tabaka için de on bir kuruş; yedi yaşından itibaren herkesin bu vergiyi ödemesi gerekiyor. Bütün imparatorluğa bağlı eyaletler, Mısır, Eflâk, Boğdan, Ragusa Cumhuriyeti, Mingrelia¹⁵⁰, Gürcistan, Kafkasya, Cezayir, Tunus ve Tataristan halkı, ürünleri ve hayvanları için padişaha öşür ödemek zorundalar. Her yıl toplanan gümrük vergileri, tuzdan, tütünden alınan vergiler ve haraçların toplamı otuz ila elli milyon kuruşu bulmaktadır. Ürün ve hayvanların yüzde onu toplanır; bir kısmı satılır ve zeamet ve tımarların masrafları için kullanılır, bunun için net bir hesap yapılamıyor”¹⁵¹

Gravina Osmanlı İmparatorluğuna bağlı eyaletlerden ve beylerbeyliklerinden gelen düzenli vergileri de not etmiştir. Mısır’dan alınan vergi ve bu verginin bir bölümünün nerelere harcandığını ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır:

“Eyaletlere gelince Mısır sekiz milyon kuruş ödüyor, bunun beş milyonu İstanbul hazinesine aktarılıyor, bir milyon kuruş Mekke’nin bakımı ve temizliği için kullanılıyor, bir milyon kuruşu da Mekke yollarının yapılması ve bu yolda bulunan kervansarayların ve hanların bakımı, hacıların konaklamaları, yemeleri içmeleri için harcanyor, geriye kalan bir milyon da aynı yol üstünde ve kutsal Arabistan yolunda bulunan sarnıçların su ile doldurulması için harcanyor. Bir kental¹⁵² mısır pirinci yüz okka geliyor, her okka da bizim ölçümüzle iki libre¹⁵³ üç çeyrek oluyor.”¹⁵⁴

¹⁵⁰ Megrelya Bölgesi.

¹⁵¹ Gravina, 2008, s. 106 – 107.

¹⁵² Tr. Kental: 100 kilogramlık ağırlık ölçü birimi.

¹⁵³ İsp. Libre: 453,59 gramlık ağırlık ölçüsü.

¹⁵⁴ Gravina, 2008, s. 107.

Gravina, Mısır dışında Eflak Prensliğinden, Boğdan Prensliğinden, Ragusa Cumhuriyeti'nden, Megrelya'dan¹⁵⁵, Gürcistan'dan, Çerkesya'dan, Cezayir'den, Trablusgarp'tan, Lübnan ya da Dürzîlerin ülkesinden alınan vergileri de belirtmiştir:

“Eflâk'ın vergisi yıllık üç yüz on kese altın, Boğdan'ın vergisi ise yüz otuz kese...”¹⁵⁶

“Ragusa Cumhuriyeti'nin vergisi yılda yirmi dört kese yani on iki bin kuruş, bunları, cumhuriyetin elçi düzeyinde iki senatörü İstanbul'a üç postada getiriyor. Mingrelia'nın vergisi yüz kese altın ya da elli bin kuruş. Son antlaşmadan sonra Gürcistan, cariyeye olarak ödemek zorunda kaldığı dışında, para olarak da yüz altmış kese altın ödüyor. Çerkezler, iki yüz kese altın ya da yüz bin kuruş. Cezayir iki yüz bin kuruş ve altmış Hristiyan köle. Tunus, seksen bin kuruş. Lübnan ya da Dürzîlerin ülkesi elli bin kuruş.”¹⁵⁷

Gravina, Osmanlı İmparatorluğu Dîvân-ı Hümâyûn'u hakkında da gerekli bilgileri not etmeyi ihmal etmemiştir:

“Daha sonra Divan'ın toplandığı, yargı kararlarının verildiği ve Reis Efendi'nin toplantı yaptığı Babîâlî'ye gittik. Bu binaya girmeden önce büyük, parlak, ama hiç de görkemli olmayan bir kapı ile karşılaşıyor, adı da buradan geliyor; ilk avluya giriliyor, pek bir özelliği olmayan ve büyük denemeyecek bir ev görülüyor, buradan bir başka avluya geçiliyor, kısacası ne dışarıdan ne de içeriden görülmeye değer bir yer olmadığı anlaşıyor, yalnızca adı insanın merakını celp ediyor her zaman adından söz edilmesinden ve Babîâlî (Yüksek Kapı) denmesinden ötürü olmalı.”¹⁵⁸

...

“...avlunun dibinde Divan ya da Yüksek Meclis kapısı var. Burası doğu zevkiyle boyanmış, ama çok basık ve biraz da loş büyük bir

¹⁵⁵ Gürcistan'ın batısında yer alan tarihi bölgelerden biridir.

¹⁵⁶ Gravina, 2008, s. 107.

¹⁵⁷ Gravina, 2008, s. 108.

¹⁵⁸ Gravina, 2008, s. 34.

salon. Türkçede buraya Kubbealtı deniyor. Görkemli bir biçimde süslenmiş ve meclis üyelerinin oturdukları sedirlerle çevrili. Asıl cephesinde padişahın oradan göre bildiği, işitebildiği ve sorunları karara bağladığı kafesli bir pencere var. Hemen oracıkta pencerede asılı duran bir kürkünün kol ucunu kafesin altından göstererek, iyiliksever padişahın hazır bulunduğu inandırması genellikle sıkıntıyı hafifletir.”¹⁵⁹

Yukarıdaki metinde geçen ve Padişah tarafından kullanılan pencere hakkında Ahmet Mumcu da benzer görüşler dile getirmiştir. Divan toplantılarının Topkapı Sarayı’nda yapıldığı ve padişahın kafesli bir pencere ardından gerçekleştirilen görüşmeleri dinleyebildiğini aktarmıştır.¹⁶⁰ Gravina, Divan hakkında bilgiler vermeye devam etmiştir:

“Saray’ın, Aya Sofya alanına açılan ana kapısına, Babîâlî Kapısı deniyor. Yalnızca kapı adı ise, vezirin dairesinin ve yargı kurulunun bulunduğu saraya deniyor. Divan ya da Meclis haftada iki kez orada toplanıyor. Vezirin başkanlık ettiği kurul, Reis Efendi, Kâhya Bey ve Beylikçi Efendiden oluşuyor. Daha önemli konular için padişahın başkanlık etmesi gereken Rikâb ya da Yüksek Meclis toplanıyor, buraya yukarıda adları sayılanlardan başka, askeri konular için Kaptan Paşa, Yeniçeri Ağası ve miralay düzeyinde yedi yeniçeri, hukuksal konular için şeyhülislam, yüksek dereceli iki kadı, İstanbul Efendisi ve Nakîbü’l-esrâf, yani Peygamber soyundan gelenlerin başkanı katılıyor. Paşaların Mecliste veto hakları var, ama toplantıya nadiren gelebiliyorlar çünkü atandıklarının kırkinci günü başkentten ayrılıyorlar ve ancak padişahın fermanı ile dönebiliyorlar.”¹⁶¹

Ahmet Mumcu, *TDV İslam Ansiklopedisi*’nde kaleme almış olduğu Dîvân-ı

Hümâyûn maddesinde söz konusu meclisin üyelerinden kısaca bahsetmiştir:

¹⁵⁹ Gravina, 2008, s. 73 – 74.

¹⁶⁰ Ahmet Mumcu. “Dîvân-ı Hümâyûn.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 9. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997, 431. Web. 8 Haziran 2019.

¹⁶¹ Gravina, 2008, s. 98.

“Dîvân-ı Hümâyûn’un aslî üyeleri vezîriâzam, sayıları genellikle üçle yedi arasında değişen Kubbealtı vezirleri, Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, nişancı, Rumeli ve Anadolu defterdarlarından teşekkül ediyordu. Ayrıca İstanbul’da bulunduğu sırada Rumeli beylerbeyi de divan üyeleri arasında yer alırdı. Vezirlik rütbesine yükseldikten sonra yeniçeri ağası ile kaptan-ı deryâ da aslî üye olurlardı. Üye olmamakla birlikte toplantıları yönlendiren önemli yardımcı ise reisülküttâbdı. Ayrıca tezkireciler, çavuşbaşı ve daha alt düzeyde görevliler de vardı. Üye veya yardımcı olmamakla birlikte hükümet merkezinde bir iş için bulunan vezir rütbesindeki yöneticilerle mâzul beylerbeyileri de toplantılara katılmak zorunda idiler.”¹⁶²

Bilindiği üzere o dönemde Padişah hem İslam Halifesi hem de hükümdardı. Diğer bir deyişle hükümdar olarak dünyevi bir yetkiye sahip olduğu gibi halife olarak da uhrevi bir yetki ile donatılmıştı. Sultan, sahip olduğu bu yetkileri iki kişi aracılığıyla kullanmıştır: Dünya işlerini sadrazam; din işlerini de şeyhülislam. Gravina bu iki üst düzey devlet adamı ve görevleri hakkında aşağıdaki notları almıştır:

“Sadrazam, yalnızca hükümet işlerinin yürütmesinde değil, aynı zamanda orduların komutası bakımından da imparatorluğun ikinci adamı ve sefere giden birliklerin doğal komutanı. Padişah bu onuru ona lütfederken, hep yanında taşıyacağı imparatorluk mührünü de teslim ediyor, böylece en önemli ve sert emirleri vermesi ve bu emirlere uyulmasını sağlaması için gerekli izni bahşediyor. Görevden alındığında padişahın imparatorluk mührünü istemesi için kapıbaşısını yollaması yetiyor. Bunu yapmadan önce padişah ona, en yüksek askeri rütbeyi kazanması ve nazırlıkta en yüksek makamı elde etmesi için gerekli olan üç tuğlu paşa unvanını veriyor. Sadrazam, tüm yetkili, veziriazam, düstur-ı mükerrem gibi unvanlarla anılıyor, ama genellikle de Sadrazam deniliyor. Muhafız alayı altı yüz

¹⁶² Ahmet Mumcu. “Dîvân-ı Hümâyûn.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 9. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997, 431. Web. 8 Haziran 2019.

Arnavuttan oluşuyor. Savaş zamanında sefere çıkacak olursa, padişah, onun yokluğunda Devletin günlük işlerine bakması için bir kaymakam ya da vezir vekili atıyor, ama genel anlamda bu ancak, vezirin verdiği emirleri yerine getiren bir görevliden başkası olmuyor; çünkü vezir başkentteymiş gibi her zaman hükmediyor ve bu nedenle kendi yardımcılarını İstanbul'da bırakıp öteki nazırları birlikte götürüyor.

...

Şeyhülislam, daha önce de söylediğimiz gibi şeriatın başıdır ve Kuran'ı yorumlayan şeyhülislam imparatorluğun en saygın kişilerinden birisidir. Padişah pek çok konuda kendisine danışıyor, ona ayrıcalıklı davranıyor, görüşme isteğini hiçbir zaman geri çevirmiyor ve huzuruna girince padişah onu karşılamak üzere bir iki adım ilerliyor. Vezirle gelecek olursa sağ yanına alıyor, bu her ikisinin de gururunu okşuyor; çünkü Osmanlı'da askerler, kılıç sol yana kuşanıldığı için sol yanı yeğliyorlar. Ulema ise tersine sağ yanı doğru sayıyor.

Şeyhülislamın görevi sürekli değildir. Padişahın kararıyla dini görevi berbat bir sürgüne dönüşebiliyor. Sağladığı tek ayrıcalık boynunun vurulmaması ya da boğdurulmaması, ama korkunç bir biçimde öldürülmekten kurtulsa da verilen zehir, bir hançer ya da bir organ kadar etkili oluyor; suçu kamu suçuysa ve halk öldürülmesini istiyorsa o zaman Saray'daki bir değirmen taşıyla eziliyor.”¹⁶³

Başkentte yer alan merkezi yönetimden sonra biraz da eyaletlerden, onların yönetim sisteminden ve söz konusu eyaletlerin Gravina'nın çalışmasına yansımalarından bahsetmekte fayda görmekteyiz. Ünlü denizci Gravina, Osmanlı İmparatorluğunun eyalet sistemi ve yöneticileri hakkında şunları kaydetmiştir:

“Sınırdaki ve başkente uzak olan vilayetlerin yönetimi için padişahın kendilerine bir kılıç ve gümüşle kaplı topuz denen bir asa verdiği,

---

¹⁶³ Gravina, 2008, s. 95 – 96.

gittikleri yerlerde ölümle cezalandırma yetkisiyle ve buraların yönetilmesi için gerekli her türlü yetkiyle donatılan paşalar ya da beylerbeyleri atanıyor. Bu beylerbeylerinin sayısı on üç: Mısır, Halep, Şam, Bulgaristan'da Sofya, Moskof sınırında Mora, İran'da Babil, Gürcistan'da Trabzon, Ermenistan'da Azeri, Suriye'de Trablusşam, Mezopotamya'da Diyarbakır ve Fırat kıyısında Urfa. Bunlar genel vali mevkiindeler.

Üç tuğlu olmalarına karşın vezir olmayan başka paşalar da var. Bunlar önemli sınır vilayetlerinin paşaları: Rusya sınırında Özü; Polonya sınırında Hotin ve Bender; Aşağı Arabistan'da İsmail Tuna üzerinde İbrail, Transilvanya karşısında Oryu, Sobre ve Vidin; Tuna'nın ortalarında, Temeşvar, Banat Ovası karşısında Elisabeth-Stat ya da Orşova; Sırbistan ve Bulgaristan sınırında Tisa; ve Belgrad'ın karşısında Selim ve başkaları.

Küçük eyaletlerin, yani Silistre, şu anda padişaha başkaldıran Bosna'daki İşkodra, Kıbrıs, Kandiye, Rodos ve daha pek çok vilayetin üç tuğlu paşaları da var. Eflak ve Boğdan eyaletlerinin ayrıcalığı var: Padişahın atadığı ve paşa düzeyinde, unvanları voyvoda olan Rum Prensleri tarafından yönetiliyor. Dürzîlerin memleketi Lübnan'ı, burada yaşayan Hristiyanların rahibi olan bir Katolik, emir unvanı ile yönetiyor. Büyük Facardino'dan sonra padişah onu atıyor ve bu makama oturmadan önce vali, paşayla gidip halkın önünde camide namaz kılması gerekiyor. Dürzîlerin büyük çoğunluğu hâlâ putperest ve gerçek Tanrı kültünü, kiliselerinde bulunan altın pösteğiyle birleştiriyorlar ve açıkça ona tapıyorlar.

Yönetim işini bir müsellim ile bir kadının paylaştığı kentler de var. Kadı sivil ve hukuksal işlerden sorumlu, müsellim ise ekonomik ve askeri işlerden. Bunlar ve bütün paşalar, yönetimleri boyunca hem görevleri gereği yaptıkları masraflarını karşılamaları hem de kendi servetlerini yapmaları için halkı ezerek zorbalıkla yönetiyorlar.”¹⁶⁴

¹⁶⁴ Gravina, 2008, s. 97 – 98.

Sultan Abdülaziz (8 Şubat 1830 – 4 Haziran 1876) tarafından 8 Ekim 1864 tarihinde yürürlüğe konulan *Teşkil-i Vilayet Nizamnamesi* ile bütün eyaletlerin vilayet olduğu bilinmektedir.

Gravina mekânsal tasvirler ve devlet yönetimine dair gözlemlerinden sonra Topkapı Sarayı'nda çalışan ve yaşayan kişilerden, görevlerinden, sorumluluklarından ve yaşamlarından oldukça ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir:

“Saray'da kadınlar, hadımlar, içoğlanlar, haremağaları, dilsizler, cüceler ve soytarılar yaşıyor.

Kadınların çoğu cariye, bunlar üç gruba ayrılmış: Birinci gruptakiler, yeni padişah tahta çıktığı zaman, imparatorluğun ileri gelenleri tarafından verilenlerdir, bunlar genellikle altı ila sekiz yaşlarında satın alınan ve bu amaçla yetiştirilen Gürcü ya da Çerkez kızları, Hristiyan dininden Katolikler, Rumlar ya da Ermeniler; eğer gözde olmayı becerirlerse kendisini satın alan ve hükümdara armağan eden sahibinin koruyucusu ve savunucusu oluyorlar. Padişah birlikte yaşamak istediğini bu kızlar arasından seçiyor. Bu kızlar içinde hamile kalanlar hemen ötekilerden ayrılıyor, bir prens ya da prenses doğurunca sultan ilan ediliyor. Hamile kalmayanlar ise bu şanssız durumdan yine de yararlanıyor, yeğlenen ve seçkin sayılan kadınlık ya da hanımlık derecesine yükseliyorlar.

İkinci gruptakiler yine aynı kişilerce, gebe kaldıkları ya da doğum yaptıkları sırada sultan kadınlara armağan edilenlerden oluşuyor. Bunlar da birincilerle aynı sınıftan ve aynı mezheplerden olan kızlar. Padişah bu kızlarla da birlikte yaşayabilir, ama karşı çıkıyorsa, cariyenin rızasından başka, hanımı olan kadın sultanın da rızası gerekir, padişah bile zor kullanamaz.

Üçüncü gruptaki kızlar, doğal güzellikten yoksunlarsa padişahın sevgisinden nasiplerini alamazlar ve hem haremde basit işlerini görürler, hem de birinci ve ikinci gruptaki kadınlara hizmet ederler. Bu kızlarla ilgili en şaşılacak durum, kendi dinlerini bırakıp

Müslümanlığı kabul etmeleridir, pek çok örneği var ve şu günlerde Cezayir Sultanı'nın padişaha yolladığı, ama dinlerini değiştirmek istemeyen iki İtalyan kız kardeş var, aynı şanssızlık gelmedi başlarına; çünkü gözde sultan, padişahın bu iki kızı cariyeler bölümünden çıkarmasını ve kendi hizmetine vermesini istedi; bu kızları şarkıcı olarak kullandı, iyi bir öğrenim görmeleri ve tiyatro oyuncusu olmaları umuluyor.

Daha az hayranlık uyandırmayacak bir başka konu da, geniş Osmanlı topraklarında istibdatla hüküm süren ve yaşamları, mal ve mülkleri küçücük bir işaretle kendi eline geçen milyonlarca insanın önünde boyun eğdiği padişahın, yetkisini ve gücünü aşıp cariyelerine karşı en ufak bir şiddet kullanmamasıdır; bu cariyelerden birisiyle ilk kez birlikte olmak istediği zaman her şeyden önce kızlarağası ile haber yolluyor, zengin armağanlarla padişahın arzusu kızı iletiliyor, cariyeye armağanları kabul ederse rıza göstermiş ve padişahın isteğini kabul etmiş ve razı olmuş sayılıyor; eğer armağanları küçümseyip reddederse bu kez daha değerli armağanlarla baştan çıkarmaya çalışılıyor, ama hiçbir zaman zor kullanılmıyor... ”¹⁶⁵

Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğunda haremden sorumlu olan Kızlar Ağası ya da Darüssaade (Harem) Ağası, padişah ve sadrazamdan sonra gelen en yüksek devlet görevlisidir. Gravina Osmanlı İmparatorluğundaki harem sisteminden bahsederken araya Sultan III. Mustafa'nın, kız kardeşi Esmâ Sultan'ın (14 Mart 1726 – 13 Ağustos 1788) sarayında gördüğü bir Gürcü cariyeye olan aşkıdan da bahsetmiştir:

“...şimdi tahtta olan padişahın selefi Sultan Mustafa'nın, kız kardeşi Esmâ Sultan'ın sarayında bir cariyeyi görüp deli gibi âşık olması örnek olarak gösterilebilir; öylesine arzu etmiş ki büyük bir çaba göstererek kızı padişahın haremine getirmiş, ama ne armağanlar ne de ricalar kızın bu isteği kabul etmesine yetmemiş.

---

¹⁶⁵ Gravina, 2008, s. 76.

Sultan Mustafa bizzat kendisi cariyeye yalvarıp yakarak itibarını ve kişiliğini alçaltacak duruma gelmiş, ama kız hep reddetmiş ve el değmemiş bakire olmadığı takdirde öldürülme korkusuyla karşı çıktığını düşünen padişah, ona bu yasadan kendisini muaf tutacağı garantisini vermiş. Onurlu Gürcü kızı namus aşkının namussuzluk olarak yorumlanacağını görünce, deneyimli harem kadınlarının onu inceleyip yanıldıklarını anlayıncaya değin huzurundan ayrılmayacağı yanıtını vermiş, ama ne bu ne de verilecek ceza kızı kararından döndürmemiş. Bu sözlerle düş kırıklığına uğrayan ve aşkı sürecektse olursa sağlığını ya da aklını kaybedeceği korkusuna kapılan Sultan Mustafa, kızı armağanlara boğup ablasının yanına yollamış. Bu cariyeye hâlâ yaşıyor ve şimdi Selim'in annesi olan Valide Sultanın buyruğunda, öyküsünü herkes biliyor.”¹⁶⁶

Gravina özgün metinde “*los eunucos*” olarak geçen tabiri çevirmen *hadımağalar* olarak çevirmiştir. Doğrusu *hadımlar* olmalıdır. Aşağıdaki metinde Gravina, sarayda görev alan *hadımlardan* bahsetmektedir:

“Saray’daki ikinci sınıf kişiler, hadımağalarıdır. Bunlar beyaz ya da zenci olarak renklerine göre ayrılırlar. Beyaz hadımağalarının hareme girmelerine izin verilmez, padişah harem dışında değil de, Saray’da ise bunlar hizmetini yaparlar. Bu hadımağaların ileri gelenleri, Divan’ın onur verici ve kazançlı işlerinde değişik görev alırlar. Akağa adındaki birinci beyaz hadımağa, Saray’ın başkâhyasıdır, padişahın eline geçmesini istedikleri bütün tezkereler ona iletilir. Hükümetin bütün sırlarını bilen ve bütün beyaz hadımağalarına emir veren bir kişidir. İkincisi mabeyincidir ve bütün Divan efendilerinin başıdır. Üçüncüsü odaların ve Saray’daki öteki bölümlerin kâhyası ve bütün iç oğlanların başıdır. Dördüncüsü gizli hazinenin ve padişahın özel hazinesinin hazinedarıdır. Beşincisi kilerlerin, giysi dolaplarının, reçellerin, şerbetlerin, içkilerin,

---

¹⁶⁶ Gravina, 2008, s. 77.

panzehirin, tiryakisi olunan malzemelerin, panzehir taşlarının ve kap kacağın kâhyası. Altıncısı Başmabeyinci ya da Saray Naibi. Yedincisi sağlık ocaklarından sorumlu kâhya. Sekizincisi uşakların başı. Şehzadelere kâhya olacak kişi de, bu beyaz hadımağaları arasından seçilir.”¹⁶⁷

Yukarıda okuduğunuz gibi hadım edilmiş ak ağalar, sarayda harem dışında kalan tüm alanlardan sorumlulardır. Organizasyon şeması çok planlıdır. Şimdi de haremde görev alan zenci hadımlar ve Kızlar Ağası hakkında Gravina’nın görüşlerine başvuralım:

“Zenci haremağaları haremde hizmet ederler, ama bir kadının önünde gözlerini kaldıran belasını bulur. Bu zenciler, kadın sultanların ve cariyelerin kapılarının arkasında nöbet tutarlar. En değersiz cariyeye varıncaya dek hepsinin hakaretlerine, alaylarına, yüzlerine tükürmelerine ve hatta tekmelerine maruz kalırlar. Kızlarağası beyazların olduğu gibi zencilerin de haremağası sayılır. Aynı zamanda bütün imparatorluk topraklarında bulunan sultan camilerinin de baş yöneticisidir; çünkü başkent dışında, Edirne'deki Cami, Üsküdar'da ikinci Süleymaniye, Bursa'da Valide Camii ve türbesinin de bulunduğu Orhan Camii ve daha birçoğu ona bağlıdır. Bu camilerdeki bütün görevliler için o karar verir. Bu camilerin büyük gelirlerinin idaresiyle ilgili olarak tutulan hesapları alır ve Yedikule'de bulunan kilise ya da din işleri hazinesine teslim eder. Kendisi aynı zamanda haremde de en yüksek yöneticisi ve amiridir. İkincisi, eğer padişahın annesi varsa Valide Sultanın haremağası, yoksa ilk evladının annesinin haremağası. Üçüncüsü şehzadelerin lalası ya da yardımcısı. Dördüncüsü, Valide Sultan'ın hazinedarı. Beşincisi, yine Valide Sultanın kokularından, parfümlerinden, reçellerinden ve şerbetlerinden sorumlu vekilharç. Altıncısı harem ve kadınlar dairesinin baş kapıcısı. Yedinci ve sekizinci, harem dairesinde bulunan, sultan kadınların ve öteki kadınların namaz

---

¹⁶⁷ Gravina, 2008, s. 77.

kılmaya gittikleri, hiçbir erkeğin girmesine izin verilmeyen selatin camiinin iki imamı ya da vaizi. Ve onuncusu ise, padişahın ve sultanların özel hamamlarından olduğu kadar cariyelere ait genel hamamlardan da sorumludur. Bu görevlilerin belli işleri vardır, zenci haremağaları ise haremın bayağı işlerinde çalışırlar.”¹⁶⁸

Sarayda görevli olan içoğlanları, eğitimi ve yetiştirilmeleri konusunda Gravina'nın not aldığı bilgiler aşağıdadır:

“Üçüncüsü, içoğlanları sınıfıdır; bunlar, paşaların ya da imparatorluğun boyunları vurulan devlet erkânının oğullarıdır. Yetim kalmış ve padişah, babalarının bütün mallarına el koydurduğu için yoksul düşmüş çocuklar; Pera'da Rus elçiliğinin karşısında, Sultan II. Süleyman tarafından yaptırılmış ve görkemli bir biçimde donatılmış okula gönderilirler. Burada onlara Müslümanların bildikleri bütün bilim dalları öğretilir. Müslüman olmuş Avrupalı gençler de Türkçe ve din öğrenmek için buraya gönderilirler. Bu okulda çocuklara çok iyi bakılır, giydirilirler ve hatta bunlardan artan eşyalar çok sayıda insana dağıtılır.

Padişah genellikle her yıl, Divan'daki bütün görevlilerin ve fizyonomi konusunda iyi yetişmiş birkaç beyaz haremağasının eşliğinde bu okulu ziyaret ediyor, padişahın huzurunda bu haremağalarına okulun bütün öğrencileri takdim ediliyor, onlar da kendilerine iyi görünenleri seçiyorlar. Seçilenler hükümdarla birlikte Saray'a gidiyorlar, orada kalanları padişah armağanlara boğuyor; yaşı biraz ilerlemiş ve fizyonomileri Saray'a girmeleri için tavsiye gerektirmeyenler olursa onlara iş veriyor. Bunlar Saray'da beş altı yıl hizmet gördükten sonra kapıcıbaşılığına, çavuşbaşılığına yükseliyorlar, soytarı ya da seyis oluyorlar.”¹⁶⁹

Gravina'nın içoğlanlarının eğitim gördüğü Rusya temsilciliğinin karşısında yer aldığını belirttiği okul II. Bayezid tarafından kurulan Galata Sarayı'dır. Enderun'a aday

¹⁶⁸ Gravina, 2008, s. 77 – 78.

¹⁶⁹ Gravina, 2008, s. 78.

yetiştiren okul zaman içerisinde değişiklikler göstererek 1868 yılında Galatasaray Mekteb-i Sultanîsi olarak yeniden açılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra da Galatasaray Lisesi adını almıştır.

Sarayda ve haremdeki ufak tefek işlerle ilgilenen oğlanlar hakkında Gravina şunları yazmıştır:

“Dördüncü sınıfı haremoğlanları oluşturuyor, her tür insandan seçilmiş olan bu gençler çöpçü ya da mutfak için odun kırıp taşımak gibi basit işlerde kullanılıyor. Bunların arasından Saray ahırları için hizmetli seçiliyor. Buna karşın kimi zaman Saray'da iyi görevlere atanan bu gençlerin Divan'dan çıkmalarına izin verilmiyor; taşrada kimi vergileri toplamak, devlete ait bir işyerinde tezgâhtar olarak çalışmak için, paşalara, valilere ya da öteki devlet memurlarına armağan götürmeleri için bu gençler çok uygun da olsalar padişah ioğlanlarını haremoğlanlarına yeğliyor.”¹⁷⁰

Gravina sarayda yaşayan son grup olan dilsizler, cüceler ve soytarılar hakkında da şu notları almıştır:

“Beşinci sınıfta ileri derecede dilsiz olanlar, cani kasaplar, görme yeteneğini ve duyusunu yitirenler ve son olarak da sağır dilsizler geliyor. Padişahın, yalnızca onlar tarafından anlaşılan tek bir işareti, hükümdarın huzurundan lütuflara ve sözümona iltifatlara boğularak çıkan bir vezirin ya da paşanın üzerine aç kurtlar gibi atılmalarına ve yaşamına son vermelerine yetiyor.

Taşradaki bütün paşalar ve valiler kendi illerinde bulunan bütün dilsiz çocukları Saray'a yollamak zorundalar; bu çocuklar, burada yalnızca kendilerinin ve padişahın anladığı, bedeninin herhangi bir yerine dokunmaktan ibaret olan dili öğreniyorlar ve anlamlarıyla hiçbir ilişkisi olmayan kimi işaretler yapıyorlar. Bu dilde öylesine yetenekliler ki, gece bile karanlıkta birbirlerinin bedenlerinin

---

¹⁷⁰ Gravina, 2008, s. 78 – 79.

herhangi bir yerine dokunarak bütün düşüncelerini anlatabiliyorlar. Bunlar, Saray'ın beklenmedik ve gizli idamlarını gerçekleştirmekten başka işe yaramıyorlar.

Cüceler ve soytarılar, yalnızca padişahı güldürmeye ve eğlendirmeye yarıyorlar, ama kimi kez soytarılıkları, nükteleri ve masallarıyla padişaha halkın gereksinimlerini, hükümetin kusurlarını anırtıyorlar, bunun için sadrazam ve devletin öteki ileri gelenleri bu soytarlara saygılı davranıyorlar, değerli armağanlar veriyorlar."¹⁷¹

Gravina, Topkapı Sarayı'nın harem dairesi hakkında da oldukça ayrıntılı bilgiler elde etmiştir. Harem'deki kadınların kılık kıyafetleri, yemeleri içmeleri, yaşam tarzları ve çalışanları gibi konulara dair şu cümleleri kurmuştur:

"Yasalar padişahın dokuz kadınla evlenmesine ve istediği kadar nikâhsız kadın almasına izin veriyor, ama aşırı masraftan kaçınmak için genellikle bu sayı dört ya da beşle sınırlı. Çocukları olduğu zaman anne, olmadığı zaman kadın denilen bu kadınlar birinci sınıf cariyeler arasından seçiliyor ve daha önce dediğimiz gibi dinlerinin Hristiyan olması ve Gürcistan, Çerkezistan, Kafkasya ya da Avrupa vatandaşı olması gerekmekte ve çok güzel olmaları, kendi kökenlerini bile bilmemeleri zorunludur; herhangi bir kimse bir cariyeye ailesini bildirmek yürekliliğini gösterecek olursa bunu hemen yaşamıyla ödüyor. Bütün bunlara karşın daha yetişkin yaşta cariyeye olanlar dinlerini yitirmemek için padişahın lütfundan vazgeçiyor ve her zaman birinci sınıf cariyeye olarak kalıyorlar.

...

Padişahın, tahttayken yaşamakta olan annesine Valide Sultan deniliyor.

Kadın sultanların ve kadınların her birinin haremde bir odası var, burada ikinci ya da üçüncü sınıf cariyeler kendilerine hizmet ediyorlar ve dans ederek, bir müzik aleti çalarak ve şarkı söyleyerek

---

¹⁷¹ Gravina, 2008, s. 79.

onları eğlendiriyorlar. Odaları, altın ve gümüş işlemeli kumaşlarla ve her Venedik Bailo'sunun İstanbul'a gelirken padişaha armağan olarak getirmek zorunda oldukları kadifelerle kaplanmış mobilyalarla döşeli ve bu odalardaki lüks inanılmaz bir düzeyde. Gözde olan sultanın odalarından birisinde, çok sayıda inci, pırlanta, zümrüt ve yakutla süslü bir halı var; bu halıyı, şimdiki hükümdarın ilk çocuğunu dünyaya getirdiği zaman, 1781'de ölen sadrazam armağan etmiş.”¹⁷²

Yukarıda bahsi geçen “*şimdiki hükümdarın*” ile I. Abdülhamid kastedilmektedir. Özgün metinde “*primogénito*” tabiri geçmektedir ve ilk doğan erkek çocuk demektir. Çevirmen burada ilk doğan çocuk olarak çevirmiştir. Çünkü I. Abdülhamid’in ilk doğan çocuğu erkek kardeşi IV. Mustafa’dan on üç ay önce doğmuş olan Esmâ Sultan’dır. Hediye alan *gözde sultan* da büyük ihtimalle IV. Mustafa’nın annesi Ayşe Seniyeperver Sultan’dır. Hediye eden de 22 Ağustos 1779 – 20 Şubat 1781 tarihleri arasında görev yapan dönemin sadrazamı Silahdar Karavezir Seyyid Mehmed Paşa’dır (1735 – 20 Şubat 1781).

Gravina, Padişahların Eyüp Camisi’ndeki tahta çıkma törenlerini de anlatmıştır. Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğunun tahta çıkış törenleri “Kılıç Alayı” olarak adlandırılırdı. Bu merasimlerde belirli bir kılıç kullanılmaz, kullanılacak olan kılıçlar saraydaki emanetler arasından Sultan’ın isteğine göre seçilirdi.¹⁷³ Gravina, törende gerçekleştirilen geleneklerin ve adetlerin anlamını ise öğrenemediği için çok fazla bahsetmemiştir:

“Tahta çıkma töreninde padişah tüm görkemiyle, bütün Divan üyelerinin ve nazırların eşliğinde, peşinde imparatorluk ileri gelenleri ve şaşaalı bir biçimde giyinmiş kent halkı olduğu halde, kendisini şeyhülislamın ya da müftünün beklediği ve karşıladığı Eyüp

¹⁷² Gravina, 2008, s. 86 – 87.

¹⁷³ “Venezuelalı General Francisco de Miranda’nın Türkiye Anıları”. Çev. Mehmet Necati Kutlu. Ankara: Türkiye’deki Venezuela Bolivar Cumhuriyeti Büyükelçiliği Yayınları, 2012, s. 68.

Camii'ne geliyor. Müftü, padişahı mermer minbere götürüyor ve sonra kutsal komutan Eyüp Sultan'ın kutsal kılıcını altın kaplamalı gümüş kınından çıkarmak için eğiliyor, büyük bir reverans yaparak padişahı minbere götürüyor ve bütün halkın gözü önünde, sağ omuzdan sol kolun altına doğru yeşil altın işlemeli bir kordonu beline, saman rengi yünden basit bir kuşak ile bağlıyor. Türkler bile bu törenlerin ne anlama geldiğinde uyuşamıyorlar, onun için en iyisi bir yana bırakmak."¹⁷⁴

Tahta çıkma töreninden bahseden Gravina, I. Abdülhamid'den sonra tahta çıkacak olan şehzade III. Selim ve günlük hayatına dair de izlenimlerini yazmıştır:

*"Osmanlılarda oğul, kardeş ya da yeğen kim olursa olsun en yaşlı olan tahtın varisi oluyor. Şu anda, tahtın varisi, bir önceki Sultan Mustafa'nın oğlu ve şimdiki padişahın erkek kardeşi olan Sultan Selim'dir."*¹⁷⁵

Yukarıdaki cümlelerde bazı çeviri hataları yapılmıştır. Bilindiği üzere tahta en yaşlı erkek çıkar. Metnin özgün halinde *"Entre los otomanos, el príncipe de más edad, sea hijo, hermano o sobrino del Sultán, es sucesor al trono."*¹⁷⁶ şeklinde geçen cümleden de anlaşılacağı üzere tahta en yaşlı erkek çıkmaktadır. Ayrıca Sultan Selim'den bahseden cümlede de başka bir çeviri hatası vardır, *"Actualmente lo es Selím, hijo del antecesor Sultán Mustafá, hermano del reinante."*¹⁷⁷ Hüküm sürenin erkek kardeşi olan önceki Sultan Mustafa'nın erkek evladı Selim'dir.

"Babalarının ölümünden beri merhum sultanın oğulları Saray'ın bir dairesinde hapisteler ve merhumun varsa erkek kardeşi, yoksa oğullarının en büyüğü tahtın sahibi olacak. Hemen bu şehzadelere çok sayıda muhafız veriliyor ve tutuklu şehzade ya da şehzadelerin en gizli düşüncelerini bile öğrenmeye çabalayan, tahttaki hükümdara casusluk da yapabilecek olan, sultanın en sevdiği hizmetkârlar ve

¹⁷⁴ Gravina, 2008, s. 64.

¹⁷⁵ Gravina, 2008, s. 90.

¹⁷⁶ Gravina, 2001, s. 127.

¹⁷⁷ Gravina, 2001, s. 127.

uşaklar görevlendiriliyor. Ergenlik çağına geldikleri zaman, daha önce de söylediğimiz gibi, bu şehzadelere kısırlaştırılan odalıklar veriliyor.

Bu şehzade ya da şehzadeler inzivadayken oldukça görkemli köşklere yaşıyorlar Kuran ve Kuran hakkındaki eğitici şerhleri öğrenerek, imparatorluk tarihini okuyarak, ok atarak, ata binerek, bahçede yaya dolaşarak, özel müzisyenlerinin çaldıkları aletleri, şarkılarını dinleyip danslarını seyrederek eğleniyorlar. Padişah yazlık sarayına geçerken şehzade de kadın Sultanlar gibi örtülü bir filikayla gidiyor; çünkü halkın onu görmemesi gerekiyor. Tahtın şimdiki varisi, koyu dindar, Katolik ve seçkin bir Gürcü kadının oğlu. Selim annesini çok seviyor. Yirmi sekiz yirmi dokuz yaşlarında, çok yakışıklı bir genç. Hristiyanlardan çok nefret ettiği söyleniyor. Belli ki devlet ve politikası nedeniyle böyle olmak zorunda, aksi halde yaşamını yitirirdi.”¹⁷⁸

III. Selim’in annesi olan Mihrişah Valide Sultan (1745 – 16 Ekim 1805) gerçekten de Gürcü asıllıydı.¹⁷⁹ 1761 doğumlu olan III. Selim, Gravina İstanbul’dayken yirmi yedi yaşındaydı.

Gravina, Topkapı Sarayı’na dair gözlemlerini sarayı ziyaret edenlerin sayısını hesaplamak için günlük olarak tüketilen gıdaları temel aldığı ancak bir sonuca varamadığı aşağıdaki satırlarla sonlandırmıştır. Gravina, bunlarla birlikte bu verilerin kaynağına dair bir bilgi de paylaşmamıştır:

“Sarayı ve haremi ziyaret edenlerin sayısını saptamak, ortalama bir hesaplamayla da olsa kolay değil, ama sayısını, mutfaklarda yapılan günlük masraftan çıkarmak olası. Bu özelliği ayrıntılarıyla öğrenmek merakına kapıldım ve daha önceki verileri bir yana bırakarak Saray’ın mutfaklarında günlük masrafların ne denli arttığını göstermekle yetineceğim: otuz sığır, iki yüz koyun, mevsimine göre

¹⁷⁸ Gravina, 2008, s. 90 – 91.

¹⁷⁹ Sakaoğlu, s. 429.

yüz kuzu ya da keçi, yüz dana, iki yüz tavuk, yüz çift güvercin, iki yüz çift piliç, elli kaz, otuz hindi, bin okka¹⁸⁰ pirinç, yüz okka tereyağı ve yirmi okka bal. Şu anda mutfak emini kırk sığır, üç yüz koyun, iki yüz kuzu ya da keçi, yirmi dana, beş yüz tavuk, yüz elli çift güvercin, iki yüz çift piliç, yüz kaz, yüz hindi, bin üç yüz okka pirinç, iki yüz okka tereyağı, kırk okka bal, bir kente yetecek kadar çeşitli malzeme satın alıyor. Ama bunların bir kısmının, Saray'ın dışındaki bölümlerin tayını, yani çiğ hakkı olduğunu söylemek gerekir.”¹⁸¹

---

¹⁸⁰ Tr. Okka: 1,282 kg'lık ağırlık ölçüsü.

¹⁸¹ Gravina, 2008, s. 93 – 94.

2.4. ASKERİ YAPI

Federico Gravina, eserinde Osmanlı İmparatorluğu askeri gücünü kara ve deniz kuvvetleri olarak iki sınıfta incelemiştir. Askerlerin sınıflarından, üniformalarından, silahlarından ve aldıkları ücretlerden bahsetmiştir.

Sözlerine sicili karanlık olan Yeniçeri Ocağı'ndan başlayan Gravina, çıkardıkları isyanları ve tahta olan müdahalelerini anlatmıştır.¹⁸² II. Bayezid, yeniçerilerin baskısıyla 1512 yılında tahttan feragat edince tahta oğlu I. Selim çıkmıştır.¹⁸³ Gravina, Sultan III. Murad'ın 1595 yılında hastalanarak ölmesini de Yeniçerilere bağlamıştır ve daha sonra Genç Osman olarak da bilinen II. Osman'ın Yeniçeriler tarafından Yedikule'de boğdurulmasından da bahsetmiştir.¹⁸⁴ Gravina I. Mustafa, Sultan İbrahim ve IV. Mehmet'in tahtan indirilmelerinden ve ölümlelerinden de Yeniçerileri sorumlu tutmuştur. Yeniçeri Ocağı 1361 yılında I. Murat tarafından kurulmuştur. Ancak Gravina eserinde Fatih Sultan Mehmed'in kurduğunu yazmıştır. Aslında Gravina bir yönden de haksız sayılmaz çünkü Osmanlı İmparatorluğunda klasik ordu sistemi Fatih Sultan Mehmed döneminde kurulmuştur.

“Yeniçeri Ocağı'nı II. Mehmed kurmuştur. Bu ocağa ancak fethedilen memleketlerin, Müslümanlığı kabul eden gençleri girebiliyorlardı.

...

...Bir yeniçerinin normal maaşı dört akçe, bizim paramızla on maravedi¹⁸⁵ (İspanyol sikkesi) yapıyor, ayrıca mesai içinde yemek de devletten. Yemek, pilav dedikleri tereyağlı pirinç yemeği ile soğanlı ve patlıcanlı et yemeğinden ve somun ekmekten oluşuyor.

...

---

¹⁸² Gravina, 2008, s. 98 – 99.

¹⁸³ Sakaoğlu, s. 124.

¹⁸⁴ Sakaoğlu, s. 257 – 258.

¹⁸⁵ İsp. Maravedi: XII. ve XIX. yüzyıllar arasında kullanılan İspanyol para birimi.

Seferde değillerse yeniçerilerin tören giysileri biniş, yani yeşil bir pelerin, çok geniş mavi bir çakşır, kırmızı pabuç ve başlarında, tüyü omuzlarına doğru sarkan beyaz keçe börk, alınlarında da içinde kaşık bulunan yaldızlı metal bir kap var.

Savaş zamanı, seferdeyken giysileri farklı. Üniformaları dize kadar oldukça geniş olup topuklara doğru daralan çakşırdan, bir etekten ve çakşırla aynı kumaştan, aynı renkte, yani kahverengi dar bir pelerinden oluşuyor ve başlarında da aşçı başlıklarına benzer basit, çok büyük, ham ketenden bir sarık oluyor. Kemerlerinde iki tabanca ve yatağanlar ya da küçük bir kılıç, omuzda da bir tüfek taşıyorlar.

...

II. Süleyman, yeniçerilerin gücünü dengelemek ve küstahlıklarını engellemek için, günlük yirmi ila otuz akçe alan, altmış bin atlıdan oluşan sipahi birliğini kurmuş. Bunlar, düzenli olarak padişahın hizmetlileri ya da içoğlanlar arasından atanyormuş. Giysileri, topuğa doğru daralan geniş şalvar, aynı renkte olup bedene oturan mavi bir etek ve önden göğse kadar kapalı, kırmızı, havlu bornoza benzeyen bir tür cübbe ve renkli bir kuşakla bağlanmış bir tür başlıktan ibaret.

Bu sipahiler mızrak ve kılıçtan başka silah kullanmıyorlar, tecrübe sonucu bu silahların pek elverişli olmadığını anlayınca ateşli silahlar kullanmışlar, ama eskileri de bırakmamışlar. Bu sipahilere, zaim ve tımarcılardan ayırmak için müteferrika diyorlar.

...

...Türklerin zaimleri ve tımarlı süvarileri Roma askeri birliklerine ve şövalyelerine benziyor....

Barış zamanında zeamet ya da tımara ait süvarilere kendi tımarının halkı bakıyor, ama savaş zamanında sadrazam sefere çıkınca zaimlerin de sefere çıkmaları gerekiyor; padişah çıktığı zaman da tımarlıların sefere çıkmaları zorunlu. Bu birliklerin ne üniformaları var, ne de ayırt edici özellikleri, bu da onları ötekilerden ayırmaya yetiyor. Sayıları yüz yirmi bine çıkıyor, bunların altmış bini zaim, altmış bini tımarlı.

Ayrıca iki birlik daha var: azaplar ve akıncılar. Azaplar bizim mayın döşeyicilere benziyorlar, üç bin kişiler. Bunlar siper kazma, yolları düzeltme ve topçu kuvvetlerin sevkini kolaylaştırma işini yapıyorlar. Akıncılar ise on bin kişiler ve tırmanma ve bataryaların gedik açma saldırıları için ayrılmışlar. Topçu kuvvetler, topçubaşı ya da topçu paşasının komuta ettiği bin kişilik bir kuvvet. Bombacı ya da humbaracı birliği, humbaracıbaşının ya da bombacı paşasının komutasında bin kişiden oluşmuştur.

Muhafızlık yapan okçular var, sayıları dört yüz. Bunlar her zaman padişahın yanında savaşa katılıyorlar, atlarının ateşten ya da ateşli silahların sesinden ürkmemeleri için yalnızca ok atıyorlar. Giysileri, içi beyaz fırfırlı, yeşil ipek kumaşla astarlanmış renkli cübbe biçiminde. Cübbenin uçları kemere tutturulmuş. Çakşır bordo, pabuçlar saman renginde. Başlarında çenelerinin altından bağlanan, demirden yarım miğfer var. Silahları enli bir kama, ok ve okluktan oluşuyor. Sağ elleriyle olduğu kadar sol elleriyle de ok atmayı bilmek zorundalar...”¹⁸⁶

Osmanlı İmparatorluğunun kara kuvvetlerinden ayrıntılı bir şekilde bahseden Gravina, daha sonra bir deniz subayı gözüyle Osmanlı Donanması hakkındaki görüşlerini aktarmıştır. Öncelikle anılan donanmanın yönetim kademesinden bahsetmiştir:

“Osmanlı İmparatorluğu deniz kuvvetlerinin komutası, genellikle Kaptan Paşa denilen, savaş generali anlamına gelen Gazi Vezir unvanı ile paşaya verilmiştir. Bu görev onu imparatorluğun en önemli ileri gelenlerinden birisi yapıyor ve çok geniş yetkilerle donatıyor; çünkü bütün deniz kuvvetlerinin üzerindeki yargı yetkisinden başka, deniz kıyısındaki eyaletlerde de valileri, hatta paşaları görevlerinden alabiliyor ve ölümle cezalandırabiliyor. Yıllık yedi yüz kese altına ulaşan gelirinin sağlandığı takımadalarının kimileri de komutası altındadır....

---

¹⁸⁶ Gravina, 2008, s. 99 – 101.

Padişah tarafından görevlendirilecek Osmanlı savaş filosu yardımcı amiralinin, kaptan, tuğamiral, kadırga amirali gibi unvanları var. Tuğamiral, paşanın kâhyası ya da vekili, tersane emini yani tersane levazım amiri aracılığı ile mali işlerden ve tersaneden sorumludur.”¹⁸⁷

Bilindiği üzere Osmanlı Donanması’nın başı ve idarecisi Kaptan-ı Derya’dır. XVI. ve XVII. yüzyıllar süresince Cezayir Beylerbeyi, daha sonra Kaptan Paşa ve XVIII. yüzyılın başlarından itibaren Kaptan-ı Derya olarak adlandırılmıştır. 1867 yılında kurulan Bahriye Nazırlığı ile bu unvan tarihe karışmıştır. Osmanlı Donanması’nda Kaptan-ı Derya’dan sonra rütbe ve önem sırasına göre Kapudâne, Patrona ve Riyâle unvanlarıyla anılan sancak kaptanları gelmektedir. Kapudâne, günümüzde Oramiral rütbesine; Patrona, Koramiral rütbesine; Riyâle de Tuğamiral rütbesine denk gelmektedir.

Donanma amirallerinden bahsettikten sonra Gravina, tersanede bulunan Osmanlı Donanması gemileri ve özelliklerinden de bahsetmeyi ihmal etmemiştir:

“İstanbul Limanı’nda Osmanlı donanması için oldukça iyi donatılmış bir tersane var. Şu anda, Rusya’ya karşı yapılan savaşın başlarında, tersanede aşağıdaki gemiler bulunuyordu:

- Elli ila yetmişlik dört toplu yirmi dokuz gemi.
- İnşa edilmekte olan yetmiş dörtlük yeni bir gemi.
- Tuna’da inşa edilmiş olan kırk dörtlük iki firkateyn.
- Otuzluk on altı firkateyn.
- On sekiz ila yirmi ikilik dört yelkenli gemi (şebek).
- Kırlangıç denen ve çok güzel ve çok hızlı dört ila altı topluk

on yedi küçük gemi.”¹⁸⁸

Donanmaya ait gemilerde içinde yukarıdaki metinde geçen “On sekiz ila yirmi ikilik dört yelkenli gemi (şebek)” cümlesi özgün metinde “*Cuatro javeques de dieciocho a veintidós*” olarak geçmektedir. Buradaki *javeque* gemisi için bazı denizcilik

¹⁸⁷ Gravina, 2008, s. 103.

¹⁸⁸ Gravina, 2008, s. 104.

kaynaklarında gemi türünün adı üç yelkenli bazılarında da sunbeki ve şebek olarak geçmektedir.

Gravina gemide çalışan mürettebatın milliyetlerinden, görevlerinden ve aldıkları ücretlerden bahseden aşağıdaki notları almıştır:

“Kaptan Paşa, kazanç sağlayan gemileri yönetiyor ve ikinci kaptan olarak genellikle çırakları ya da yardımcıları arasından çıkan zeki insanları seçiyor ve her gemide bunlardan en fazla yirmi kişi bulunuyor.

Bu gemilerden her birinde yedi yüz kişilik mürettebat var. Bunların bir kısmı gönüllü olan altı yüz Türk, Ermeni ve Rum gemici ve kısmen kalyoncudur; bunlar tersanede yatıp kalkan deniz askerlerinden oluşmuş bir birliktir. Yine gemilerde altmış köle ve kırk kadar topçu bulunuyor. Gönüllü gemiciler yetmediği zaman onların görevlerini yapıyorlar.

Bir gemide işe alınan mürettebattan herkese bütün sefer için alacağının yarısı olan yirmi beş kuruş veriliyor; öteki yarısı ile seferde öleceklerin ve asker kaçaklarının ücretleri ile tayın bedelleri de savaş sonuna dek birinci kaptanda kalıyor.”¹⁸⁹

---

¹⁸⁹ Gravina, 2008, s. 104 – 105.

2.5. YABANCI TEMSİLCİLİKLER VE AZINLIKLAR

Gravina ve subaylarının İstanbul'da geçirdikleri 31 gün boyunca en çok temas halinde oldukları grup Frenklerdir. Frenkler hakkında Gravina şu cümle ile eserinin söz konusu bölümüne giriş yapmıştır: *“Haklarında kısaca bilgi vereceğimiz, İstanbul'da yaşayıp da vergi ödemeyen bütün insanlara Frenk deniliyor.”*¹⁹⁰

Gravina, Osmanlı İmparatorluğu başkenti İstanbul'da daha çok Pera ve Galata semtlerinde bulunan yabancı temsilciliklerden, onların çalışanlarından ve görevlerinden bahsetmiştir:

“Çeşitli biçimlerde tanımlanan Saray'ın ayrıcalıklı dostları Babîâli civarında oturuyorlar. Fransa, İngiltere, Hollanda'nın temsilcileri, elçileri, Bailo sanı ile tanınan Venedik Elçisi gibi. İspanya, Napoli, Rusya, Prusya ve İsveç'in tam yetkili temsilcileri de. İmparatorluğun temsilcisinin aracılık etme görevi var. Danimarka ve Polonya'nın ticaret ataşeleri, Ragusa Cumhuriyeti'nin ise bir konsolosu bulunuyor.

Bu temsilcilerden her birinin maiyeti, bir elçilik sekreteri, üç ya da dört çevirmen ve dil bilen birkaç gençten oluşuyor. Çevirmenler, hizmet ettikleri ülkenin dilini bilen kişiler. Bunların en yetkilisi Saray'la olan bütün işleri yürütüyor, bunun için her gün Babîâli'ye gidiyor ve Reis Efendi tarafından kabul ediliyor, ama durum gerektirirse elçi Sadrazamdan özel randevu istiyor.

*Dil bilen gençler, hükümetlerin, Türkçe öğrenip bu dile hâkim olmaları için elçilerin yanlarında görevlendirdikleri önemli kişilerdir ve daha sonra Doğu Limanlarında konsolos olarak hizmet ediyorlar...”*¹⁹¹

Yukarıdaki metinde geçen “Doğu Limanları” tabiri özgün metinde “*las escalas de Levante*” olarak geçmektedir. Buradaki *Levante*, Türkçede Levant'tır. Levant'ın hangi

---

¹⁹⁰ Gravina, 2008, s. 129.

¹⁹¹ Gravina, 2008, s. 129.

lkeleri ya da bölgeleri kapsadığı konusunda farklı görüşler vardır. En yaygın görüş Levant'ın, Akdeniz'in doğu kıyısında yer alan Suriye, Filistin, Türkiye'nin Ege ve Akdeniz kıyıları için kullanıldığıdır.¹⁹²

Gravina, Frenkler dışında Osmanlı İmparatorluğu başkenti İstanbul'da yaşayan azınlıklar hakkında da yazmıştır:

“Hiçbir Avrupalı ülkenin koruması altında olmadıkları için imparatorluğa vergi ödeyen, Müslüman olmayan Ermeni, Rum ve Yahudilere reaya diyorlar. Bu vergi, her birinin yaptığı işe göre yıllık beş, yedi ya da dokuz kuruş. Bu toplulukların her birinin bir dini lideri var: Ermenilerin ve Rumların bir patriği, Yahudilerin ise bir hahambaşısı; idari işlere bakmak ve Babıāli'ye bırakılmış olan ölüm cezası dışındaki suları cezalandırmak için yetkileri var.

...

Bu üç kavmin insanları, aşağılanmalarına ve imparatorluğun en aşağı uyruğu gibi bakılmalarına karşın, iç pazar ellerinde ve zenginler; ama yeni vergilerden korktukları için yoksul görünmeye büyük bir zen gösteriyorlar...”¹⁹³

Gravina şehirde yaşayan azınlıklardan reaya olarak bahsetmiştir. Tanzimat Dönemi ncesinden Osmanlı İmparatorluğundaki Müslüman olmayan halklar için kullanılan reaya tabiri, yönetilenler ve tebaa olarak da kullanılmaktadır.

Gravina'nın Ermeniler, Rumlar, Yahudiler ve Halepliler hakkında yazmış olduğu satırlara göz gezdirmekte fayda olduğunu düşünmekteyiz. Gravina eserinde söz konusu halklardan bahsetmeye ilk olarak Ermenilerden başlamıştır ve Ermenilerin oturdukları mahalleler ve inandıkları dinleri hakkında aşağıdaki cümleleri yazmıştır:

¹⁹² şerafettin Turan. “Levant” *Türkiye Diyanet Vakfı İřlām Ansiklopedisi* 27. Cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, s. 145. Web. 8 Haziran 2019.

¹⁹³ Gravina, 2008, s. 132.

“Hepsi on altı bin aile olan bu halkın çoğunluğu, İstanbul'un güneyinin karşısında, kent dışında kalan Samatya semtinde oturuyor. Kalan kısmı, Pera'da, Galata'da ve Haliç'de.

Çoğu Katolik, fakat onlara başkaldıran mezhep sapkını soydaşlarının tacizlerinden ve sürekli kargaşa çıkarmalarından sakınmak için papalığın bir kararnamesiyle çocuklarını Ermeni riti uygulayan kiliselerde vaftiz ettiriyorlar ve bu kiliselerde evleniyorlar.”¹⁹⁴

Gravina daha sonra Ermenilerin aile yaşamlarından, iş ve mesleklerinden ayrıca giyim-kuşamlarından da bahsetmiştir:

“Ayrıca Ermenilerin aile yaşamları Türklerinkine çok benziyor, eşlerini kıskanıyorlar, nadir durumlar dışına, kimseyi görmelerine izin vermiyorlar. Zengin bir halk; Hindistan'la hemen hemen her türlü mal ticaretini onlar yapıyor; ayrıca sarraflar ve bankerler Ermenilerden çıkıyor, Saray sarrafı da her zaman bir Ermeni oluyor; Darphanenin sikkelerinin kalıplarını bunlar çıkarıp kiralyor. Farklı olan giysileri çizgili pamukludan yapılmış tunik biçiminde, bunun üstünde mavi kumaştan bir tür cüppe var, başlarında da kalpak denen, uzun, üstü düz, siyah bir şapka, çevresine ten renginde kumaştan bir şerit geçirilmiş, ayaklarda mor sandaletler. Yoksul olan Ermeniler genellikle hamallık, ekmekçilik ya da saka, yani suçuluk yapıyorlar. Kimisi de denizci.”¹⁹⁵

Gravina'nın Ermenilerden sonra ikinci olarak ele almış olduğu halk Rumlar'dır. Gravina, Ermeniler gibi Rumların da mahallelerinden, dinlerinden, iş ve mesleklerinden ve kıyafetlerinden bahsetmiştir:

“Rum denilince ayrılıkçı Rumlar, Latinlerden gelmelerine karşın İstanbul'da bir cemaat oluşturmuyorlar. Genel olarak kent dışında kalan Fener semtinde, kentteki limanın karşısında oturuyorlar. Haliç'te de çok Rum var. Toplam on altı, on

¹⁹⁴ Gravina, 2008, s. 132 – 133.

¹⁹⁵ Gravina, 2008, s. 133 – 134.

yedi bin aile olmalılar. İstanbul'da Ermenilerinki gibi Babiâli'nin atadığı bir piskoposları var, ama Latin Rumların, vaftiz, evlenme vb. gibi işler için kiliselerinde toplanma zorunluluğu yok.

Giysileri Ermenilerinki gibi, bir farkla: kalpaklarının ucu düz değil, içe çökük ve sandaletleri siyah. Bu model kalpağı, ahuntlar, yani Ermeni beyleri de giyiyorlar.

Rumların yaşamları Ermenilerinkine göre daha Fransızvari, daha bir Avrupalı. Bunlar küçük gemilerle Karadeniz'den, Çanakkale Boğazı'ndan ve Ege Adalarından başkente odun, şarap, buğday, kömür vb. getirirler. Bu daha çok yoksul Rumların işidir, ayrıca tarımla da uğraşırlar.”¹⁹⁶

Gravina üçüncü olarak da İstanbul'da yaşayan Yahudilerden bahsetmiştir. Gravina, Ermeniler ve Rumlar gibi Yahudilerin de dinleri, mahalleleri, iş ve meslekleri ile kıyafetleri hakkında aşağıdaki yorumlarda bulunmuştur:

“Türkler tarafından insanların en aşağısı sayılan, hakarete uğrayan ve domuz diye ad takılan Yahudiler, hahamların seçtikleri ve Babiâli'nin onayladığı hahambaşı tarafından idare ediliyor.

Yahudilerin çoğu, İstanbul'un dış mahallelerinde, Fener yakınlarındaki Balat semtinde oturuyorlar. Haliç'te de çok oturan var, hazinesi başkentte olan hahambaşı da burada oturuyor. Balat ve çevresinde on, on bir bin aile yaşıyor.

Bu halkın çoğu tüccar ve ticaret adamlarının komisyonculuğunu da yapıyorlar. İmparatorluğun, Saray'ı ve askeri birlikleri teçhiz eden bezirgânbaşı Yahudidir ve çok varlıklı olmalı; gerekince kendi soydaşlarından ve öteki tüccarlardan kredi alabiliyor. Bütün paşaların bezirgânları Yahudi, bu yüzden bunlar ticaret yaşamında çok etkililer.

Giysileri, Rumların ve Ermenilerinki gibi topuklara kadar iniyor, ama sakalları ve mavi ya da siyah sandaletleri bakımından ayrılıyorlar;

---

¹⁹⁶ Gravina, 2008, s. 134.

bir de üstü koyu renk olan ve alna gelen kısmı çiçek baskılı muslinde çevrilmiş kalpakları kısmen değişik. Baratariolar kırmızı sandalet giyebiliyorlar.”¹⁹⁷

Ve son olarak Gravina’nın özellikle üzerinde durduğu halklardan sonuncusu da Haleplilerdir. Gravina, Halepliler hakkında diğer üç halka nazaran daha kısa bilgiler aktarmıştır:

“Galata ve Pera semtlerinde, Asya mallarının ticaretini yapan, pamuklu ve ipek kumaş tezgâhları olan çok sayıda Halepli var. Bunların liderleri yok, baratariolar dışında tümüyle Osmanlı’ya bağlılar. Çoğu yoksul, ama içlerinde zengin tüccarlar da var. Roma Kilisesine bağlı Katolik bunlar ve birkaç papazları var. Bir cemaat oluşturmadıkları için daha az saygı görüyorlar ve ötekiler kadar vergi yükümlülükleri de yok.”¹⁹⁸

Gravina eserinde Osmanlı İmparatorluğu başkenti İstanbul’da yaşayan halklar hakkında yazdıklarını sunduktan sonra, eserinin diğer bölümlerinde geçen ve anılan halklar hakkında yazmış olduğu bilgileri de bu bölümün altında belirtme gereği duyduk.

Gravina başkent İstanbul’un belli başlı mahalle ve semtlerinde yaşayan azınlıklar hakkında şu bilgileri vermiştir:

“Liman'a doğru Rum ve Yahudi mahalleleri yer alıyor. En büyüğü olan Fener'de, on dört ya da on beş bin Rum aile oturuyor, bunların kentte bir katedrali, bu semtte de iki ya da üç kilisesi var. Bunu dokuz, on bin Yahudi ailesinin yaşadığı Balat semti izliyor.”¹⁹⁹

Gravina’nın bahsettiği Rumlara ait olan katedral büyük ihtimalle Fener Rum Patrikhanesi’ne ev sahipliği de yapmakta olan ve Fener Semti’nde yer alan Aya Yorgi Patrikhane Kilisesi’dir.

“Tersane ya da Kaptan Paşa divanhanesinden sonra Liman’ın kuzeybatı kıyısında, tekne tersanesi bulunan küçük bir koy var.

---

¹⁹⁷ Gravina, 2008, s. 136.

¹⁹⁸ Gravina, 2008, s. 136.

¹⁹⁹ Gravina, 2008, s. 48.

Oradan itibaren Rum ve Ermeni balıkçılarının ve hâlâ pek çok Yahudinin yaşadığı, Galata surlarına dek uzanan bir mahalle başlıyor. Kıyıda ticaret gemilerine hizmet eden kalafat yeri bulunuyor ve bu dış mahalle ile bütün bu kıyı kışın, teknelere barınak oluyor.”²⁰⁰

Gravina yukarıdaki metinde büyük ihtimalle İstanbul’un fethinden sonra 1513 yılında kurulan ilk Osmanlı Mahallesi olan Bedrettin Mahallesi’nden ya da Karaköy semtinden bahsetmektedir.

“İstanbul gibi surlarla çevrili, bir tepenin doruğundan denize kadar uzanan Galata semti var. Bu semtte, özellikle Fransız olan Avrupalı tüccarlar, pek çok Ermeni, çok sayıda iş adamı ve tüccar Yahudiler oturuyor. Burada, Osmanlı’nın dostu olan güçlerin gemilerinin yüklerini boşalttıkları, Avrupalıların gümrük dedikleri liman var. Bu limanın arkasından Galata’ya doğru çıkılırsa, III. Ahmed’in annesi Fatma Sultan’ın camiye dönüştürdüğü, Cenevizliler döneminden kalma Fransisken Kilisesine rastlanır.”²⁰¹

Gravina yukarıdaki kısımda Sultan III. Ahmed’in annesinin adını yanlış yazmıştır. Annesinin adı Rabia Gülnûş Emetullah Sultan’dır. Rabia Gülnûş Emetullah Sultan tarafından yaptırılan Yeni Valide Camii (Valide-i Cedid Camii) Üsküdar’dadır. Fatma Sultan, III. Ahmed’in ilk kız evladıdır. Bunlarla birlikte Fatma Sultan’ın yaptırdığı ve günümüze kadar gelemeyen Fatma Sultan Camisi de Gravina’nın bahsettiği gibi Galata’da değil Haliç’in karşı kıyısında Eminönü civarındaydı.

Söz konusu hatayı düzeltmek amacıyla özgün metne baktığımızda çevirmen tarafından Fransisken Kilisesi olarak çevrilen kilisenin adının *San Francisco* olarak geçtiğini görmüş bulunmaktayız. San Francesco Kilisesi’nin tarihi ise oldukça karışık. 1227 yılında inşa edilen kilise, 1639 ve 1660 yıllarında çıkan yangınlarla tamamen

---

²⁰⁰ Gravina, 2008, s. 51.

²⁰¹ Gravina, 2008, s. 52.

yanmış ancak daha sonra tekrar yapılmıştır. 1696 yılında çıkan yangında söz konusu kilise zarar görmemiş buna rağmen gelir getiren mülklerini çoğunu kaybetmiştir.²⁰²

Ceyhan Güran, *İstanbul Bir Dünya İmparatorluklar Merkezi* adlı kitabında kilise hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir:

“Tersane Caddesi’nin Perşembepazarı Caddesi’yle kesiştiği köşede yer alan geniş sahadaki Hırdavatçılar çarşısında, eski Ceneviz yapısı büyük San Francesco Kilisesi İstanbul’u ziyaret eden seyahatçıların yazılarına göre dışı da içi gibi mozaik resimlerle süslü olarak Ayasofya ile yarışacak kadar büyüktür ve 1306’da dahi ayakta durmaktadır. Bakire Meryem’e adanmış olarak daha da eski bir Bizans kilisesinin üzerine yapılmıştır. 1696’daki yangınla harap olduktan sonra II. Mustafa zamanında Valide Gülnüş Umetullah Sultan tarafından yıkılan kilisenin yerine Galata Yenice Camii yapılmış fakat cami de 1936 yılında yıktırılınca burası bugünkü çarşı haline dönüşmüştür.”²⁰³

Sonuç olarak Gravina’nın bahsettiği kilise yerine cami inşa ettiren II. Mustafa ve III. Ahmed’in de annesi olan Rabia Gülnüş Emetullah Sultan’dır.

Gravina eserinde İstanbul’daki gayrimüslimlerin ibadethaneleri hakkında da ayrıntılı bilgiler vermiştir:

“Yine Galata’da, bir zamanlar Fransisken rahiplerinin manastırı olan halka açık kiliseyle, İstanbul Katolik Piskoposunun rezidansı var. Bundan başka bir Dominiken manastırı ile, eski bir Cizvit okuluyla kiliseye çevrilen ve kurşunla örtülü çatısı ve yüksek kulesiyle ayrıcalıklı özelliği olan tek bir Katolik kilisesi var. Kilisenin adı St. Benoit ve şimdi Fransa Kralının doğudaki Cizvitlerin bütün gereksinimlerini karşıladığı St. Lazar tarikatının papazları tarafından kullanılmaktadır. Dominikenlerin kilisesinin adı St. Pierre ve Piskoposları St. George. Her üçü de Fransa’nın koruması altında.”

²⁰² Rinaldo Marmara. *Bizans’tan Günümüze İstanbul Latin Cemaati ve Kilisesi*. Çev. Saadet Özen. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006, s. 33.

²⁰³ Ceyhan Güran. *İstanbul Bir Dünya İmparatorluklar Merkezi*. İstanbul: İkinci Adam Yayınları, 2016, s. 241.

Galata'nın oturduğu tepenin doruğunda Cenevizliler zamanında inşa edilmiş yüksek bir kule var, yangın gözetleme kulesi olarak kullanılıyor.”²⁰⁴

Gravina'nın yukarıda bahsettiği *St. Benoti* adlı kilise, günümüzde Saint Benoît Latin Katolik Kilisesi olarak faaliyetlerine devam etmektedir. 1427 yılında açılan kilise Beyoğlu İlçesi sınırları içerisinde. 1783 yılında Fransız Lazarist din adamları tarafından kullanılmıştır. Dominikan Tarikatı'nın kilisesi de Galata'da yer alan ve 1604 yılında açılan Sen Piyer Kilisesi'dir.

Tabii ki Gravina'nın söz ettiği Bizanslıların inşa ettiği, Cenevizlilerin daha sonra yükseltip surlara kattığı yangın gözetleme kulesi de Galata Kulesi'dir.

“Galata'nın doğu kesiminde, yabancı temsilciler, yardımcıları ve onların koruması altında bulunan pek çok ailenin oturdukları Pera mahallesi var. Pera'da Katoliklerin, Fransa'nın koruması altındaki azınlık rahiplerinin manastırları, Almanya'nın koruması altındaki reformcuların manastırı -şimdi savaş nedeniyle bu gücün korumasına geçti- ve İspanyol Fransiskanlarının Santa Terra Yoksullar Yurdu var, artık İstanbul'da uluslarının bir temsilcisinin bulunmasına karşın, bütün Terra Santa manastırlarında olduğu gibi bu da her zaman Katolik Majestelerinin koruması altındadır. Pera, Galata Kulesi düzeyindeki tepenin en yüksek noktasındadır. Burada Pera'ya açılan sur kapısından, gömütlüğün başladığı yerde bulunan veba hastanesine kadar, iki mil üç yüz elli adımlık dar bir yol var.”²⁰⁵

Gravina, aşağıdaki cümleleriyle İstanbul'da yaşayan azınlıkların kılık kıyafet yasaklarını ve bu cezalardan nasıl kurtulduklarını aktarmıştır:

“İstanbul'daki bostancıbaşı ... birbirlerinden giysileriyle ayrılan Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin herhangi bir karışıklık yaratmamalarını, kendilerine yasaklanmış olan samur ya da başka cins kürk, yeşil ya da saman rengi giyinmemelerini sağlıyor ve eğer

²⁰⁴ Gravina, 2008, s. 52.

²⁰⁵ Gravina, 2008, s. 52.

bu üç ulustan herhangi bir kadın ya da erkek bu kurala uymayacak olursa, kürk ya da giysiye hemen çıkarttırıyor ve büyük bir para cezası veriyor. Avrupa devletlerinin koruması altındaki bu insanların, Türkler gibi sarı terlik ya da ayakkabı giymelerine bile izin verildiği düşünülürse reaya ya da tebaa ile ilgili bütün bu konular anlaşılıyor. Bu para cezaları bizzat bostancıbaşının kesesine girdiği için, padişahla birlikte çıkmadığı günler Boğaz'da görevini bizzat kendisi çok dikkatli bir biçimde yerine getiriyor, hükümdara eşlik ettiği günlerde ise bu işe vekilini yolluyor.

Boğaz'da oturan Rum kadınlar, kürk ve renkli giysilerle ilgili olarak yüksek emirlere uymamaları yüzünden genellikle para cezasına çarptırılıyorlar, ama bu kadınlar, kendilerine Fransız kadın süsü vererek gezilerini Avrupalı bir erkekle birlikte yaparak bostancıbaşının denetiminden yakayı kurtarabiliyorlar.”²⁰⁶

---

²⁰⁶ Gravina, 2008, s. 79 – 80.

SONUÇ

Türkiye gibi bir Akdeniz ülkesi olan İspanya ile tarih boyunca süregelen ikili ilişkilerimizin tarihi halen çalışmaya açık bir alandır. Maalesef İspanyolca bilen ve tarih alanında çalışmalar gerçekleştiren araştırmacıların sayısı son yıllara kadar yok denecek kadar azdı.

Prof. Dr. Özlem KUMRULAR, Doç. Dr. Emrah Safa GÜRKAN, Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Serdar TABAKOĞLU ve daha adını sayamadığım daha birçok araştırmacı sayesinde bu alanda da özgün çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Açılan arşivlerimizde XVIII. yüzyıl Osmanlı – İspanyol ilişkilerine dair pek fazla belge bulunmamasına karşın İspanya’daki Denizcilik ve Kraliyet Arşivleri’nde halen araştırılmayı bekleyen belgeler olduğu bilinmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kaleme alınan Ahmet Vâsıf Efendi’nin Sefaretnamesi dışında bizim tarafımızdan dönemin İspanya Krallığı hakkında yazılmış çok az kaynak vardır. İki ülke arasındaki ilişkiler daha çok üçüncü taraflar tarafından yazılmış eserler üzerinden incelenmektedir.

XVIII. yüzyıl Osmanlı – İspanyol ilişkileri alanında bir İspanyol deniz subayı olan Federico Gravina’nın Türkiye görevi süresince bir İspanyol, bir denizci, bir asker, bir gezgin ve bir Hıristiyan bakış açısıyla dönemin Osmanlı İmparatorluğuna ve İmparatorluk başkenti İstanbul’a dair gözlemlerinin derlendiği *İstanbul’un Anlatımı* adlı eseri temel alınmıştır. Anılan eser ile dışarıdan bir göz ile cihan imparatorluğunun nasıl görüldüğü anlaşılmaya çalışılmıştır.

XVIII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu tarihi ve dönemin Padişahları ile sağlanmaya çalışılan arka planın yardımıyla Gravina’yı ve eserini daha iyi anlamamız istenmektedir.

İkili ilişkilerin önceki dönemlerdeki durumu ile anılan yüzyıldaki gelişimi ve kurulması üzerinde durulmuştur.

Bazı bölümlerde Gravina'nın eserinde ayrıntılı bir şekilde anlattığı dönemin İstanbul'u ile günümüzdeki hali arasında geçişler yapılmaya çalışılmıştır. O dönemde mevcut olan yapıların ve semtlerin günümüz İstanbul'undaki durumları da ayrıntılı olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu ilgi çekici ve önemli İspanyol Deniz Subayı hakkında ortaya çıkacak yeni belgelerin Gravina'nın yaşamı, Türkiye'de geçirdiği dönem ve XVIII. Yüzyıl Osmanlı – İspanyol ilişkileri alanında çalışmak isteyen yeni araştırmacılara ve araştırmalara ışık tutacağını düşünüyorum.

EKLER

Ek 1

Osmanlı İmparatorluğu ve İspanya Krallığı arasında 1782 yılında imzalanan antlaşma maddeleri.

Birinci madde: Osmanlı ve İspanya devletleri arasında dost olan Fransa, İngiltere, Felemenk ve İsveç devletleri gibi barış yapılmıştır. İki devletin vatandaşları için deniz ve kara ticaretine izin verilmiştir. Tarafların gemileri limanlarda n ihtiyaç duydukları metalleri satın alabileceklerdir.

İkinci madde: Osmanlı ve İspanya devletleri arasında gümrük oranı %3 olarak belirlenmiştir.

Üçüncü madde: Osmanlı Devleti'nin uygun olan iskele ve sahil bölgelerinde İspanya konsolosluk açabilecektir. Konsoloslar, tercümanları ve bunların adamlarına gerekli beratlar verilecektir. Bu kişilere diğer dost devletlerin temsilcilerine davranıldığı gibi davranılacaktır.

Dördüncü madde: Kudüs ve diğer Osmanlı topraklarına giden İspanyol seyyahlara diğer dost devletlere izin verildiği şekilde izin verilecek ve dostça davranılacaktır. Osmanlı topraklarında herhangi bir İspanyol tüccarı, vatandaşı veya İspanya'ya tâbi olanlardan biri hayatını kaybedecek olur ise mallarına devlet görevlileri tarafından el konulmayacak, bu mallar herhangi bir ödeme talep edilmeden İspanyol temsilcilerine iade edilecektir. İspanya'daki Osmanlı vatandaşları için de aynı uygulama geçerli olacaktır.

Beşinci madde: Konsolos ve tercümanları ile dörtbin akçeden büyük bir dava olur ise bu dava bulundukları bölgede görülmeyecek, İstanbul'a havale edilecektir. Osmanlı ve İspanyol vatandaşları herhangi bir sebepten dava ile kadiya gittiklerinde tercüman bulunmadıkça dava görülmeyecektir. Dava konusu olan mal veya

borç kayıt altına alınacaktır. İspanyol vatandaşları arasındaki anlaşmazlıklar kendi konsolos ve tercümanları vasıtasıyla görülecektir. İspanya'da bulunan Osmanlı vatandaşları için de aynı kaideler geçerli olacaktır.

Altıncı madde: Osmanlı görevlileri İspanya'ya tâbi olanlardan her kim olursa olsun birini haps etmeyecekler, biri ele geçirildiği zaman konsolosu talep ederse ona teslim edilecek ve suçuna göre cezalandırılacaktır.

Yedinci madde: Osmanlı Devleti, vatandaşları ve tüccarları için İspanya'nın Alicante şehrinde bir şehbender bulunduracaktır ve Osmanlı tarafının İspanyol temsilcileri için tanıdığı serbestlik bunlar için de geçerli olacaktır.

Sekizinci madde: Fırtına sebebiyle limanlara sığınan gemilere yardım edilecek ve kazaya uğrayan gemilerdeki mallar ilgili devletin temsilcisine iade edilecektir.

Dokuzuncu madde: İki tarafın gemileri asker ve cephane naklinde kullanılmak için zorlanmayacaklardır.

Onuncu madde: İspanya'ya giden Osmanlı gemileri genel uygulama olan karantinadan sonra kabul edileceklerdir.

Onbirinci madde: Osmanlı savaş gemileri denizde İspanyol savaş gemilerine tesadüf ederler ise bayrak çekip, dostluğu göstermek için karşıdan top ile selamlama yapılacaktır, Osmanlı gemileri de dostane karşılık vereceklerdir. İki tarafın ticaret gemileri denizde karşılaştıkları zaman birbirlerini bayrak açıp selamlayacaklardır. İki tarafın savaş gemileri diğer devletin ticaret gemileri ile karşılaşırca, ticaret gemisine yardım edilecek, filika ile iki adam gönderilip ticaret gemisinin belgeleri kontrol edilecektir. İki devletin belge ve bayraklarının bilinmesi için bunların örnekleri karşılıklı olarak temin edilecektir.

Onikinci madde: Eğer bir İspanyol müslüman olur ise ve bu durumunu kendi konsolos ve tercümanının yanında tekrar eder ise önce borçlarını ödeyecek sonra elinde başkalarına ait mal var ise bunlar konsolosuna teslim edilecektir.

Onüçüncü madde: İspanyol tüccar veya vatandaşları Osmanlı Devleti'nin düşmanı olan korsanlara yardım etmeyecek ve onlara katılmayacaklar, korsanlara karşı bir saldırıda onlara zarar verilmeyecek, eşyaları ile tahliye edeceklerdir. İspanyol bayrağı ve patente denilen yol kağıdı olan bir gemi Osmanlı korsanları tarafından ele geçirilir ise gemi, tüccarlar ve malları mümkün olduğunca devletine iade edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin düşmanı olan gemilerden ele geçirilenlerin de serbest bırakılmasına gayret edilecektir.

Ondördüncü madde: İki devletin elinde bulunan esirler bu işte görevli olanların yardımıyla uygun bir bedel ile serbest bırakılacak veya mübadele edileceklerdir. Esirlere serbest bırakılmalarına kadar iyi davranılması konusunda dikkat edilecektir.

Onbeşinci madde: Bir İspanyol vatandaşı gümrükten eşya kaçırmış ise diğer dost olan devletlerin vatandaşları gibi cezalandırılacaktır. İspanyol tüccarları istedikleri gibi simsar istihdam edebilecekler ve bunların ticaretine müdahale edilmesine izin verilmeyecektir. Osmanlı sularına giren gemileri de diğer dost devletlerin gemileri gibi yoklanacaklardır.

Onaltıncı madde: Osmanlı gemilerine İspanya'ya tâbi olan sahillerde gemi seçildiği ve gemiden de kara görüldüğü yere kadar düşman tarafından takip ve saldırısına izin verilmeyecektir. Osmanlı gemileri de İspanya ile dost olan devletlerin gemilerine saldırmayacak ve bu durum ilgili devletlere bildirilecektir.

Onyedinci madde: Osmanlı Devleti'ne tâbi Ülgün ve Arnavutluk'ta olan korsanların İspanya gemilerine düşmanlık göstermemeleri,

iskele ve kıyılarına geldiklerinde dostane davranılması ve gerektiğinde bunlara yardım edilmesi esastır. Korsanlıktan doğan zararlar tazmin ettirilecek tir. Osmanlı Devleti'nin emirlerine karşı çıkan korsanlara müdahale edilmesi antlaşma hükümlerini etkilemeyecektir. Osmanlı ve İspanya devletleri arasındaki bu barış antlaşması Garb ocaklarına haber verilecek, barış konusunda iradeleri kendilerinde olmak kaydıyla, İspanya ile barış tavsiye edilecektir.

Onsekizinci madde: Osmanlı ve İspanya limanlarında iki devletin düşmanı olan devletlerin gemilerinin donatılmasına izin verilmeyecektir. Düşman bayrağı ile gemilerin Osmanlı ve İspanya gemilerine saldırmasına izin verilmeyecektir. Taraflar birbirlerinin gemilerine yardım edecekler ve kendi gemileri limandan ayrıldıktan yirmidört saat sonrasına kadar düşman gemilerinin çıkışına müsaade edilmeyecektir. Bununla beraber bir düşmanlık hilesi sonucu tarafların gemilerinden biri düşman tarafından ele geçirilir ve eğer bu gemiye yardım imkanı yok ise, taraflar bu 36 durumdan dolayı sorumlu tutulmayacaklardır. Osmanlı ve İspanyol gemilerinin düşman bayrağı veya düşmandan yol kağıdı almasına izin verilmeyecektir. Böyle bir durumla karşılaşıldığı zaman gemi zabiti diğerlerine ibret olması için gemi direğine asılacaktır. Bunların gemileri, hizmetkarları ve malları ele geçirenin esir ve ganimeti olacaktır. Tarafların vatandaşlarından ve memleketlerinde ikamet edenlerden başkasına yol kağıdı ve bayrak verilmeyecektir.

Ondokuzuncu madde: İspanyol konsolosları ticarete dair mallarının gümrüklerini ödedikleri zaman diğer dost devletlerden tahsil olunan konsolota resmi de alınmasına izin verilecektir. İspanyolların barut, top ve silah gibi memnu mallar haricindeki ticarî malları gemilere yüklemelerine engel olunmayacaktır.

Yirminci madde: İspanyolların ticaretle ilgili işlerinde diğer dost devletlerin tüccarına davranıldığı gibi davranılacak, geçerli olan başka bir sikke teklif edilmeyecek, ve getirdikleri sikkeden yürürlükte olandan başka bir vergi talep edilmeyecektir.

Yirmibirinci madde: Limandan ayrılmak üzere olan bir gemi dava bahanesi ile alıkonulmayacak, dava konsolos vasıtasıyla geciktirilmeden görülecektir. İspanyollardan cizye veya başka bir vergi talep edilmeyecektir. Burada belirtilmeyen hususlarda diğer dost devletler için uygulanan kaideler geçerli olacaktır. Her iki devlete de gerekli ve faydalı görülen maddeler görüşüldükten sonra bu ahidnâmeye eklenebileceklerdir.

Sonuç: Osmanlı ve İspanya devletleri arasında imzalanan bu barış antlaşmasının maddeleri zarar görmeden korunacaktır. Her iki tarafın halkına bu barış ve dostluk hali ilan edilecektir. Bu antlaşma onaylanıncaya kadar oluşabilecek zararlar tazmin edilmeyecektir. Bu antlaşma sekiz ay içinde onaylanacaktır. Her ne kadar Malta, Ceneviz ve Roma bağımsız hükümetler olsalar da İspanya kralı bu hükümetlerin Akdeniz’de korsanlık faaliyetlerini engellemek için aracı olacak ve Osmanlı tarafı gelişmelerden haberdar edilecektir. Bu antlaşma imzalanarak murahhasa teslim olunmuştur. 7 Şevval 1196 (15 Eylül 1782) Vezirülazam Esseyid Mehmed Paşa.

Tarafsızlık maddesi: Yirmibir maddelik ahidnâme bu madde de eklenmiştir. Bu madde de aynen ahidnâme maddeleri gibi imzalanmış ve mü hürlenmiş sayılmaktadır. Osmanlı devletinin Fransa ve Sicilyateyn devletlerinden başka bir devletle savaşa girmesi durumunda Büyük İspanya devleti kesinlikle ve hiçbir şekilde Osmanlı devletinin düşmanlarına yardım etmeyecek ve tamamen tarafsız olacaktır. Aynı şekilde Osmanlı devleti de din birliğinden dolayı yardım etmek zorunda olduğu Fas ve Yemen dışında bir devletle İspanya arasında bir savaş halinde İspanya’nın

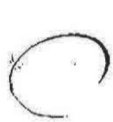
düşmanlarına gizli veya açık, hiçbir şekilde yardım etmeyecek ve tamamen tarafsız olacaktır.”²⁰⁷

---

²⁰⁷ Hüseyin Serdar Tabakoğlu. *XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri*. İstanbul: Dergah, 2011, s. 48 – 53.

Mine Sig. mio On. Loro

 i bava imbarcato sopra il S. Jacopo, e così come
 l'ho comandato il Tenente di Legata D. Federico
 Gravina mio nipote, e figlio del Sig. Luca di S. Michele
 Palermitano e grande di questo Regno. Ora avendo saputo
 che la Clemenza di questo Augusto Monarca fa tanto giusti-
 zia a' suoi particolari meriti, ed ai molti importanti ser-
 vizi nella Sua Reale Marina, viene di conferirle il
 supremo comando di tutte le forze Navali destinate al
 Blocco della Piazza di Gibilterra, nelle quali è anche
 compreso il S. Jacopo, mi predo la libertà di sa-
 licomandare officalmente a S. M. l'anzidetto mio Nipote
 pregandolo a compiacersi impiegarlo in tutte quelle occa-
 sioni che potranno essere utili all'assunto del Reale servizio,
 come anche vantaggioso a potersi distinguere, e nella sua
 carriera, per cui finora ha sempre manifestato il mag-
 gior zelo, e buona condotta, in questa lancia dunque
 avanzo a S. M. tali mie vive preghiere, le quali devono aver
 luogo sempre quando crederà il mio Nipote meritevole della
 Vostra stima, e protezione. Io poi che prendo il maggiore inter-
 esse per l'attuale sua onorifica ed importante commissione, profitto
 con piacere della presente congiuntura, per procurarmi l'onore della
 sua conoscenza, come pure l'altro di qualche suo comando, con cui più
 comprovate la distinta considerazione, ed osservanza con cui mi raffermo
 Di S. S. M. D.

Madrid 30. luglio 1779 =
 D. Antonio Barceló
 Gibilterra

D. Juan de S. Elisabetta

Ek 2 - Napoli Büyükelçisi Girolamo Gravina'nın Antonio Barceló'ya yazmış olduğu 30 Temmuz 1779 tarihli

mektubu²⁰⁸

²⁰⁸ "Documento: A propósito de Federico Gravina." *Revista de Historia Naval* Año XXX, No.118, Madrid, 2012.

Ek 2'nin Transkripsiyonu

Ilustrísimo Señor mío:

Se encuentra embarcado en el jabeque San Luis como 2º Comandante el Teniente de Fragata Don Federico Gravina mi sobrino e hijo del señor duque de San Miguel palermitano y Grande de este Reino. Ahora, habiendo sabido que la clemencia de este Augusto Monarca haciendo justicia a sus méritos personales y a los muchos e importantes servicios rendidos en su Real Marina acaba de conferirle el mando supremo de todas las fuerzas navales destinadas al bloqueo de la plaza de Gibraltar, en las cuales está comprendido el jabeque San Luis, me tomo la libertad de recomendar eficazmente a V.S.I. a dicho sobrino, rogándole se complazca empleándolo en todas aquellas ocasiones en las que pudiera ser útil al Real Servicio, así como ventajoso para poderle distinguir en su carrera, puesto que hasta ahora siempre ha manifestado el mayor celo y buena conducta. Con esta confianza envío a V.S.I. tan vivo ruego, el cual habrá de cumplirse siempre y cuando crea que mi sobrino se hace acreedor de su estima y protección. Yo, a la vez que me intereso por su honorífica e importante comisión, aprovecho con placer la presente coyuntura para tener el honor de conocerle, como también su otro y digno mando, con lo que puede comprobar la distinguida consideración en la cual me reafirmo.

El Duque de Santa Elisabetta

De V.S.I.

Madrid 30 julio 1779

Señor D. Antonio Barceló Gibraltar

Ek 2'nin Türkçeye Çevirisi

Saygıdeğer beyefendi,

Krallığımızın Asilzadesi ve Palermolu San Miguel Dükü'nün oğlu ve benim de yeğenim olan Teğmen Don Federico Gravina, San Luis sunbekisinde 2. Komutan olarak güvertede bulunmaktadır. Şimdi bu saygıdeğer monarşinin müsamahası kendi kişisel değerlerine ve birçoqları ile Cebelitarık'taki ablukaya yönlendirilen deniz kuvvetlerinin bütün üst düzey yönetimini komutan eden Kraliyet Donanması'na hizmet edenlerin üzerinde olduğunu bilerek, ki bu donanmada olan San Luis sunbekisinde olan söz konusu yeğeni siz Ekselanslarına etkili bir şekilde onu önerme özgürlüğünü alarak Kraliyet Hizmetine yararlı olabileceği ve kariyeri için faydalı olabilecek, ki şimdiye kadar en fazla gayreti ve iyi davranış göstermiştir, her türlü durumda ona görev vermenizi için sizlere dua etmekteyim. Bu güvenle siz Ekselanslarına yeğenimin saygınızı ve korumanızı alacağına inandığım sürece her zaman dualar gönderiyorum.

Aynı zamanda onursal ve önemli komisyonunuzla ilgilenirken, bu fırsattan istifade sizin yanısıra yenilediğim seçkin düşünceyle sağlanan diğer ve saygın yönetiminizi tanımanın şerefine nail olmamın avantajını elde ediyorum.

Santa Elisabetta Dükü

Ekselanslarına

Madrit 30 Temmuz 1779

Beyefendi Antonio Barceló Gibraltar

Capitulo 1.º Descripción de la
 Ciudad, Arxobales y Puerto de
 Constantinopla.
 Con las Merquitas Pasaxes Francas
 y otras particularidades de ellas.
 Sobre el Canal que une el mar
 Negro con el de Marmora llama-
 do antiguam^{te}. Bosforo de Tracia es-
 ta la ciudad de Constantinopla ca-
 pital del baxto Imperio Romano.
 su figura es un triangulo cuyo lado
 del sur principiando en el castillo
 de 7 torres se extiende por espacio
 de xiv millas, hasta la punta
 de S. Demetrio en la embocadura
 de aquel canal. Este frente está
 cubierto de antigua y de vil mura-
 lla con torreones distantes entre
 si 100 pasos en la primera torre
 viniendo desde el castillo de las

Ek 3 - Federico Gravina tarafından kaleme alınan Descripción de Constantinopla adlı eserin ilk sayfası²⁰⁹

²⁰⁹ İspanya Milli Kütüphanesi Koleksiyonu.

Ek 3'ün Transkripsiyonu

Capítulo 1º

Descripción de la Ciudad, Arrabales y Puerto de Constantinopla. Con las Mezquitas,
Pasares, Hanes y otras particularidades de ellas.

Sobre el canal que une el mar Negro con el de Marmara llamado antiguamente Bosforo de Fracia, esta la ciudad de constantinopla capital del basto Imperio Otomano. Su figura es un triangulo cuyo lado del sur principiando en el castillo de 7 torres se extiende por espacio de seis millas hasta la punta de S. Demetrío en la embocadura de aquel canal. Este frente está cubierto de antigua y devil muralla con torreones distantes entre sí 100 pasos en la primera torre. Viniendo desde el castillo delas...

Ek 3'ün Günümüz İspanyolcası ile Transkripsiyonu

Capítulo 1º

Descripción de la Ciudad, Arrabales y Puerto de Constantinopla. Con las Mezquitas,
Bazares, Hanes y otras particularidades de ella.

Sobre el canal que une el Mar Negro con el de Mármara, llamado antiguamente Bósforo de Francia, está la ciudad de Constantinopla, capital del vasto imperio otomano. Su figura es un triángulo cuyo lado del sur principiando en el Castillo de las Siete Torres se extiende por espacio de seis millas hasta la punta de San Demetrio en la embocadura de aquel canal. Este frente está cubierto de Antigua y debil muralla con torreones distantes entre sí a cien pasos en la primera torre. Viniendo desde el castillo de las...

Ek 3'ün Türkçeye Çevirisi

BİRİNCİ BÖLÜM

CAMİLERİ, PAZARLARI, HANLARI VE ÖTEKİ ÖZELLİKLERİYLE İSTANBUL

KENTİNİN VE LİMANI'NIN TASVİRİ

Büyük Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan İstanbul, Karadeniz ile Marmara Denizi'ni birbirine bağlayan ve eskiden Trakya Boğazı denen boğaz üzerinde bulunmaktadır. Güney yanı Yedikule zindanlarından başlayan bu üçgen, Boğaz'ın ağzındaki Saray Burnu'na dek altı millik bir alana yayılıyor. Bu cephesi, birinci kule ile aralarında yüz adım bulunan değişik burçlu, eski ve dayanıksız bir surla örtülü. Kalesinden gelirken...²¹⁰

---

²¹⁰ Mevcut çeviri Yıldız Ersoy Canpolat tarafından çevrilen Federico Gravina'nın *İstanbul'un Anlatımı* adlı eserinden alınmıştır.

KAYNAKÇA

AHMED VÂSİF EFENDİ, **Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr**, haz. Mücteba İlgürel, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1978.

AKKAYA, Mustafa. “XVII. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Üsküdar’da Köle Ticareti, Kölelerin Ticaretle Uğraşması.” **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 25, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, 2011.

BENITÉZ MARTÍN, Manuel. “Biografía de Federico Carlos Gravina y Nápoli.” **Diccionario Biográfico Español**. 2019. Web. 15 Mart 2019.

BERRIDGE, G. R. “Diplomatic Integration with Europe before Selim II”. **Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional** içinde, ed. A. Nuri Yurdusev, Hampshire: 2004.

BEYDİLLİ, Kemal. “İspanya.” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** 23. Cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, Web. 9 Haziran 2019.

BEZMEN, Cemil. “Dikilitaş Yazıtları.”

<https://cemilbezmen.wordpress.com/2017/04/04/dikilitas-yazitlari/> 4 Nisan 2017. Web.

Erişim tarihi: 29 Mayıs 2019.

CANTILLO, Alejandro de. **Tratados de Paz y de Comercio**. Madrid: Alegría y Charlain, 1843.

CEBALLOS-ESCALERA GILA Alfonso y Luis de, Davide Shamà ve Arturo Nesci di S.Agata “Elenco de concesiones de la dignidad de Grande de España.” **Cuadernos de Ayala** No.33, Enero-Marzo 2008, Madrid, Web. 15 Mayıs 2019.

ÇİÇEK ÜNAL, Ayşe. **The First Spanish Ambassador to the Sublime Porte: Juan de Boulogny and his Earlier Activities in Istanbul based on his Diary**. İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

- FINKEL, Caroline. **Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı**. Çev. Zülal Kılıç, İstanbul: Timaş, 2007.
- GEYSEN, John. “Presentations of Victory Oon the Theodosian Obelisk Base.” **Byzantion**, vol. 68, no. 1, 1998, JSTOR.
- GONZÁLEZ SANTOS, Luis. **Godoy Príncipe de la paz, siervo de la guerra**. İspanya: Silex, 1985.
- GRAVINA, Federico. **İstanbul’un Anlatımı**. Çev. Yıldız Ersoy Canpolat. İstanbul: YKY, 2008.
- GRAVINA, Federico. **Descripción de Constantinopla**. Der. José María Sánchez Molledo, Madrid: Miraguano Ediciones, 2001.
- GÜRAN, Ceyhan. **İstanbul Bir Dünya İmparatorluklar Merkezi**. İstanbul: İkinci Adam Yayınları, 2016.
- IRMAK Sadi ve Behçet Kemal ÇAĞLAR der. **Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler Cilt I**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1973.
- İLGÜREL, Mücteba. “Vakanüvis Ahmed Vâsıf Efendi’nin İspanya Elçiliği ve Götürdüğü Hediyeler.” **Tarih Dergisi** 46, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2007.
- KENDRICK, John. **Alejandro Malaspina: Portrait of a Visionary**. Montreal: McGill-Queen's Press, 2003.
- KOÇ, Yunus. “Osmanlı Dönemi İstanbul Nüfus Tarihi.” **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 8, Sayı 16, 2010, Web. 8 Haziran 2019.
- KORKUT, Hasan. **Osmanlı Elçileri Gözü ile Avrupa**. İstanbul: Gökkuş, 2007.
- KUNTER, Halim Baki ve Ali Saim ÜLGİN, “Fatih Camii.” **Vakıflar Dergisi** 1. 1938: Web. 8 Haziran 2019.
- KURTARAN, Uğur. “I. Mahmud Dönemi’nde Avrupalı Devletler ile Yapılan Ticaret Antlaşmaları ile Verilen İmtiyazlara Dair Değerlendirmeler.” **OTAM** 41, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2017.

KUTLU, Mehmet Necati. “İspanyol Belgelerine Göre İspanya Nezdinde Görevlendirilen (Eyüp’te Medfun) İlk Osmanlı Elçisi Ahmet Vâsıf Efendi.” **Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu IV Tebliğler**, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 2000.

LAMARTINE, Alphonse de. **Osmanlı Tarihi 3 Sona Doğru**. Çev. Dr. Reşat Uzmen. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2005.

MANTRAN, Robert. **XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu**. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay Ankara: İmge Kitabevi, 1995.

MANTRAN, Robert, ed. **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**. Çev. Server Tanilli. İstanbul: Say Yayınları, 1992.

MARMARA, Rinaldo. **Bizans’tan Günümüze İstanbul Latin Cemaati ve Kilisesi**. Çev. Saadet Özen. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006.

Mufasssal Osmanlı Tarihi. İstanbul: Güven, 1962.

MUMCU, Ahmet. “Dîvân-ı Hümâyûn.” **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi** 9. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997, Web. 8 Haziran 2019.

NALÇACI, Nida Nebahat ve Nazmiye Çetinkaya. **İstanbul’un 100 Seyyahı**. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., 2011.

ÖKSÜZ, Melek. **Türk, İspanyol ilişkileri çerçevesinde Ahmed Vasıf Efendi'nin İspanya elçiliği (1787-1788)**. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, 1998.

ÖNALP, Ertuğrul. “La Crónica de Ahmet Vasıf Efendi, Primer Embajador Turco en la Corte Española (1787-1788).” **OTAM** 10, Ankara: Ankara Üniversitesi, 1999.

ÖZKAYA, Yücel. “Kaymakam.” **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi** 25. Cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, Web. 8 Haziran 2019.

SAKAOĞLU, Necdet. **Bu Mülkün Sultanları 36 Osmanlı Padişahı** İstanbul: Oğlak Yayınları, 2000.

SÁNCHEZ MOLLEDO, José María. “El viaje de Federico Gravina a Constantinopla en 1788.” **Arbor** 180, No 711/712 Madrid: 2005.

SÁNCHEZ ORTEGA, M. Helena. “Las relaciones Hispano-Turcas en el Siglo XVIII” **Hispania: Revista Española de Historia** 49, 1989.

Şem’dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür’i’t-Tevârih II. A, haz. M. Münir Aktepe, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1978.

TABAKOĞLU, Hüseyin Serdar. **XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İlişkileri.** İstanbul: Dergah, 2011.

TARIM ERTUĞ, Zeynep. “Topkapı Sarayı.” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** 41. Cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, Web. 19 Haziran 2019.

TURAN, Şerafettin. “Levant.” **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi** 27. Cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, Web. 8 Haziran 2019.

UNAT, Faik Reşit. **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi, III. Cilt 1. Kısım: II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Anlaşmasına Kadar.** Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi, IV. Cilt 1. Kısım: Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar.** Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1956.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi, IV. Cilt 2. Kısım.** Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995.

ZINKEISEN, Johann Wilhelm. **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774-1802) 6. Çev.** Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe, 2011.

“Documento: A propósito de Federico Gravina.” **Revista de Historia Naval** Año XXX, No.118, Madrid, 2012. Web. 2 Haziran 2019.

Venezuelalı General Francisco de Miranda'nın Türkiye Anıları. Çev. Mehmet Necati Kutlu. Ankara: Türkiye'deki Venezuela Bolivar Cumhuriyeti Büyükelçiliği Yayınları, 2012.

<http://dbe.rah.es/biografias/11283/federico-carlos-gravina-y-napoli> Erişim tarihi: 14 Haziran 2019.

<http://www.armada.mde.es/ArmadaPortal/page/Portal/ArmadaEspannola/personalemplo/prefLang-es/06divisas> Erişim tarihi: 18 Mart 2019.

<http://www.diputaciondelagrandeza.es/> Erişim tarihi: 17 Mart 2019.

<https://www.napoleon-histoire.com/correspondance-de-napoleon-aout-1805/2/> Erişim tarihi: 27 Mart 2019.

<https://topkapisarayi.gov.tr/tr/content/saray-mutfaklari> Erişim tarihi: 19 Haziran 2019.

ÖZ

Bu çalışmada XVIII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu ve İspanya Krallığı arasındaki ikili ilişkiler ışığında İspanyol Deniz Kuvvetleri'nin on ikinci komutanı olan Federico Gravina'nın yaşamı ve 1788 yılında gerçekleştirdiği Türkiye görevi incelenmiştir. Bu görev sonucunda Gravina'nın İspanyolca olarak kaleme almış olduğu notlarından oluşan ve José María Sánchez Molledo'nun editörlüğünü üstlendiği *Descripción de Constantinopla* adlı eserinden ve eserde geçen anlatımlar aktarılmaya çalışılmıştır.

İstanbul'un Anlatımı adıyla Yıldız Ersoy Canpolat tarafından Türkçeye çevrilen eserde Sánchez Molledo'nun ön sözüyle Osmanlı İmparatorluğu, XVIII. yüzyıl ikili ilişkileri, Gravina'nın kısa hayatı ve Türkiye yolculuğuna giriş yapıldıktan sonra Gravina'nın Madrit'te yer alan İspanya Kraliyet Sarayı Kitaplığında bulunan 162 folyo ve 6 bölümden oluşan notlarına geçilmektedir.

Bu çalışmada, XVIII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu tarihi, XVIII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu – İspanya Krallığı ilişkileri, 1782 yılında imzalanan antlaşma, Federico Gravina'nın kısa yaşamı, *İstanbul'un Anlatımı* adlı eserin ayrıntılı analizi yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı İmparatorluğu, İspanya Krallığı, İspanya, Federico Gravina, İstanbul'un Anlatımı, Descripción de Constantinopla, XVIII. Yüzyıl Osmanlı – İspanyol ilişkileri, İstanbul.

ABSTRACT

In this study, the life of 12nd Admiral of the Spanish Fleet Federico Gravina and his mission to Turkey were examined in the light of bilateral relations between the Ottoman Empire and the Kingdom of Spain. It is tried to convey the narratives in the book and the Descripción de Constantinopla, which was composed of the notes written by Gravina in Spanish as a result of his task and edited by José María Sánchez Molledo.

In the book which was translated into Turkish under the name of İstanbul'un Anlatım by Yıldız Ersoy Canpolat, after the introduction of Sánchez Molledo with the Ottoman Empire, the bilateral relations of XVIII. century, Gravina's life in short and his mission to Turkey, it is passed to the notes of Gravina consisting of 162 leaves and 6 sections located at the Library of the Royal Palace in Madrid.

In this study, XVIII century Ottoman Empire history, relations of XVIII. century of the Ottoman Empire - Kingdom of Spain, the treaty signed in 1782, the short life of Federico Gravina and a detailed analysis of İstanbul'un Anlatımı are included.

Keywords: Ottoman Empire, Kingdom of Spain, Spain, Federico Gravina, Expression of İstanbul, Descripción de Constantinopla, XVIII. Century Ottoman - Spanish Relations, İstanbul.